

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ

JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

Cilt:7 Sayı:1
Volume:7 Issue:1

ISSN: 2547-8729 (ONLINE)

Nisan 2023 - April 2023

Cilt: 7, Sayı: 1 - Volume: 7, Issue: 1

ISSN: 2547- 8729 (ONLINE)

<https://doi.org/10.32955/neujina202371>

Baş Editör - Chief Editor

Prof. Dr. Zihni TURKAN

OPEN ACCESS

<http://dergi.neu.edu.tr/index.php/yakinmimarlik>

KURULLAR / BOARDS

Yayın / Publication Board

Assist. Prof. Dr. Ayten O. Akcay - Near East University, Northern Cyprus
Assist. Prof. Dr. Cigdem Cagnan - Near East University, Northern Cyprus
Intr. Arch. M.A. Aysegul Yurtyapan Salimi - Near East University, Northern Cyprus

Bilim ve Hakemler / Scientific and Reviewers Board

Prof. Dr. Ahmet Melih Öksüz - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Ahmet Sacit Açıkgözoğlu - Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Prof. Dr. Asu Tozan - Eastern Mediterranean University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Cemil Atakara - Cyprus International University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Derya Oktay - İstanbul Maltepe University, Turkey
Prof. Dr. Erdal Aksugür - Bahçeşehir University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Rıfki - Montana State University, U.S.A
Prof. Dr. Gülay Usta - İstanbul Kültür University, Turkey
Prof. Dr. Hakan Sağlam - Ondokuz Mayıs University, Turkey
Prof. Harun Özer - Near East University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Hıfısiye Pulhan - Eastern Mediterranean University, Northern Cyprus
Prof. Dr. İlkay Maşat Özdemir - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım - Arel University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Harun Batırbaygil - İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Rifat Hulusi Çelebi - İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçel - Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçer - Çankaya University, Turkey
Prof. Dr. Nezih Ayıran - Cyprus International University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu - Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian - Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Ömer İskender Tuluk - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Özge Özden Fuller - Near East University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Rabia Köse Doğan - Selçuk University, Turkey
Prof. Dr. Salih Gücel - Near East University, Northern Cyprus
Prof. Dr. Sevinç Kurt - Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Sonay Çevik - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür - Beykent University, Turkey
Prof. Dr. Tülay Zorlu - Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Türköz Kolozali - University of Kyrenia, Northern Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Aslı Güneş Gölbeş - İzmir Demokrasi University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Buket Asilsoy - Near East University, Northern Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Can Kara - Near East University, Northern Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Erkan Aydın - Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Filiz Ovalı Tavşan - Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Gamze Kaymak - Beykent University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Huriye Gurdallı - Near East University, Northern Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Müjde Altın - Dokuz Eylül University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nevter Zafer Cömert - Eastern Mediterranean Uni., Northern Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Nilüfer Kart Aktaş - İstanbul University / Cerrahpaşa, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Serap Durmuş Öztürk - Karadeniz Technical University, Turkey
Assist. Prof. Dr. Simge Bardak Denerel - Near East University, Northern Cyprus

İletişim / Contact

Prof. Dr. Zihni Turkan Baş Editör / Chief Editor
YAKIN MİMARLIK DERGİSİ / JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE
Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi / N.E.U. Faculty of Architecture, Lefkoşa - Kıbrıs / Cyprus
e-mail: zihni.turkan@neu.edu.tr - tel: +90 542 8520094

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Dergimizin yeni yayın sürecinde Türkiye’de yaşanan deprem felaketi, bizleri de derinden etkileyip üzerken, bir yandan da gerek yapı sektörünü, gerekse doğal afetlerdeki müdahaleleri yeniden tartışmaya açmıştır. İnsanlığa, her açıdan büyük dersler veren doğal afetler, yapı sektöründeki zemin kalitesinden, uygulamanın sonuna kadarki tüm aşamalara kadar insan yaşamı için önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Yaşanan felaket, yapı sektörü ile ilgili biz akademisyenlere de önemli bir mesaj vererek öğrencilerimizi, teknik donanım ve meslek etiği açılarından eğitmede çok hassas davranmamız gerektiğini bir kez daha hatırlatmıştır. Dergimizin yayına girdiği bu yılki Mimar Sinan Haftası’nda da Sinan’ın eserleri, önemli detaylarıyla bizlere örnek olmaya ve mimarlığı anlatmaya devam etmektedir.

Dergimize değerli makaleleri ile katkı sağlayan yazarlara, hakemlerimize ve yayının hazırlanmasında emekleri olan sevgili arkadaşlarıma teşekkürler.

Bir sonraki sayıya kadar sağlıklı, sevgiyle, meslek etiğiyle kalın.

Saygılarımla
Prof. Dr. Zihni Turkan
Editör

EDITOR’S MESSAGE

Dear Readers,

While the earthquake disaster happened in Turkey, the new publication process of our journal deeply affected and saddened us, however it also opened up both the construction sector and the interventions in natural disasters for discussion.

Natural disasters, which give great lessons to humanity in every aspect, have once again demonstrated their importance for human life, from the quality of the ground in the construction sector to all stages until the end of the application. The earthquake disaster also gave an important message to the academicians about the construction sector, reminding us once again that we should be very sensitive in educating our students in terms of technical equipment and professional ethics. In this year's Mimar Sinan Week, when our magazine was published, Sinan's works continue to set an example and tell us about "architecture" with their important details.

Thanks to the authors with their valuable articles, referees and my dear friends who contributed to our journal.

Stay with health, love and professional ethics until the next issue.

Regards
Prof. Dr. Zihni Turkan
Editor

İÇİNDEKİLER

Nisan 2023, Cilt: 7, Sayı: 1

Araştırma Makaleleri

Sürdürülebilir kırsal kalkınma'nın itici gücü olarak mimari akupunkturlar: Songyang bölgesi örneği Burçin MIZRAK BİLEN	1
Kültürel miras etki değerlendirme (KÜMED), stratejik çevresel değerlendirme (SÇD) ve üst ölçekli planlama ilişkileri Funda ÇATALBAŞ, Sibel ECEMİŞ	26
Geçmişin koruyucuları olarak Niğde Yeşilburç köyü tarihi evlerinin avlu kapıları İlknur ACAR ATA	47
Divriği'de kültürel doğal değerlerin yaşatılması ve turizmin geliştirilmesi projesi Mustafa YEĞİN.....	66
Bir yapıdan bir kente kültürel değerlerin artırılmış gerçeklik teknolojileriyle ortaya konulması Özge KANDEMİR, Gökhan ULUSOY	90
Kendini keşfetme aracı olarak kültürel turizm ve bölgesel müzeler: Baksı Müzesi örnekleme Özge KANDEMİR, Sema TAŞTAN	115

ÖNEMLİ: Dergide yayınlanan görüşler ve sorumluluk, yazarlara aittir. Yayınlanan makalelerde yer alan tüm içerik, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

TABLE of CONTENTS
April 2023, Volume: 7, Issue: 1

Research Articles

Architectural acupuncture as the driving force of sustainable rural revival: The case study of Songyang county Burçin MIZRAK BİLEN	1
Cultural heritage impact assessment (HIA), strategic environmental assessment (SEA) and upper-scale planning relations Funda ÇAALBAŞ, Sibel ECEMİŞ	26
Courtyard doors of historical houses In Niğde Yeşilburç village as guardians of the past İlknur ACAR ATA	47
The project of survival of cultural natural values and development of tourism in Divriği Mustafa YEĞİN.....	66
From a building to a city revealing cultural values with augmented reality technologies Özge KANDEMİR, Gökhan ULUSOY	90
Cultural tourism and regional museums as a means for self-discovery: The Case of Baksı Museum Özge KANDEMİR, Sema TAŞTAN	115

IMPORTANT: All written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the article.

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın itici gücü olarak mimari akupunkturlar: Songyang bölgesi örneği

Dr. Öğr. Üyesi Burçin Mızrak Bilen*

Özet

Kent çevresine ve kırsala doğru olan belirgin bir kent genişlemesi var ve bu yer kullanımı ve kaynak kullanımı örüntülerini, işgücünü ve gelir dağılımını etkiliyor. Bu günlerde, 21. Yy.'in sorunu olarak, bu kentsel genişleme ve büyümenin kapsamı hakkında daha fazla konuşuluyor ve düşünülüyor. Küresel ticaret, dijital devrim, ve salgın; merkezlesme ve yersizlesmeyi besliyor. Belli bir yere bağımlı olma artık çok daha az gerekli. Kırsal alanda yeni yerleşme, oturma ve ticaret akımları oluşuyor. Süregiden bir mekânsal ve sektörel akış var. İnsanlar; maddi olanlar ve; bilgi, inovasyon, yaşam tarzı ve teknoloji gibi maddi olmayanlar sürekli takas halinde. Kırsal aktiviteler kent merkezlerinde 'kentsel tarım' adı altında gerçekleşiyor ya da kentsel olarak sınıflanmış; lokal ürün ve zanaatlerin üretimi, müze gezme, oyun izleme, turistik yer görme gibi aktiviteler kırsalda meydana geliyor. Kırsal sadece tarımın, ormancılığın ve hayvancılığın yapıldığı yer değil artık. Kırsal nüfus, kentsel davranışlar benimsiyor ve sergiliyor. Sosyal yönden kentlileşiyor. Kırsalda oluşmuş yeni ekonomik döngü yöntemleri mevcut. Bu ekonomi; tarım turizmi ve geçmişin romantize edilmiş temsili ile sınırlı değil. Artık çok daha sofistike stratejiler mevcut. Kültürel mirasın karmaşıklığını ve kimliğini içinde barındıran kırsal sanayi, turizmi ve ticareti canlandırarak, köylerinin ekonomisini onarıyor. Bu makalenin amacı, aşağıdan yukarıya uygulanmış mimari projelerden hareketle şekillenen bir kırsal rönesans, -yenileme alternatifinin eleştirel okumasını yapmaktır. Bu çalışma, bölgede açığa çıkmış yeni insan hareketi ve aktiviteleri ve, yeni ekonomik döngü modelleri üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmanın yapılabilmesi için, mimar Tiantian'ın, çeşitli panel seminer ve konferanslarda yaptığı konuşmalarda ürettiği sözel veri derlenmiş ve irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Kırsal Turizm, Yeniden Canlanma, Songyang Bölgesi, Çin.

*Özyeğin Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: burcin.mizrak@ozyegin.edu.tr ORCID: 0000-0002-3187-0434

Başvuru – Submission: 15/09/2022

Kabul – Acceptance: 16/01/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371623>

Architectural acupuncture as the driving force of sustainable rural revival: The case study of Songyang county

Abstract

There is a significant urban expansion process into peri-urban and rural and this affects the land use-, resource use- patterns and workforce and income distribution. Currently, as a question of 21st century, it is talked and thought more about the scope of this urban expansion and growth. Global trade, digital revolution and pandemic foster decentralization and delocalization. Dependencies on some certain land are less relevant now. There are new inhabiting, dwelling and trading trends emerging in the rural land. There is an ongoing spatial and sectoral flow. People; materials; immaterials such as knowledge, innovation, lifestyles and technology are in constant exchange. Rural activities take place in urban centers under the name of “urban agriculture” or activities classified as urban take place in rural like manufacturing of local products and crafts, museum visiting, playgoing, touristic sightseeing. The rural land is not only the land of agriculture, forestry and animal breeding anymore. The rural population is adapting and displaying urban behaviours. They are socially urbanized. There are new ways of economical circulations builded up in rural. This economy is not limited with agritourism and romanticised representaion of the past. There are much more sophisticated strategies now. Rural industries embodying the complexity and identity of the cultural heritage started to restore their villages’ economy by boosting the tourism and the trade. The aim of this article is to study critically a rural renaissance, -renewal alternative, which stems from bottom-up implemented architectural projects. This study is made over the human actions and activities and the new economic cycle models. To accomplish this study, the verbal data produced from the speeches of architect Tiantian in the several panels seminars and conferences is compiled and scrutinized.

Keywords: Architecture, Rural Tourism, Revival, Songyang County, China.

Giriş

Dünyamız üzerinde insan yerleşimleri, bugün metropoller olarak tanımladığımız belli merkezlerde yoğunlaşmalarla başlamış ve bugüne dek süregelmiştir. Kentin sağladığı imkanlardan servislerden fırsatlardan faydalanmak insanlar için, kent merkezlerini çekim noktası haline getirmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın ardından ivmelenecek artan kentleşmenin, bu hızın önüne geçilmezse, insan türünün yaşamının devamlılığını tehdit edecek noktalara varacağı öngörülmektedir. Hızlanarak süregiden nüfus artışı, artan nüfusun kentlere çekilmesi; insanlığın çok büyük çoğunluğunu içinden çıkılmaz sorunlarla boğuşan kent merkezlerine mahkum etmiştir. 1950'de dünya nüfusunun %30 u kentlerde yaşarken, 2014'de bu oran %54 e çıkmıştır. Ve bu yüzyılın ortasında da bu oranın %66 a çıkması beklenmektedir (Sietchiping, 2017). UN Habitat, dünyadaki fakir nüfusun %85 inin de kırsal alanlarda yaşadığının altını çizerek, sürdürülebilir bir kalkınma için yol haritası çizirken, kentsel-kırsal bağlantıların iyileştirilmesine-pekiştirilmesine vurgu yapmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Burada bağlantı ile ifade edilen; insanların, kapitalin, malların, servislerin ve bilginin kentsel ve kırsal alanlar arasında gerekli ve sürekli akışıdır. 35 yıl önce, çiftlik başına o çiftliğe bağımlı 4 kentli düşerken, bu sayı 2016'de 6.8 e çıkmış ve 2050'de de çiftlik başına 11 kentlinin yiyecek anlamında bir çiftliğe bağımlı olacağı tahmini yapılmıştır. (Proctor & Berdegue, 2016). Kente ham madde ve kaynak sağlayan kırsalda hayat varsa ancak kentlerde de hayatın devam edeceği çok açık olduğundan, kırsaldaki nüfusun kamu servisleri ve konut anlamında desteklenmesinin yanında, kentli işletmelerle kırsal üreticinin iş yapma koşullarını, kırsaldaki üreticiyi besleyecek ve lokal ekonomileri canlandıracak şekilde kurgulamak kilit öneme sahiptir.

Dünyada hali hazırda var olan bir nüfus artışı zaten var. Bir de bu artan nüfusun özellikle büyük şehirlere, metropollere göç etmeyi tercih etmesi, bu mega kentlerde çok ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu önlenemeyen göç ile ilgili, yeni bir bölgesel planlama stratejisi olarak; kırsaldan göç eden nüfusun orta ve küçük ölçekli şehirlerde ikamet etmesine imkan tanıyacak, onları bu anlamda cezbedecek yolların aranması ve bulunması önceliklendirilmelidir. Birleşmiş Milletler'in Ekonomik ve Sosyal ilişkiler Departmanı'nın bir raporuna göre, 2030'da, ikamet edenlerinin sayısı 100.000 in üzerinde olan şehirlerin dış çeperlerine doğru genişlemesi % 170 in üzerinde olacağı öngörülmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2014). Küçük ve orta ölçekli şehirler, kırsalda yaşayan nüfus için; sağlık, eğitim gibi temel kamu hizmetlerinden faydalanmak, gıda güvenliği standartlarına uygun pazar oluşturmak, ve kentle kır arasındaki farkı kapamak anlamında güçlü bir potansiyele sahiptir. Doğru kalkınma stratejileri ve planlı büyüme ile, küçük ve orta ölçekli şehirlerin ekonomilerinin canlandığı örnekler her geçen gün artmaktadır.

Gıda güvenliği, günlük beslenme biçimlerimizin tek tipleşmesi, işlenmiş yiyecekler, gerçek gıda fiyatlarındaki artış; gıda temin sistemlerinde ciddi değişikliklere yol açtı. Bugün dünya nüfusunun 9 da 1 i açlık tehdidi altında. Bu açlık tehdidi altında olan nüfusun %98'i gelişmekte olan ülkelerde yaşıyor ve dünyada açlık tehdidi altında olan her 4 insandan 3'ü kırsal alanlarda yaşıyor (World Food Programme, 2022). Bu açlıkla tezat oluşturacak şekilde dünyada obezitenin görülme oranı da logaritmik bir artış halinde. Küçük ve orta ölçekli şehirler, sağlıklı gıda temini anlamında, hem büyük şehirler hem de kırsal için dengeleyici bir unsur olabilir.

Kırsal, rekreasyon alanı olarak da, kentli için bir çekim gücüne sahip. Bu nedenle kırsal kimliğin kentleştirilmeden, yerlisi için sürdürülebilir bir yaşam sunması önemli. Yine kırsal, olası bir doğal afet, kriz durumunda sığınılacak bir liman. Bu sebeplerle, kırsalın kentleşmeden nasıl varlığını refah içinde sürdüreceği konusu, günümüzde önemli bir araştırma konusu olmuştur. Planlama ve mimari tasarımın elbette ki bu konuda söyleyebileceği pek çok söz vardır.

Son dönemlerde deneyimlediğimiz dijital devrim – artan telekomünikasyon teknolojileri, global ticaret ve hatta pandemi; oyunun kurallarını esnetmeye olanak verdi. 'Yersizleşme', 'merkezsizleşme' olgularını gündeme getirdi. Belirli bir yere bağlı olma ve tüm hayatı o yerin etrafında kurgulamanın bir zorunluluk olmaktan çıkması gibi bir olasılığın mümkün olabileceğini gösterdi.

Enstitülerin ve bireylerin çevrimiçi ağlarda iletişim kurması ve iş yapabilmesi, insanların merkezlerden çeperlere ve hatta çeperin de ötesine hareketine imkan tanıdı. Bu durum kırsal alanlarda, kentli bireyin mevcudiyetine olanak verdi. Bugün artık kentte kırsal aktiviteleri görebildiğimiz gibi, ki kentsel tarım bunun en güzel örneğidir, kırsalda da kentliyi ve onun kentli olarak sınıflayabileceğimiz aktivitelerini görebilir olduk. Yerel ürün ve zanaatların üretimi, müze ziyaretleri, sanatsal üretimler, otelde konaklama vb. kente ait olduğunu düşündüğümüz faaliyetler, kırsalda da yer bulmaya başladı. Kırsal, sadece ormancılığın, tarım ve hayvancılığın mekanı değil artık. Bir sürü sanatsal, kültürel faaliyete ek; değişik ve çok çeşitli ticari faaliyet de kırsalda gerçekleştiriliyor. Geleneksel kırsal ekonomiye ek, yeni ekonomik döngüler var kırsalda. Burada butik oteller inşaa edip, sahte bir atmosferin turizminden çok daha sofistike yaklaşımların da olduğunu altını çizmek gerek. Yakın geçmişimizde, tarihi köylerin korunması adı altında, yıkılıp yeniden yapılmalarına ve kendi insanının yerinden edilmesine çok fazla tanıklık ettik. Yerel malzemelerden yapılmış yapılar, çelik ve betondan, yeniden ve yepyeni inşaa edildi. Yapaylığın ekonomisi yaratıldı. Fakat bu yazıda, bu olumsuzluklara odaklanmak yerine; onlara eleştirel yaklaşan, sahteliğin ötesine geçebilmiş ve kırsal mirası; daima varolan değişimin merkezine alabilmiş bir bölgenin derinlemesine incelenmesine öncelik verildi. Yeni kültür yapılarının, üretim yapılarının ve onların oraları kentleştirmeye çalışmadan, tam tersi, kırsal kimliğinin altını çizerek üretilen mimarisinin; Çin'in SongYang Bölgesi'ndeki dönüşüme etkisi, bu yazının ana konusu oldu. Bu bağlamda bir dizi proje incelendi. DnA Mimarlık ve Tasarım Ofisi'nin sahibi Xu TianTian'ın bölgede yaptığı 14 farklı küçük ve orta ölçekli mimari projeye yer verildi. Mimarın, Mart 2018'de Aedes Metropol Laboratuvarı tarafından düzenlenen kamusal müzakerede, Mart 2021'de Michigan Üniversitesi Taubman Koleji tarafından düzenlenen sanal ders serisinde, yine Mart 2021'de Harvard lisansüstü tasarım okulu tarafından düzenlenen mimarlık konuşmaları serisinde, Nisan 2021'de Çin Enstitüsü tarafından düzenlenen seminerde, ve son olarak da Mayıs 2021'de Riba+Vitra Konuşmaları serisinde yaptığı konuşmalardan derlenen bilgilerin bir araya getirilmesiyle bu yazı ortaya çıktı (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman Colloge, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021). Çin'in kadim iyileştirme tekniklerinden olan akupunktur tedavisinin çalışma prensibinden feyz alınarak isimlendirilen bu bir dizi projeye; küçük dokunuşların bütün bir sistemi nasıl iyileştirebileceği sorusu cevaplanmaya çalışıldı.

Songyang Bölgesi'ndeki Mimari Akupunkturlar

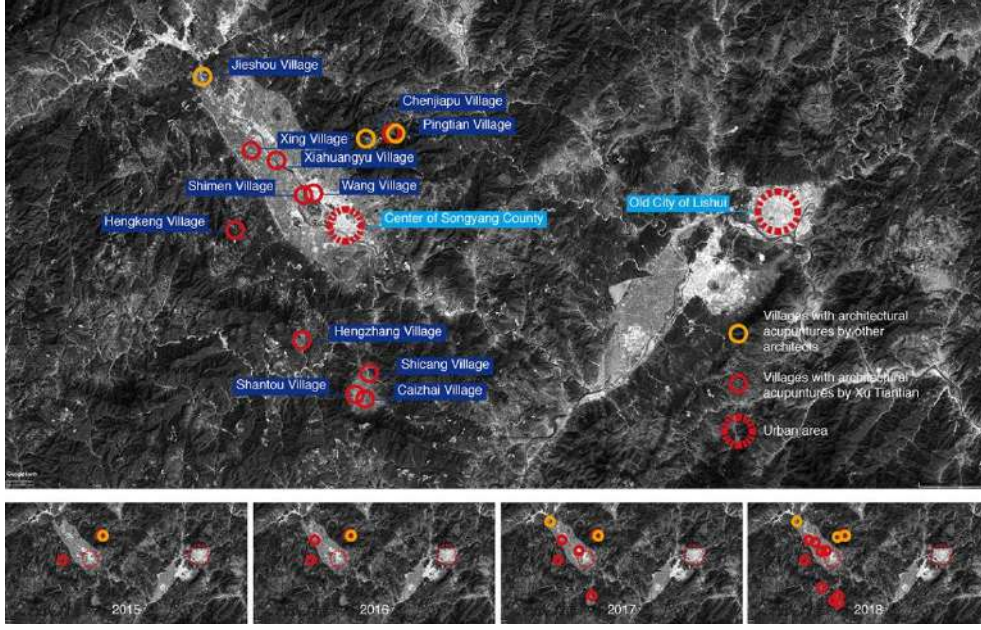
Mimari akupunktur kavramı, mimar Tiantian tarafından, bu makalede etraflıca incelenen tasarımlarını kendinin yaptığı Songyang Bölgesi'nde hayata geçmiş bir dizi küçük ve orta ölçekli proje için ortaya atılmış bir kavramdır. Ancak bu kavrama öncülük etmiş, mimarın esinlendiği ve literatürde yer bulmuş bir diğer kavram kentsel akupunktur kavramıdır. Kentsel akupunktur kavramı, 2011-2012 yıllarında oldukça popüler olmuş bir planlama stratejisidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu kavram; aşama aşama gerçekleşen yapısı, yerel/yerli fikirlere yer vermesi, kısa süreli müdahalelerle gerçekleşebilmesi, düşük bütçeli düşük riskli yapısı ve buna rağmen yüksek etki potansiyeli ile, ve işbirliğine teşvik eden ve yasal yapısı ile, ilgi uyandırmış ve büyük master plan çalışmalarının yarattığı baskıyı hafifletebilmesi anlamında gelecek vadeden bir strateji olarak teoride ve uygulamada kendine bir yer edinmiştir (Chan, 2017). Kavramın merkezinde, kamusal mekanla yaratıcı ve esnek etkileşim bulunmaktadır (Matchar, 2015). Dr. Nassar ise, büyük ölçekli planlama projeleri kar ve finansal değer odaklı olurken, kentsel akupunkturların sosyal ve çevresel sorunlara da temas ettiğini belirtmektedir (Nassar, 2021). Kentsel akupunktur üzerine düşünmüş ve yazmış teorisyenler, Manuel de Solà-Morales, Jaime Lerner, Marco Casagrande ve Casanova Hernandez dir. Manuel de Solà-Morales, kentsel akupunktur kavramını bir kentsel planlama yöntemi olarak kullanan ilk kişidir. Somut müdahalelerin, soyut etkilerinin olacağından bahsetmiştir. Avrupa’da ama özellikle Barselona’da yaptığı müdahalelerle bilinmektedir. Lerner’in en dikkat çeken projesi, Brezilya’nın Curitiba kentinde hayata geçirdiği hızlı transit otobüs projesidir. Pahalı yeraltı metro ulaşım sistemine alternatif olarak geliştirilmiş ve çok başarılı olmuş bir projedir (Yimeng, 2015). Casagrande, kentsel akupunktur kavramından hareketle üçüncü jenerasyon kent söylemini geliştirmiştir (Casagrande, 2015). Kentsel akupunktur kavramı, daha çok yapılan projeler üzerinden tartışılmıştır. Kavram ile ilgili üretilmiş yazılar, çoğunlukla gri yayınlarda bulunmaktadır. Hakemli yayınlarda, iyi kurgulanmış ve gerçekleştirilmiş kentsel akupunktur işleri ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Mimarının belirttiği üzere, bölgedeki bütüncül dönüşümü hedefleyen küçük ölçekli projelerde; kırsal kimliğin ve mirasın korunması, yerel yaklaşım, minimal müdahale, ve kırsal-kentsel bağlantılar sürdürülebilirlik stratejilerini oluşturdu. Ve bu stratejileri ile bu akupunkturlar, sürdürülebilir kalkınma anlamında dünyanın diğer kırsal bölgelerine de yol göstermesi amacıyla, UN Habitat tarafından, Songyang İnovatif Kırsal Kalkınma Programı olarak ilan edildi. Bu bölgedeki tecrübenin, tüm diğer kırsal bölgeler için kullanılması ve paylaşılması; bu yazıda olduğu gibi pek çok çalışmada da, çağcıl bir kırsal kalkınmanın nasıl olması gerektiği sorusu için bir başvuru kaynağı olmasını sağladı (Feireiss, Commerell, Kögel, Sasken, & Stierli, 2020).

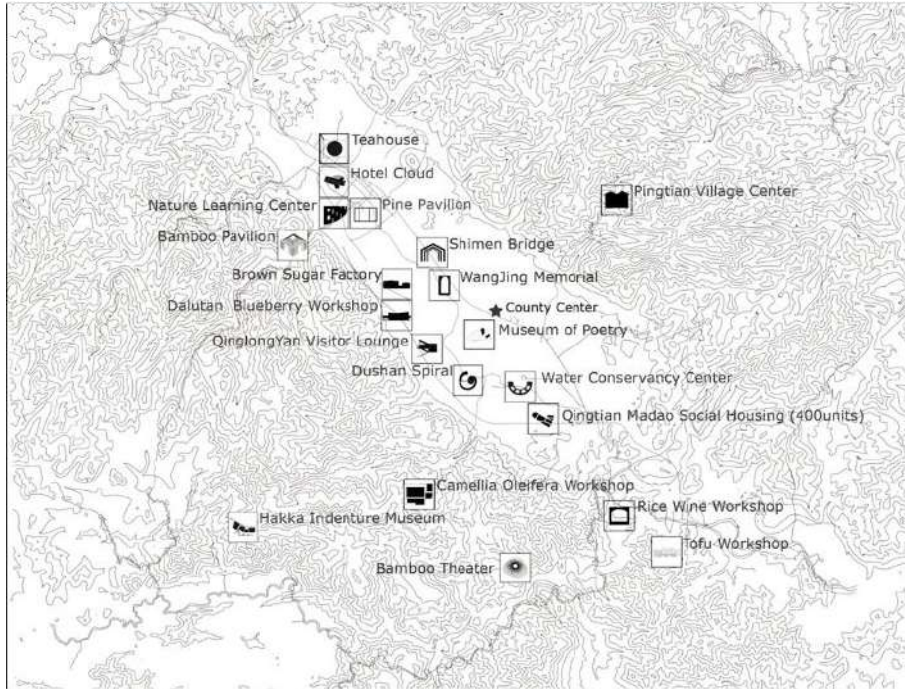
Şekil 1 de, Songyang Bölgesi, bölgedeki kentsel merkezler ve kırsal yerleşkeler ve yıllara göre DnA Mimarlık ve Tasarım Ofisi tarafından yapılan projelerin lokasyonları belirtilmiştir. Görüldüğü üzere 2015 yılında yapımına başlanan projeler, gördüğü büyük ilgi ve yarattığı farkedilir değişim nedeniyle artarak çoğaldı.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 1: Songyang Bölgesi'ndeki Kentsel Merkezler, Kırsal Yerleşkeler ve Yıllara Göre Yapılan Mimari Akupunkturlar, (The Aedes Metropolitan Laboratory, 2018)

Şekil 2 de, projelerin yerlerine ek isimleri de belirtilmiştir. Bölgedeki değişimin incelenmesine, yapımına ilk olarak başlanan proje olan Bambu Pavilyon ile başlanıp, tüm süreç diğer projelerin teker teker irdelenmesiyle tartışılacaktır.

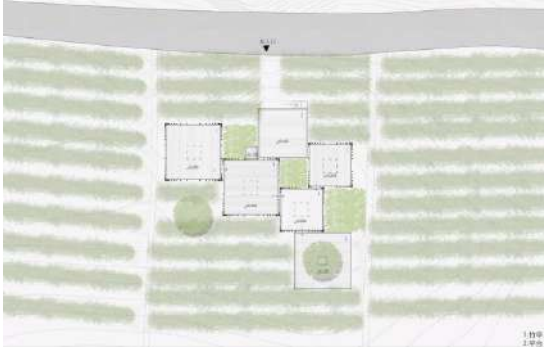

Şekil 2: Songyang Bölgesi'ndeki Mimari Akupunkturlar, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bambu Pavyon

Bir çay üretim yerinde, bölgede ilk yapılan projedir. Hafif bir strüktürü vardır. Bir yerel inşaat malzemesi olan bambudan yapılmıştır. Plan şeması, bulunduğu dağdaki köylerin yerleşmesinden esinlenerek oluşturulmuştur. Şekil 3 deki planda ve şekil 4 deki isometrik fotoğrafta görüldüğü gibi, bir dizi açık mekan ve platform, farklı aktiviteler için kullanılması amacıyla bir araya getirilmiştir. Projenin yapı ustaları köyün yerlileridir. Projenin yüklenicisinin, ilk aldığı projedir ve yüklenici bu proje için kendi köyüne, büyük bir şehirden geri taşınmıştır. Beklentilerin çok ötesinde ilgi görerek, diğer tüm projelere öncülük etmiştir.

Şekil 3: Bambu Pavyon'un Planı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 4: Bambu Pavyon'un Isometrik Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019) (The Aedes Metropolitan Laboratory, 2018)

Şekil 5 ve 6 daki görsellerde görüldüğü üzere, yöreye özgü spor sanat ve seremonilere ev sahipliği yapmıştır. Bu ilk örnek ve sonraki birkaç örnek daha, yerli turistler için çekim gücü oluşturmuştur. İnsanların ilgisini uyandırabilmek, hafta sonu çocuklarıyla yapacakları aktiviteleri seçerken, kırsala doğru onları yolculuk etmeye yöreleştirebilmek; bu proje özelinde mimarın gücünü göstermiş ve bu küçük köyün yerlilerinin hayatlarında büyük bir değişim yaratmıştır (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 5 – 6: Bambu Pavyon'un İnşaatı Sonrası Düzenlenen Etkinliklerden Fotoğraflar, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Çay Evi

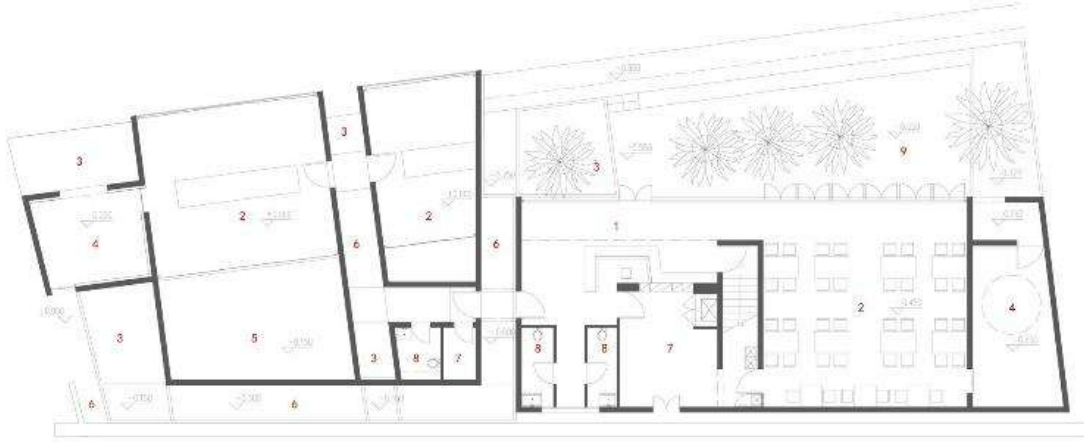
Çay Ekimi Turizm Topluluğu, Mimar Xu Tiantian'a ilk projesinden sonra, bir çayevi yaptırmak amacıyla ulaşır. Mimarı da, bir su rezervuarının kenarındaki, şekil 7 ve 8 de peyzajıyla beraber fotoğrafı ve aksonometrik çizimi olan çay evini tasarlar. Çay evinin şekil 9 daki kat planından okunduğu üzere çok basit bir mimarisi vardır. Suya ve peyzaja açılan, kırsalın güzelliğini ve duruluğunu yansıtan ve hatta ışıklıklar ve küçük pencerelerle onu içeri alan bir yapı tasarlanır. Işığı, gölgeyi ve güneşin sudaki yansımalarını içine alan çok basit bir yapıdır bu. Ve bu doğanın, kırsalın kendine has sükunetini içine alan tasarımıyla, köyü ziyaret etmeye gelenler için, aynı ilk örnekte olduğu gibi bir uğrak-, bir çekim noktası oluşturur. Aynı zamanda mütevaziliği, basit ve açık plan şeması ile diğer tüm projelerde olduğu gibi yerli halkı da içinde ağırlar. Ve böylece çay evi; küçücük bir yapının, insan sirkülasyonunu, mobilitesini nasıl arttırdığının ve kırsalın kimliğine zarar vermeden, kentli olsun kırsaldan olsun herkesin bir aradığına nasıl büyük bir katkı sunabileceğinin iddiasız bir örneğini oluşturur (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 7: Çay Evi'nin Su Rezervuarından Görünümü, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 8: Çay Evi'nin Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

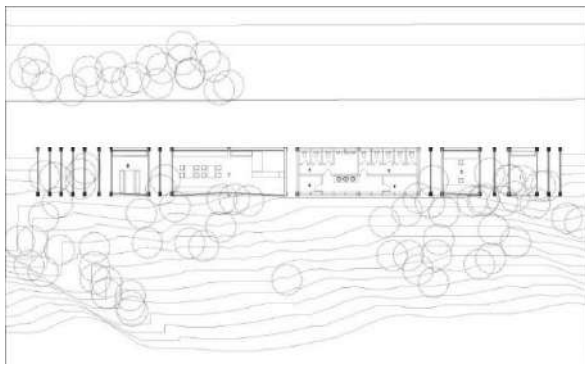

1-Giriş Holü, 2-Çay Evi, 3-Havuz, 4-Meditasyon Alanı, 5-Avlu, 6-Koridor, 7-Mutfak, 8-Tuvalet
9-Dış Mekân Platformu

Şekil 9: Çay Evi'nin Giriş Kat Planı, (Belogolovsky, 2019)

Çam Ağacı Parkı Pavyonu

Pavyon, bir turizm altyapı tesisi olarak, Songyin Nehri boyunca uzanan yürüyüş ve bisiklet parkurunun üzerinde, bir soluklanma noktası olarak kurgulanmıştır. Binanın ahşap strüktürü, arazide birleştirilmiştir. Çam reçinesinin üretimini anlatan bir sanat enstalasyonu yapının içerisine yerleştirilmiştir. Yapı 2017 yılında inşa edilmiştir. Şekil 10, 11 ve 12 plan ve görünüşlerinde görüldüğü üzere, basit plan şeması, şeffaflığı, doğayı hiç tahrip etmeden ahşap sütunların üzerinde inşa edilmesi, çevresine uyumlu ve çevresiyle mutlu varlığıyla, şehrin karmaşasında yorulan doğa sporu tutkunları için bir nefes alma, soluklanma mekanı olmuştur. Bu yapılarda, özellikle turistlerin para harcayarak yapabilecekleri aktivitelerin olmayışı; örneğin bir kafe ya da restoranın, hediyelik eşya dükkanının vb. bulunmayışı; ziyaretçilerin deneyiminin farklı kalmasına ve yaşanan tecrübenin kırsala ait olmasına hizmet etmiştir (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman Colloge, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

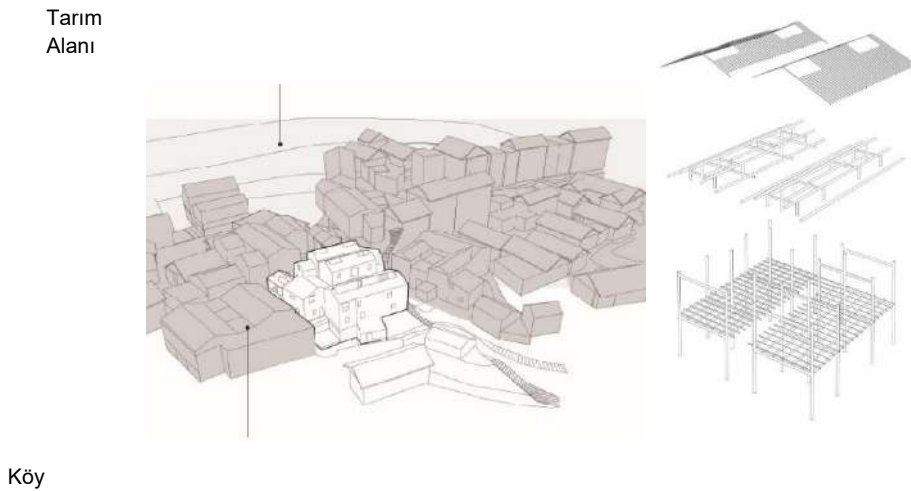
Şekil 10: Çam Ağacı Parkı Pavyonu'nun Ön Görünüşü, (Belogolovsky, 2019)

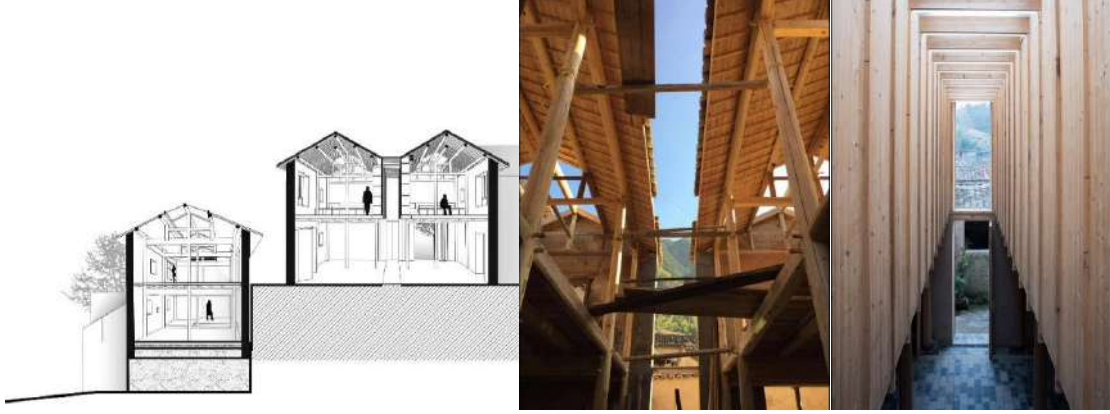
Şekil 11 - 12: Çam Ağacı Parkı Pavyonu'nun Plan ve Görünüşü, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Pingtian Köy Merkezi

Mimar Xu Tiantian'ın ilk köy içinde yaptığı projedir. Pingtian Köyü, şekil 13 de görüldüğü üzere dağlık bir arazide bulunan çok eski bir köydür. Köyün girişinde bir grup terk edilmiş ev bulunmaktadır. Köyün diğer tüm evlerinde olduğu gibi, bu evler de geleneksel bir ahşap yapı tekniği olan “zıvana geçirme” tekniğiyle inşa edilmiştir. Şekil 14 de bu iç içe geçme taşıyıcı ahşap sistem aksonometrik çizimde detaylıca çizilmiştir. Mimarın sürdürülebilirlik stratejisi olarak tanımladığı minimal müdahale kavramı burda net bir şekilde kendini göstermektedir. Binaların, projelendirilmeden önceki hali oldukça kötü durumdadır. Bu yıkılmak üzere olan, oldukça kötü durumdaki köy evleri için, mimar, koruma stratejisi önermiştir. Bu öneri köylüler tarafından hiç beğenilmemiş, ve köylere yepyeni bir yapı inşa edilmesi taleplerinde ısrarcı olmuşlardır. Ancak her ne kadar çok uzun yıllar ihmal edilmiş ve yıpranmış olsalar da, köyün girişinde bulunan bu yapılar, mimarın deyişyle çok önemli bir rol oynamakta ve antik köye kimlik katmaktadır. Mimarın önerisi, ışıklıklar ekleyerek yapıların kabuğunu korumak ve iç mekanı yeni ihtiyaçlara göre yeniden programlamaktır. Bina, şekil 15 deki perspektif kesitte ve şekil 16 ve 17 deki iç mekan fotoğraflarında görüldüğü üzere, eskimiş kalasların yenileriyle değiştirilmesiyle, yapım tekniği de korunarak, sadece tavan pencerelerinin eklenmesiyle yenilenmiştir. Bu yenileme süreci, tüm köy halkı için bir öğrenme süreci olmuştur. Bil fiil yapımda çalışan köylüler, yapım tekniği bilgilerini tazelemiş ve en önemlisi ellerindeki bilgi ve malzemelerle, kendi evlerini de yenilemenin ve onarmanın olası güzel sonuçları ile ilgili vizyonlarını genişletmişlerdir. Köy evinin inşasından sonra, diğer evlerde de bu bakış açısının değişmesi sonucu tadilatların başladığı bilinmektedir. Köy merkezi bir sürü aktivite ve organizasyona ev sahipliği yaparken, diğer köy evlerinde de, ‘aile yanında konaklama’ işi başlamıştır. İki genç köylü, yaşadıkları büyükşehirden köylere geri taşınarak, Köy Merkezi binasını kiralamış ve burada aile yanı konaklama işine ek, turistlere ve bölgedeki çocuklara hizmet veren kumaş boyama atölyesi işletmeye başlamışlardır (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman Colloge, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 13: Pingtian Köy Merkezi'nin Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 14: Pingtian Köy Merkezi'nin Taşıyıcı Sistemi'nin Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

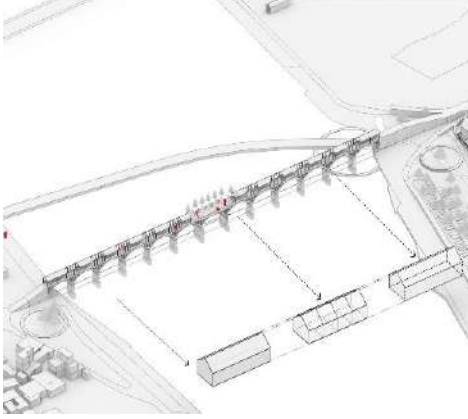
Şekil 15: Pingtian Köy Merkezi'nin Perspektif Kesiti, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 16 -17: Pingtian Köy Merkezi'nin İç Mekan Fotoğrafları , (Belogolovsky, 2019)

Shimen Köprüsü

Bu projenin hayata geçirilmesiyle, terkedilmiş bir köprünün dönüşümü, suyun iki yanındaki köylerin paylaştığı bir ortak alana dönüşmüştür. Şekil 18 deki aksonometrik çizimde ve şekil 19 daki fotoğrafta görüldüğü gibi köprünün üzerine basit bir taşıyıcı sisteme sahip ahşap saçak eklenmiş, köprünün ortasına ağaçlar yerleştirilmiş ve böylece köprünün dönüşümü yapıldıktan sonra, kullanıma açılması Çin Yeni Yılı'nda olmuştur. Proje bu tatil döneminde 8000 ziyaretçiyi ağırlamıştır. Üzerinde bulunduğu rotanın, küçük kiosklar içeren ve etkinlikler için sosyal mekan sağlayan turistik altyapısı haline gelmiştir. Mimarlık alan açmakla ilgiliyse eğer, bu köprü dönüşümü projesi bunun güzel bir örneği olmuştur. Elinde bir sürü yerel ürün bulunan köylü nüfus ile, kentli nüfusu buluşturan bir mekan oluşmuştur. Burada kioskların tasarlanmadığına, yenilenen köprüyü köylülerin kendiliklerinden kullanmaya başladıklarına dikkat çekmek gerek. Aslında tek bir mimarın ve onun yaptığı belli olan işlerinin, çok sesliliği ve çeşitliliği önleyecek şekilde uygulanması kağıt üstünde karşı olunacak bir şey iken; burada yıllardır kimsenin uğramadığı köylerin gündeme gelmesine, hatırlanmasına ve yeniden uğrak noktası haline gelmesine katkısı dolayısıyla yarattığı fayda önemlidir ve üzerinde düşünülmelidir (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

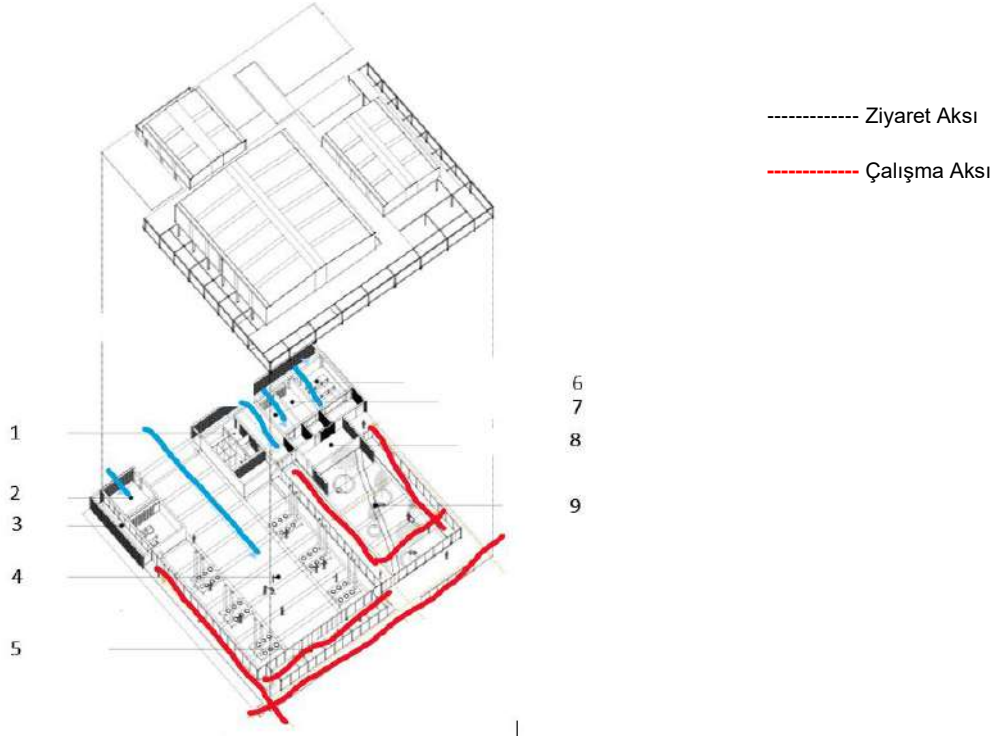
Şekil 18: Shimen Köprüsü'nün Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 19: Shimen Köprüsü'nün Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Esmer Şeker Fabrikası

Çok eskiden beri varlığını sürdüren, ancak son dönemde kimliğini kaybetmiş ve modern bir görünüme kavuşmuş bir köyde proje inşa edilmiştir. Köy, esmer şeker üretimiyle bilinen bir köydür. Bu proje hayata geçirilene kadar köylüler, kendi imkanlarıyla kendi evlerinde üretimlerini yapmaktadırlar. Proje bir anlamda da bu aile şirketlerinin işlerini düzenlemek hedefiyle gerçekleştirilmiştir. Şekil 20'deki aksonometrik çizimde görüldüğü üzere bir üretim yapısı, aynı zamanda içinde ziyaretçilerini ağırlayan açık mekanlara ve ziyaretçi koridorlarına sahip olarak tasarlanmıştır. Şekil 21'de iç mekan fotoğrafında görüldüğü üzere, tesisle birlikte, esmer şeker pişirme işlemi çok daha steril koşullarda yapılabilmeye başlamıştır. Sanat öğrencileri, üretilen şekerlerin paketleri için ambalaj tasarlamıştır. Elde edilen ürünün fiyatı 3 kat kadar artmıştır. Tüm bunların sonucu olarak köy ve civarında tarlalarında şeker kamışı ekenlerin sayısı artmıştır. Yapı, mevsimsel olarak üretimin yapılmadığı zamanlarda da köy halkı için ortak buluşma ve sosyalleşme alanı olarak işlev görmeye devam etmektedir. Köylülerin esmer şeker üretme yöntemlerine müdahale etmeden, sadece gıda güvenlik standartlarına uygun olacak şekilde daha steril bir ortamda bildikleri işlerini yapmalarına alan açan bu yapı, başlı başına enteresan olan üretim faaliyetinin meraklıları için şeffaflaşmasına ve görünür olmasına imkan sağlamıştır. Üretim faaliyetine ek; bu üretimin ve işin merak edilmesine, tanınmasına ve görülmesine alan açmak; bu ve bunun gibi olan diğer projeleri benzerlerinden ayırmıştır. Burada alan açılan aynı zamanda; yapay olarak finanse edilmesine gerek olmadan, sahteliğe ihtiyaç duyulmadan; kültür ve kimlik olmuştur (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

1-Tuvalet, 2-Ofis, 3-Bahçe, 4-Çalışma Alanı, 5-Kurutma Odası, 6-Numune Odası,
7-Paketleme Odası, 8-Araç-Gereç Odası, 9-Sergi Alanı

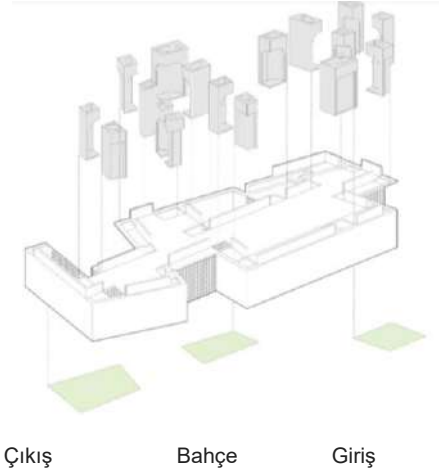

Şekil 21: Esmer Şeker Fabrikası'nın İç Mekan Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Wang Jing Anıt Binası

Bugün, fabrikalar tarafından neredeyse işgal edilmiş ve endüstriyel bir bölgeye dönmüş olan antik bir köyde, ataları saydıkları Wang Jing için bir anıt yapı hayata geçirilmiştir. Wang Jing Songyang Bölgesi'ndeki en önemli tarihi figürlerden biridir. Şekil 22 deki fotoğraftaki gibi, ona olan saygı ve bağlılıklarını onurlandırmak adına, köyün kırsal kimliğine uygun beton ve tuğladan bir yapı tasarlanmıştır. Şekil 23 de görüldüğü üzere, atalarının hayatındaki en önemli 17 olay, binanın içinde 17 küçük anıta dönüşmüştür. Kimliğini kaybetmiş bir köyde, köylüye aidiyet hissi veren önemli bir figür için alan açılması, şüphesiz köylüler için iyileştirici bir etki yaratmıştır. Bugün kimliksizleşmiş, sahipsiz kalmış, sıradanlaşmış pek çok köy için yol gösterici olmuştur (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 22: Wang Jing Anıt Binası'nın Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

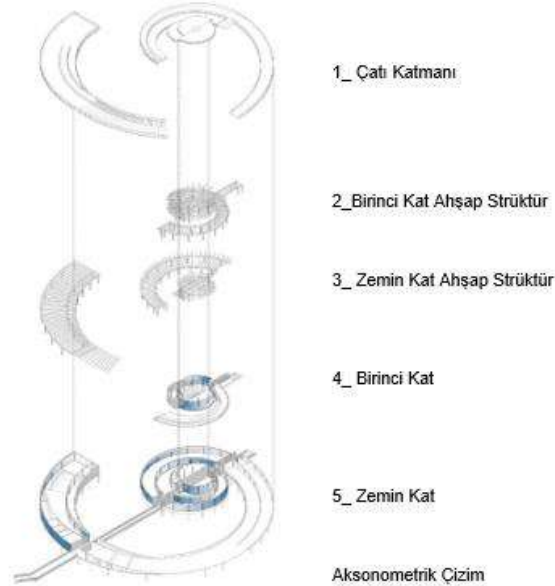
Şekil 23: Wang Jing Anıt Binası'nın Patlatılmış Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

Dushan Boş Zaman Merkezi

Bir ziyaretçi merkezi, su sporları tesisi ve spor salonu içeren merkez, şekil 24 deki kuşbakışı fotoğrafta görüldüğü üzere Dushan Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Bölgede majör bir nirengi noktası ve anahtar turizm projelerinden biri haline gelmiştir. Mimarı, proje için yaptıkları daha ilk toplantılardan itibaren, tesisin yerli halk ve aynı zamanda turistler için bir su parkı olarak düşünüldüğünü bildirmiştir. Şekil 25 de patlatılmış aksonometrik çizimi olan projenin spiral şekilli bir plan şeması vardır. Ziyaretçi mekanları, çay odası, meditasyon odası ve sergi mekanlarından oluşmaktadır. C şekilli bir rampa da, yayalar ve bisikletliler için projede sirkülasyon rotası olarak hizmet vermektedir. Kırsal ve boş zaman, kırsalın rekreasyon için önemi düşünüldüğünde, yan tana iyi duran sözcüklerdir. Bugün insanların özellikle kışın soğuk ve yağışlı günlerde, rekreasyon için alışveriş merkezlerine gitmesi iç acıtıcı bir gerçektir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ailecek, yaşanılan şehre yakın kırsal bir alana ziyaretin kendisi zaten başlı başına bir kültürel aktivite olduğundan, tüm hafta yoğun iş ve ders programlarına yetişmeye çalışırken yorulmuş genç kentli nüfusa, yeni bir program yaratmadan iddiasız bir şekilde kapalı ve yarı açık alanlar açmak ve adına 'boş zaman' merkezi demek ilham veren bir iş olmuştur (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

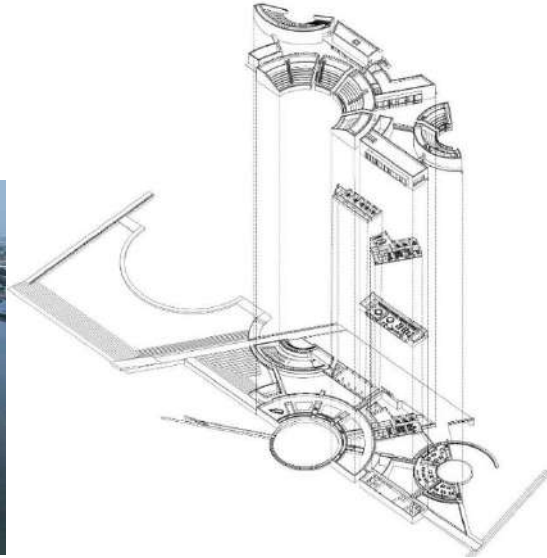
Şekil 24: Dushan Boş Zaman Merkezi'nin Kuşbakışı Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 25: Dushan Boş Zaman Merkezi'nin Patlatılmış Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Su Koruma Merkezi

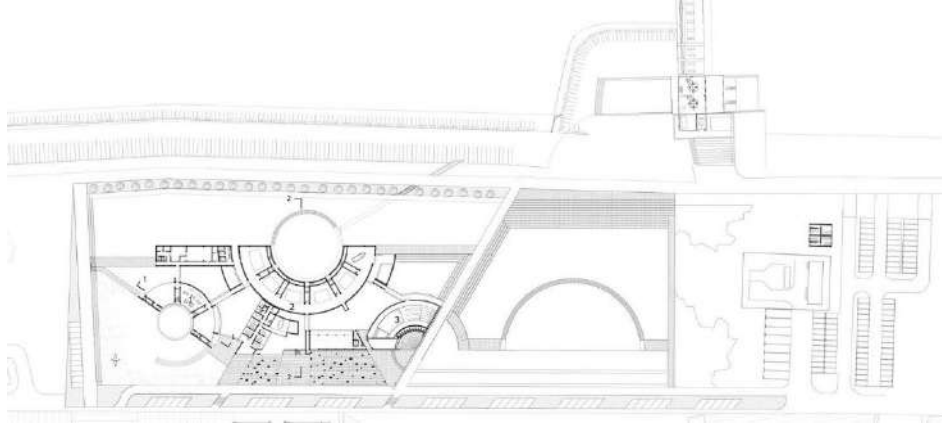
Şekil 26 daki kuşbakışı fotoğraftan anlaşılacağı üzere Songyin Nehri'nin kıyısında, bölgenin çok önemli bir su kaynağı olan mevcut bir yapının onarımı ve yeniden programlanmasıyla hayata geçirilmiş bir projedir. Bina aslında bir su denetimi merkezi olarak işlev görmektedir. 2016 yılında, kültürel mekanlar ve boş zaman geçirmeye hizmet verecek mekanlarla, hidrolojik park olarak yenilenmiştir. Şekil 27 ve 28 den anlaşılacağı üzere, DnA Mimarlık ve Tasarım Ofisi, binanın bazı bölgelerini kamunun kullanımına açmıştır. Örneğin, binanın eski arşivi sergi mekanına, eski kantini gençler için çoklu-medya odasına çevrilmiştir. Tesisin gözetleme odası da, sürekli eğitim programının bir parçası olarak, randevu sistemiyle ziyaretçilerin ve bölge öğrencilerinin ziyaretine açılmıştır. Servis mekanları çizgisel olarak yerleştirilmiştir. Yay formundaki yerlerde, bina programının ana işlevleri yerleştirilmiştir. Bina kabuğu, amfi tiyatrolara, yürüyüş yollarına, çatı bahçelerine ve seyir teraslarına dönüştürülmüştür (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

- 1-Çok Amaçlı Salon
- 2-Sergi Alanı
- 3-Su Koruma Gözlem Odası ve Çoklu-Medya Odası

Şekil 26: Su Koruma Merkezi'nin Kuşbakışı Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

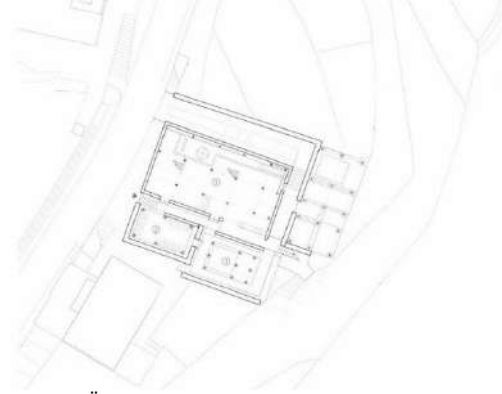
Şekil 27: Su Koruma Merkezi'nin Patlatılmış Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 28: Su Koruma Merkezi'nin Zemin Kat Planı, (Belogolovsky, 2019)

Çay Tohumu Yağı Üretimhanesi

Şekil 29 da fotoğrafı görülen, köyün girişinde bulunan ve yaklaşık yüz yıl önce inşa edilmiş olan eski yağ atölyesi, ahşaptan ve sıkıştırılmış topraktan inşa edilmiş ve nehir kenarındaki batık bir arazide konumlanmıştır. Şekil 30 daki zemin kat planında da görüldüğü üzere, içerisinde su değirmeni, iki takım yağ ezici mekanizma, bir köşe mutfak ve asma kat bulunmaktadır. Köylüler içinde ortaklaşa kullandıkları bir değirmen olarak işlev görmüştür ancak onlarca yıldır terkedilmiştir. 2017'deki ek bina projesini DnA Mimarlık ve Tasarım Ofisi tasarlamıştır. Bu vasıta ile yağ üretimine tekrar başlanmış ve ayrıca ziyaretçiler için ekler yapılmıştır. Mimari akupunktur stratejisi, tarihi köyü yeniden canlandırmak için kullanılmıştır. Proje uygulanırken, ana bina ve iç mekandaki ahşap ekipmanlar korunmuş; bir mutfak, bir paketleme alanı ve bir boş zaman pavyonu eklenmiştir. Bu yeni eklentiler, geleneksel ahşap yapım tekniğiyle (zivana geçirme) inşa edilmiş ve bölgedeki taş işçiliği eklenti duvarların örülmesinde kullanılmıştır. Böylece mimari dilin sürekliliği sağlanmıştır. Oldukça sınırlı bir bütçeyle, yerel tekniklerin ve malzemelerin kullanılmasıyla hayata geçirilen proje, bağlamına uygun bir işin ortaya çıkmasına da ayrıca katkı sağlamıştır. Günümüzde, tecrübe ve deneyimin doyumsuz bir hayat için ne kadar gerekli olduğu iyice netlik kazanmıştır. En saf en kaliteli zeytinyağlarını tatmaktan öte, bilinen en eski yöntemlerle o ürünün üretimine tanıklık etmek, yalnızca sonuçla ilgilenmeyip sürece de dahil olabilmek kıymetli bir deneyimdir ve en küçüğümüzden en büyüğümüze bizleri bir araya getirecek, geçmişimize sahip çıkmamızı sağlayacaktır (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

1-Yağ Öğütme, 2-Mutfak, 3-Paketleme Alanı

Şekil 29: Çay Tohumu Yağı Üretimhanesi'nin Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 30: Çay Tohumu Yağı Üretimhanesi'nin Giriş Kat Planı, (Belogolovsky, 2019)

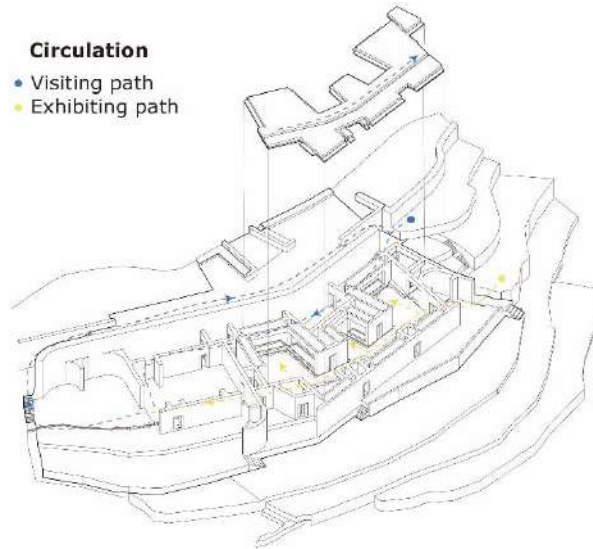
Hakka Senet Müzesi

Şekil 31 deki kuşbakışı fotoğrafta görüldüğü gibi, mağara formunda yapılmış bir müzedir. Şekil 32 deki iç mekan fotoğrafından da anlaşılacağı üzere, yerel taş işçiliğinden inşa edilmiş yapıyla arkeolojik bir atmosfer yaratılmış ve Hakka kültürüne ait senet koleksiyonlarının sergileneceği bir bina var edilmiştir. Binanın plan şeması arazi boyunca adeta çekiştirilip uzatılmış, böylece mevcut nehir boyunca uzanan bir yapı bütünü elde edilmiştir. Köy taş işçiliğiyle ünlü olduğu için, Hakka Halkı'nın bu mirası, çağcıl bir örneği yeniden sergilenerek onurlandırılmıştır. Müzede yüzlerce yıllık Hakka senetlerinin kopyaları sergilenmektedir ve müzenin kontrollü bir girişi bulunmamaktadır. Adı müze olan bu yapının, herhangi bir giriş ücreti ödemediği ziyaret ediliyor olması, köylüler için yine bir buluşma mekanı olmasının arkasındaki en güçlü yapı taşıdır. Şekil 33 deki patlatılmış aksonometrik çizimde görüldüğü üzere, mimarın hemen hemen diğer tüm eserlerinde olduğu gibi, binanın içinde esas yapılan aktiviteye ek, sadece ziyaret için, bir aksın olması da yine aynı şekilde davetkar bir iş ortaya çıkarmıştır (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 31: Hakka Senet Müzesi'nin Kuşbakışı Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 32: Hakka Senet Müzesi'nin İç Mekan Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 33: Hakka Senet Müzesi'nin Patlatılmış Aksonometrik Çizimi, (Belogolovsky, 2019)

Pirinç Şarabı Fabrikası

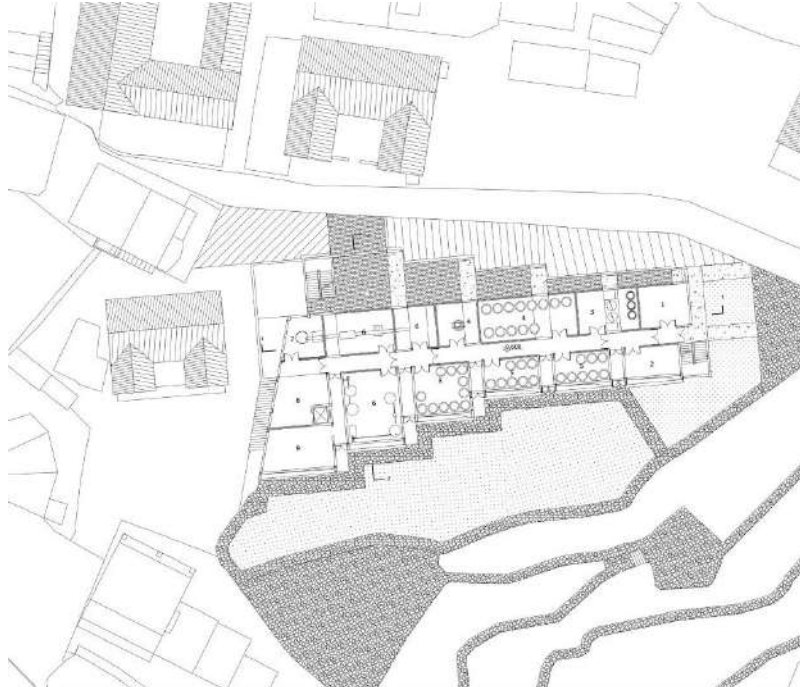
Şekil 34 de fotoğrafı olan yapı, tarihi şarap mahzenlerinin formunu yansıtan siyah beton tonozlardan ve perfore tuğla duvarlardan inşa edilmiş bir fabrika yapısıdır. Şekil 35 de paylaşılan giriş kat planından okunduğu üzere, mimarının bölgede gerçekleştirdiği diğer işlerde olduğu gibi, bu üretim yapısında da, üretim mekanları boyunca devam eden ziyaret ve gözlem alanları, rotaları yaratılmıştır. Bu proje de, köyün girişinde bir lokasyonda konumlandırılmıştır. Bodrum kat şarap mahzenlerine ayrılmıştır. Zemin kat üretim mekanlarına ve ziyaretçilerin bu üretimi izleyebilecekleri mekanlara tahsis edilmiştir. Bir üst kat ise, yerli halkın ve dileyen herkesin sosyalleşmesine imkan verecek açık bir platform olarak düşünülmüştür.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Modern filtrasyon, sterilizasyon ve dolum sistemleriyle teçhizatlanmış fabrikada üretilen şaraplar kendi bölgesindeki ve çevre bölgelerdeki marketlere satılabilen bir ürün haline getirilmiştir. Köylerde, ya da küçük ölçekli dışa göç veren kasaba ve şehirlerde, bu gibi üretim yapılarının, istihdam sağlayabilecek şekilde kurgulanması, makalenin giriş bölümünde bahsedilen çağımızın çıkmazlarımıza çözüm olabilecek güçlü bir önerilerdir (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 34: Pirinç Şarabı Fabrikası'nın Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

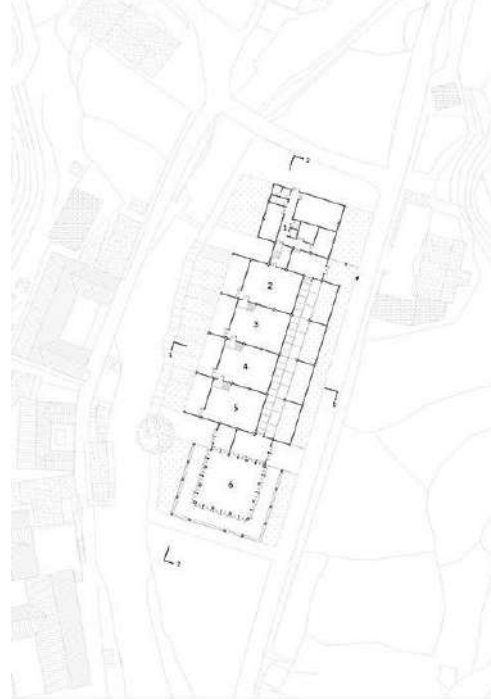
1-Kalorifer Dairesi, 2-Mayalama Atölyesi, 3-Tahıl Islatma Atölyesi, 4-Buharlama Atölyesi, 5-Fermentasyon Atölyesi, 6-Şarap Deposu, 7-Kavanoz Kapatma Atölyesi, 8-Paketleme Atölyesi, 9-Bulaşık Odası

Şekil 35: Pirinç Şarabı Fabrikası'nın Giriş Kat Planı, (Belogolovsky, 2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tofu Fabrikası

Bu fabrikanın inşa edildiği köy, her zaman tofunun merkezi olarak bilinmiştir. Fakat bu tesisin 2018 yılındaki inşasından önce tofuyu evlerinde kendi imkanları ve koşullarında üreten köylü hiçbir zaman, ellerindeki ürünü süpermarketlere satmayı başaramamıştır. Çünkü çalışma yerleri ülkedeki gıda güvenlik standartlarını sağlamamaktadır. Ancak, şekil 36 da giriş kat planı, şekil 37 ve 38 de de fotoğrafları olan fabrikanın inşasıyla ve yeni kurulan kooperatifle, günde işleminden geçirdikleri yaklaşık 100 kg soya fasüyesini civardaki okullara ve işyerlerine daha önceden sattıkları fiyatın iki katına satabilmeye başlamışlardır. Bu üretimhanede çalışanlar, maaşlı işçiler değil, elde edilen geliri paylaşan paydaşlar olmuşlardır. Tüm bu gelişmelerden sonra, yaklaşık 30 kadar genç köylü yaşadıkları büyük şehirlerden, kendi köylerine geri taşınmışlar ve bir kooperatif altında toplanmış olan üretim ekibine katılmışlardır. Ayrıca köye gelen ziyaretçi sayısı da, geleneksel tofu yapım sürecini görmenin cazibesıyla yaklaşık 20 katına çıkmıştır. Burada mimarın alan açma işlevine ek, bir de işletme modelinin doğru kurgulanması, diğer tüm örneklerden daha farklı ve etkili bir sonucun elde edilmesine olanak vermiştir. Ve göçün yönünü tersine çevirebilmiştir. İnsanların yaptıkları işin tanındığı ve bu vesileyle özlük haklarını kazandıkları bir lokasyona göç etmeleri kaçınılmazdır. Ters bir durum var ise de; geçicidir, ve sürdürülebilir değildir. Büyük ölçekli kentlerdeki nüfus patlamasının yarattığı içinden çıkılmaz sorunları hafifletebilmek için, bu tofu fabrikasının söyledikleri dikkatle dinlenmelidir (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman College, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

1-Hazırlama Odaları, 2-Öğütme Bölümü, 3-Kaynatma Bölümü, 4-Derin Kızartma Bölümü, 5-Kurutma Bölümü, 6-Tadım Holü

Şekil 36: Tofu Fabrikası'nın Giriş Kat Planı, (Belogolovsky, 2019)

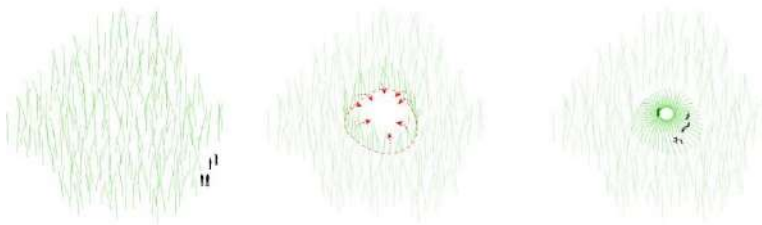

Şekil 37: Tofu Fabrikası'nın Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 38: Tofu Fabrikası'nın İç Mekan Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Bambu Tiyatro

Şekil 39 da yapım sürecini anlatan çizimlerde görüldüğü gibi, düşük teknoloji yaklaşımıyla, her yerde kolaylıkla büyüyen bir ot olan bambuların içe doğru bükülüp birbirlerine bağlanması sonucu kubbeli bir açık hava tiyatrosu elde edilmiştir. Bu biyo-organik strüktür, şekil 40 daki fotoğrafta örnek olması adına gösterildiği gibi, köydeki opera performanslarından, bireysel meditasyonlara kadar pek çok aktiviteye ev sahipliği yapmaktadır. “Bir tatlı huzur” verebilmek, kırsalın elinin en güçlü olduğu yerdir. Temiz bir hava soluyamayan, güneş girmeyen, rutubetli evlerde, iş yerlerinde, okullarda günlerini gecelerini geçiren; ışık kirliliğinden gök kubbeyi göremeyen, gürültüden kalabalıktan hiçbir şey yapmasa bile yorgun düşen kentliye kırın iyi gelmesi işten değildir. Ottan yapılmış bu yapı, kültürel aktivitelere, içsel çalışmalarına, ibadete alan açmanın yanında, çok yüksek bütçelerle inşaa edilmiş eşdeğerlerinden aşağı kalmayacak bir kullanıcı dostuluğuna sahiptir (ANCB: The Aedes Metropolitan Lab, 2018) (University of Michigan Taubman Colloge, 2021) (Harvard Graduate School of Design, 2021) (Çin Enstitüsü, 2021) (RIBA Mimarlık, 2021).

Şekil 39: Bambu Tiyatro'nun Yapım Sürecini Anlatan Üç Boyutlu Çizimler, (Belogolovsky, 2019)

Şekil 40: Bambu Tiyatro'nun Fotoğrafı, (Belogolovsky, 2019)

Sonuç

Her şeyin kimliksizleştiği ve globalleştiği, anlamını yitirdiği, değerinin sadece maddiyatıyla ölçüldüğü bir düzenin sürdürülebilir olmadığı, biz öyle değilmiş gibi davransak da, hiç durmadan yüzümüze çarpacak bir gerçek. Bizleri tüketmeden, para harcamadan yaşayamaz hale getirmiş; kendi yaşadığımız evin inşaaası, yediğimiz gıdanın elde edilmesi ile ilgili tamamen bilgisiz bırakmış; geçmişimizi unutturmuş; aile büyüklerimizin bildiği ve yaptığı üretimlerden, onarım ve tamirattan bihaber hale getirmiş; sanatı üretilen değil tüketilen bir olgu olarak belleten düzenin varolduğu yer... kentlerimiz... Büyük işler yaptığını zannederken, günün sonunda her işini başkasına hallettirmek için çalışan insanoğlu... Girdap gibi bizi içine alan sonsuz bir döngü...

Bugün büyük kentlerin daha da büyümesine bir son vermek, konu hakkında yazan düşünen pek çok gerçek ve tüzel kişinin ortak söylemi olmuştur. Tam bu noktada, bu güzel mavi yeşil gezegende daha fazla grileştirmeden birlikte yaşayacaksak eğer; farklı çözüm önerilerine her zamankinden fazla ihtiyacımız vardır. Bu makale bu araştırmacı tavrın güdümünde, bu önemli probleme iyi bir çözüm önerisi getirmiş "mimari akupunkturlar" yaklaşımını, ve Çin'in Songyang Bölgesi'ndeki küçük ve orta ölçekli yerleşim yerlerinde hayata geçirilmiş güçlü cevapları olan bir dizi projeyi incelemiştir. Muhakkak, bir problemin düşünen zihinler ve üreten eller için birden çok çözümü olacaktır. Bu bağlamda, daha nice çözüm önerilerinin denenmesine ve tecrübelerinin paylaşılmasına ihtiyaç olduğunun altı çizilmelidir.

Son olarak, Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında tanımladığı; yoksulluğun ve açlığın bitirilmesi; sağlıklı ve kaliteli yaşama erişim; insana yakışır iş ve ekonomik büyümenin temini; sürdürülebilir şehir ve topluluklara sahip olmak gibi hedeflere ulaşmak için atılacak adımlar anlamında "mimari akupunkturlar"ın kayda değer etkileri özetlenmiştir. Öncelikle, Songyang Bölgesi'ndeki mimari akupunkturlar; bir sürü ziyaretçinin ilgisini uyandırmıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kent ve kırsal arasında etkileşim getirmiştir. Yukarıdan aşağı bir dayatmayla veya mecburiyetten değil, merak ve ilgi uyandırarak kentli genç nüfusu gerek turistik ziyaret anlamında, gerek kendine yeni bir hayat kurmak anlamında projelerin yapıldığı lokasyonlara çekmiştir. Kırsal yenileme stratejisi olarak bakıldığında, ilgi uyandıran, sosyal ve ekonomik sermayeyi kendiliğinden kendine çeken yapısı diğer kırsal yenileme işlerine örnek olması amacıyla ilk sırada yer alabilir. İkinci olarak, köylerde daha fazla koruma ve onarım çalışması yapılması anlamında köy sakinlerini harekete geçirmiştir. Yapılı çevre somut kültürel mirastır. Köylerde yapılan onarım ve restorasyon işlerinde köylülerin bizzat aktif rol alması, hem sahip olduklarının değerini hem de unuttukları bilgilerini hatırlamaları anlamında bir dönüşüm sağlamıştır. Kırsal yenileme projelerine yol göstermesi anlamında bakıldığında, sistematik olmayan ancak aşağıdan yukarıya bir bakım, koruma ve onarım hareketini ateşleyen bir yapısı örnektir. Bir diğer fayda olarak akupunktur stratejisi, zanaatlerin, halk geleneklerinin, geleneksel sanatın teşhir edilmesine alan açmış ve böylece köylerin ve sakinlerinin kültürel kimliğini güçlendirmiştir. Kırsal yenileme yöntemi olarak bakıldığında, soyut kültürel mirasa alan açan yapısı genellenebilir bir diğer özelliğidir. Doğal ve kültürel bağlama uyumlu yeni bir mimarinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yine bir kırsal yenileme yöntemi olarak düşünüldüğünde, çağcıl kırsal mimarinin oluşumuna zemin hazırlayan yapısı genellenebilir. Kırsal kentleştirmeden, güçlü kimliğini yitirtmeden, kırsal yaşayan insanların da sahip olduklarına bakışını değiştirerek ve böylece de desteğini alarak, aşağıdan yukarıya bir değişimin katalizörü olmuştur. Bir diğer genellenebilir kırsal yenileme stratejisi olarak, kırsala ait olanın değerinin teslim edilmesi sayılabilir. Yeni açılan fabrikalar ve atölyeler aracılığıyla, bölgede yeni bir ekonomik döngü inşa etmiştir. Finansal anlamda bu kazanımlar, belki de bu projeyi eşdeğerlerinden ayırıp, başka bir yere koymuştur. Yapay ve sahte olmayan, sürdürülebilir bir değişimin kilit taşı olmuştur. Kendiliğinden sürdürülebilen bir ekonomik döngü oluşumu, kırsal yenilemede en önemli stratejilerden biri olarak bu projelerden hareketle örnek alınabilir. Sonuç olarak; tarihi, çevreyi, yaşam tarzlarını, ve yerin ruhunu korumuştur. Günümüzde bir sürü kötü örneğin arasında, Birleşmiş Milletler Habitat'ın da dikkat çektiği üzere, yukarıda sayılan tüm özellikleri nedeniyle mimari akupunkturlar, örnek bir projeler bütünü olarak tarihte yerini almıştır. Hakkında daha fazla bilgi edinildikçe, dünyanın her yerindeki kırsal kalkınma stratejilerine yol gösterici bir kaynak olabilecek nitelikte olduğu görülmüştür. (Belogolovsky, 2019)

Kaynakça

- ANCB: The Aedes Metropolitan Lab. (2018, Mart 16). *Public Debate. Rural Moves - New Perspectives for Rural Areas in China and Germany*. vimeo.com/262025780 adresinden alındı
- Belogolovsky, V. (2019, mart 31). "Architecture Should be Able to Connect the Past and the Future": In Conversation with Xu Tiantian. temmuz 15, 2022 tarihinde ArchDaily: <https://www.archdaily.com/914028/architecture-should-be-able-to-connect-the-past-and-the-future-in-conversation-with-xu-tiantian> adresinden alındı
- Casagrande, M. (2015). From Urban Acupuncture to the Third Generation City. *Journal of Biourbanism*, 29-42.
- Chan, J. (2017). *Urban Acupuncture in Taipei*. Toronto: Unpublished Master's Thesis in Environmental Studies at York University.
- Çin Enstitüsü. (2021, Nisan 4). *Architectural Acupuncture: How Design & Innovation Are Saving China's Villages*. <https://www.youtube.com/watch?v=xXY1Kv14kmc> adresinden alındı
- Feireiss, K., Commerell, H., Kögel, E., Sasken, S., & Stierli, M. (2020). *The Songyang Story: architectural acupuncture as driver for rural revitalisation in China, projects by Xu Tiantian, DnA_Beijing*. Zürich: Park Books.
- Harvard Graduate School of Design. (2021, Mart 25). *Talking Architecture Series #1: Xu Tiantian (DnA_Design and Architecture)*. <https://www.youtube.com/watch?v=7yjjhqLXrJE> adresinden alındı
- Matchar, E. (2015). Tactical Urbanists Are Improving Cities, One Rogue Fix at a Time. *Smithsonian Magazine*.
- Nassar, U. A. (2021). Urban Acupuncture in Large Cities: Filtering Framework to Select Sensitive Urban Spots in Riyadh for Effective Urban Renewal. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 1-18.
- Proctor, F., & Berdegue, J. (2016). *Food Systems at the Rural-Urban Interface. Working Paper Series No 194*. Santiago: rimisp.
- RIBA Mimarlık. (2021, Mayıs 11). *Rural Renaissance: Xu Tiantian*. <https://www.youtube.com/watch?v=IWvRk67kiFk> adresinden alındı
- Sietchiping, R. (2017). *Implementing the New Agenda by Strengthening Urban-Rural Linkages - Leave No One and No Space Behind*. Nairobi: UN-Habitat.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2014). *Population Division: World Urbanization Prospects*. New York: UN.
- University of Michigan Taubman Colloge. (2021, Mart 4). *Charles Correa International Lecture: Xu Tiantian*. <https://www.youtube.com/watch?v=tYDyyLioiAU> adresinden alındı
- World Food Programme. (2022, September 27). *A Global Food Crisis 2022: A Year of Unprecedented Hunger*. <https://www.wfp.org/global-hunger-crisis> adresinden alındı
- Yimeng, Z. (2015). *Rethinking the Dimension In Urban Acupuncture - "Super Scale Strategy in Practice"*. Barselona: Yayınlanmamış Tez.

Kültürel miras etki değerlendirme (KÜMED), stratejik çevresel değerlendirme (SÇD) ve üst ölçekli planlama ilişkileri

Dr. Funda Çatalbaş*, Prof. Dr. Sibel Ecemiş**

Özet

Mekan üzerinde geliştirilen plan ve projelerin miras unsurlarına etkisini ele alan Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) ve Türkiye Mekânsal Stratejik Planlama taslaklarında gündeme getirilen Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), amaç, strateji ve tedbirleri ile kültürel mirasın korunması açısından planlama sürecine entegre edilebilecek potansiyel kavramlardır. Bu çalışmanın amacı, bütüncül planlamada KÜMED ve SÇD kavramlarının önemine ve rolüne değinerek, üst ölçekli planlama ve mekânsal stratejik planlama sürecine bu kavramların entegrasyonunu sağlamaktır. KÜMED ve SÇD entegrasyonunun kurulması, kültürel mirasın korunmasında bütüncül planlama yaklaşımlarının ortaya konulabilmesini destekleyecektir. Bu yönüyle Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına da gönderme yapmaktadır. Bütüncül planlamanın temelini oluşturan üst ölçekli planlar, bölgesel/yerel ve ulusal ölçekler arasında, stratejik ve mekânsal planlar arasında sağlıklı ilişkiler ve birliktelikler kurmaktadır. Günümüz planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst ölçekli eylemlerin ve mekânsal planlamaların arasında sıkışmıştır. Üst ölçekli planlamada, mekânsal ve stratejik planlamaların eşgüdümlü yürütülebileceği bir planlama sistemine gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması açısından mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED ilişkisinin kurulması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: KÜMED, SÇD, Üst Ölçekli Planlar, Kültürel Miras, Mekânsal Strateji Planı.

*Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: funda.catalbas@gmail.com ORCID: 0000-0002-3420-8948

**Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: sibel.ecemis@deu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3928-8462

Başvuru – Submission: 03/02/2023

Kabul – Acceptance: 03/03/2023

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371684>

Cultural heritage impact assessment (HIA), strategic environmental assessment (SEA) and upper-scale planning relations

Abstract

Cultural Heritage Impact Assessment (KÜMED), which deals with the impact of plans and projects developed on space on heritage elements, and Strategic Environmental Assessment (SEA), which are brought to the agenda in Turkey Spatial Strategic Planning drafts, are potential concepts that can be integrated into the planning process in terms of the protection of cultural heritage with its objectives, strategies and measures. The aim of this study is to emphasize the importance and role of the concepts of KÜMED and SEA in holistic planning and to integrate these concepts into the upper scale planning and spatial strategic planning process. Establishing the integration of KÜMED and SEA will support the introduction of holistic planning approaches in the protection of cultural heritage. In this respect, it also refers to the Historical Urban Landscape approach. Upper-scale plans, which form the basis of holistic planning, establish healthy relationships and associations between regional/local and national scales, and between strategic and spatial plans. Today's planning system is stuck between high-scale actions that develop strategies and spatial planning. In upper scale planning, there is a need for a planning system in which spatial and strategic planning can be carried out in coordination. In this context, it is important to establish a relationship between spatial strategic planning and SÇD and KÜMED in terms of the protection of cultural heritage.

Keywords: HIA, SEA, Upper-Scale Plans, Cultural Heritage, Spatial Strategy Plan.

1. Giriş

Kültürel mirasın korunması, miras alanlarının kültürel ve ekonomik bir değer olarak turizm ile entegrasyonu ve miras alanları ile yeni gelişmeler arasındaki ilişkilerin sağlıklı olarak kurgulanması gereksinimi planlama alanında tüm bu ilişkilerin bütünlüklü olarak ele alınması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Özellikle dünya miras alanlarında sadece geleneksel alanların korunmasının yeterli olmadığı, çevrede var olan gelişmeler ve bu gelişmelerin niteliklerinin miras alanlarını önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Aslında kimliğin ve aidiyetin yenilenemez kaynakları olarak kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir gelişimi, geçmişle gelecek arasındaki bağın sürdürülmesinde kilit role sahiptir (Ashrafi vd., 2021). Bu durum koruma alanları ile yerleşimin yeni gelişen/dönüşen alanları arasında; somut kültürel miras alanları ile somut olmayan değerler arasında; koruma ile gelişme arasında; yerel ölçek ile bölgesel ölçek arasında var olan ilişkilerin kapsamlı olarak değerlendirmesine işaret eder. Kentsel ölçekte planların, projelerin kültürel miras alanlarına olası etkilerinin (olumlu/olumsuz) değerlendirilmesi gereksinimi açısından Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) önemli araçlardan biri olarak görülmektedir.

Diğer yandan planlama disiplini açısından özellikle üst ölçekli planlama çalışmalarında stratejik yaklaşımların benimsenmesi önem kazanmaktadır.

Daha esnek, katılımcı, işbirliği sağlamaya yönelik, planlama kadar uygulama ve geri bildirim süreçlerini de içeren bu yaklaşım gerek uluslararası düzlemde, gerekse de ülkemizde son dönemde İmar Mevzuatında yapılan düzenlemelerle kabul görmektedir. Bu süreçte ülkesel ve bölgesel düzeyde hazırlanacak “Mekânsal Strateji Planları” mekânsal planlar hiyerarşisi içinde en üst düzeyde planlar olarak tanımlanmıştır. Henüz hazırlanmaları, onaylanmaları süreçleri açıklık kazanmayan Mekânsal Strateji Planları, özel amaçlı planlar ile ortaya konulan hedefler açısından koordinasyon ve eşgüdümün sağlanması açısından önemli gözükmektedir. Yine bu çalışma kapsamında ele alınan kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin temel hedef ve ilkelerinin ülkesel ve bölgesel düzeyde ele alınması açısından da önemli bir potansiyel taşıdıkları değerlendirilmektedir. Mekânsal Strateji Planları ile birlikte gündeme gelen kavramlardan biri de Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇD)’dir. Üst düzeyde ve karar alma sürecinin en üst aşamalarından itibaren bütünsel bir yaklaşımla çevrenin korunmasını sağlamak hedefi SÇD’yi gerekli kılmaktadır. Çevresel etkiler kuşkusuz sadece doğal alanlar üzerinde değil, somut ve somut olmayan kültürel değerler açısından da ele alınmak durumundadır.

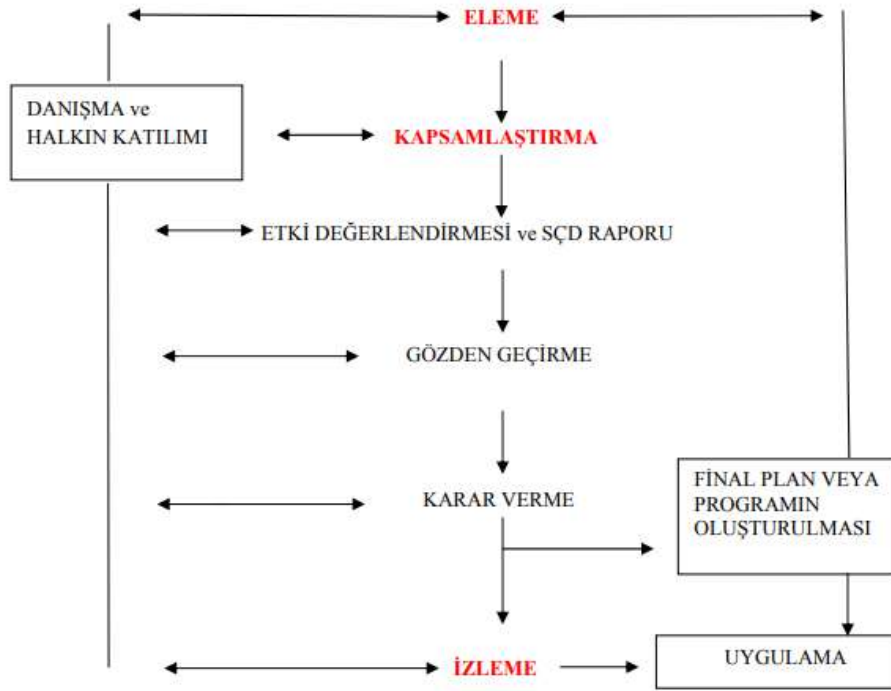
Bu çalışmanın amacı, bütüncül planlamada KÜMED ve SÇD kavramlarının önemine ve rolüne değinerek, üst ölçekli planlama ve mekânsal stratejik planlama sürecine bu kavramların entegrasyonunu sağlamaktır. Çalışmanın yönteminde, kavramların planlar dahilinde nitel analizi yapıldıktan sonra entegrasyona yönelik uygun bir çerçeve sunulmaktadır. Bu kapsamda çalışma ile SÇD ve KÜMED kavramı ikinci ve üçüncü bölümde, ardından üst ölçekli planlar kapsamında Mekânsal Strateji Planları üçüncü bölümde ele alınmaktadır. Daha sonra bu kavramların üst ölçekli planlarla ilişkisi ele alınarak birlikte değerlendirilmelerinin önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son bölümde ise bu kavramların planlama sürecine entegrasyonu kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi ilişkisi açısından ele alınarak öneriler geliştirilecektir.

2. Stratejik Çevresel Etki Değerlendirme (SÇD)

Kalkınma faaliyetlerinin sonucu, dünya günümüzde çevresel sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Çevresel etki değerlendirmesi, çevre üzerinde önemli bir etkisi olabilecek bir proje veya faaliyetten kaynaklanabilecek etkilerin değerlendirilmesi sürecidir (Wood, 2003). Çevreyi korumak ve çevresel etkileri azaltmak amacıyla, sürdürülebilir kalkınmadaki en temel araçlardan olan çevresel etki değerlendirmesine ilişkin Avrupa Birliği yönergeleri detaylandırılmış ve proje, plan ve projelerin hazırlanmasında halkın katılımını sağlamak ve çevresel unsurların entegre edilmesi planlanmıştır (EC, 2013). Önerilen projelerin çevreye olan etkilerinin belirlenmesi, çevreye zarar verilmediği ölçüde olumsuz etkilerinin önlenmesi veya en aza indirilmesi için önlemler alınması ve bu süreçte projelerin izlenmesini içerir. Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), Çevresel Etki Değerlendirmesinin (ÇED) eksikliklerden kurtulmak için daha kapsamlı ve üst düzey bir değerlendirme sistemi olarak kabul edilmektedir. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan Espoo Sözleşmesi ve 2001 yılında AB tarafından hazırlanan çevreye ilişkin belli planların ve programların değerlendirilmesine ilişkin 2001/42/EC Direktifi SÇD’nin kurallarını belirlemiştir (The European Parliament and The Council of The European Union, 2001).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sürdürülebilir kalkınma için bir araç olan Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) planların, girişimlerin ve politikaların çevre üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerinin belirlenmesini ve azaltılmasını gerektirir. Bu süreç, halkın etkin katılımı sağlanarak ve değerlendirmeleri bir rapor halinde sunulularak işletilmektedir (Aydın, 2003). ÇED ve SÇD birbirine benzeyen iki araçtır. ÇED'ler bireysel projeler için hazırlanırken, SÇD'ler mekânsal ve sektörel plan ve programlar için hazırlanır (Ortolano, 2008). Politika, strateji, plan ve program gibi üst düzey kararların çevresel etkileri SÇD'ler ile değerlendirilirken, ÇED'lerde bireysel düzeydeki projeler değerlendirilir. SÇD sürecinin işlenmesi Şekil 1'de belirtilmektedir.

Şekil 1. SÇD Uygulama Süreçleri (Aydın, 2003)

Planlama süreci ve SÇD birbiriyle bağlantılı süreçlerdir. Planlama süreci başlatıldığında SÇD süreci de başlar ve bu sürecin her aşamasında devreye girer (Cengiz, 2011). Ortak Gelecek raporumuzda, yaygın çevre incelemesi başlığı altında stratejik çevresel değerlendirme tavsiye edilmektedir. Rapora göre stratejik çevre değerlendirmesi sadece üretim ve projelere değil, bu projelere yön veren üst düzey politika, plan ve programlara da uygulanmalıdır. Bu tanıma göre SÇD, ÇED uygulanan faaliyetlerin uygulanma kararının verildiği üst düzey politika, plan ve programların çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir (Serter, 2005; Yaş, 2018).

Plan, politika ve program gibi faaliyetlerin çevresel etkilerini önceden hesaplayarak ortadan kaldırmayı hedefleyen SÇD, ÇED'nin aksine, politika aşamasında başlayan ve bunu programlama aşamasının takip ettiği bir planlama sürecidir. SÇD ve ÇED'in ortak ve birbiriyle ilişkili çalışması, üst düzey planlardan programlara ve nihayetinde projelere giden sağlam bir çevresel inceleme süreci yürütmek için önemlidir. SÇD aşaması, ÇED aşamasında değerlendirilemeyecek büyük ölçekli ve uzun vadeli etkileri değerlendirebilir ve alternatifler hazırlanabilir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geliştirme faaliyetlerinin çevresel etkileri, ÇED'in sistematik prosedürü aracılığıyla önceden titizlikle analiz edilir. Ancak bu analiz çevreyi bütüncül bir yaklaşımla korumak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için yeterli değildir çünkü ancak son adım olan proje, planlama aşamasında devreye girer. Stratejik çevre değerlendirme uygulamaları, ÇED sürecini destekler, etkinliğini artırır. Bu noktada, SÇD, daha üst düzeyde bir çevre koruma sağlamak, planlama veya programlama sürecini bütünleştirmek ve güçlendirmek için bir değerlendirme aracı olarak ortaya çıkmaktadır (Aydın ve Çerçi, 2013).

SÇD, sürdürülebilir kalkınma modeline hizmet eden en önemli çevre koruma araçlarından biridir. SÇD'nin amacı, çevre kirliliğini oluşmadan önlemek ve sürdürülebilir bir gelecek için çevreye duyarlı kalkınmayı sağlamaktır. SÇD, çevresel etki değerlendirme sürecini destekleyerek etkinliğinin artırılmasını ve planlamadan proje aşamasına kadar bütünsel bir çevresel değerlendirmenin yapılmasını sağlar.

SÇD, plan ve programların hazırlanmasında ve onaylanmasında/yetkilendirilmesinde sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, korunacak yani hassas (kırılgan) alanların üst düzeyde korunmasını sağlamak, çevresel faktörlerin entegrasyonuna katkıda bulunmak amacıyla uygulanan bir değerlendirme prosedürüdür. SÇD bölgesel ve geniş kapsamlı değerlendirmeler yaparken, uygulanacak projelerin kümülatif çevre ve insan sağlığı etkileri de değerlendirilmektedir (Dikmen, 2019). Alınan kararların yerel veya bölgesel yetkililerle paylaşılması ve karar alma mekanizmasına görüşlerin dahil edilmesi SÇD'nin çevre yönetimine getirdiği yeniliklerdir (Cengiz Gökçe ve Barış, 2015).

Projelerin biyolojik çevre, yerel sakinler ve kültürel miras (hem somut hem de somut olmayan) üzerindeki etkisini değerlendirirken, projeden etkilenen tüm paydaşları dahil etmek önemlidir. Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik önlemlerin tanımlanması ve uygulanması, ÇED çalışmalarının parametreleri dahilinde proje paydaşlarının aktif katılımı ile yapılmalıdır. Bu sayede kültürel miras koruma faaliyetlerinin uygulanması sırasında oluşabilecek sosyal tepkilerin önüne geçilmesi, söz konusu faaliyetlerin zaman kaybetmeden uygulanmasının sağlanması, proje paydaşlarının projeye olan bağlılıklarının artırılması ve proje sonrasında kültürel mirasın korunması sağlanabilmektedir (Gürbüz, 2020). Bu bağlamda, SÇD bünyesinde sürdürülebilir kültürel mirasın korunması için stratejik kararlar almak mümkündür.

2001/42/EC sayılı AB Direktifinde SÇD kavramı; belirli plan ve programların hazırlanması ve benimsenmesinde, çevre üzerinde önemli etkileri olan çevresel faktörlerin dahil edilmesi için önemli bir araç olarak tanımlanmaktadır (The European Parliament and the Council of the European Union, 2001). Avrupa Birliği Direktifi SÇD'nin Türkiye'de uyumlaştırılması kapsamında Türkiye'de, SÇD Yönetmeliğini 8 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur (Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği, 2017). SÇD'nin ele aldığı unsurlar arasında bunlardan biri olarak kültürel miras yer alsa da özellikle kültürel mirasa odaklanan bir etki değerlendirme sistemi olarak ise KÜMED öne çıkmaktadır.

3. Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED)

1970'ten beri proje, planlama ve tasarımında çevresel etkileri önceden tahmin etmek, olumsuz etkileri azaltmak, bunları bağlamlarına uyacak biçimlendirmek şekillendirmek ve karar vericilere tahminler/seçenekler sunmak amacıyla Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) bir araç olarak kullanılmaktadır (Ashrafi vd., 2021; McDowell, 2016; Tweed ve Sutherland, 2007). ÇED birçok ülkede arazi kullanım planlama sisteminin bir parçası olarak benimsenen sistematik, bütünleşik ve analitik bir süreçtir (Ashrafi vd., 2021; Gazzola et al., 2019; Jay et al., 2007; Morgan, 2012; Pereira Roders ve Van Oers, 2012). Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) kavramı kültür varlıklarının korunması ve yönetimi sürecinde koruma ve geliştirme önerilerini dengelemek için bir araç olarak tanımlanmaktadır. Kavram, 1999 tarihli Burra Yönetmeliği'nden sonra çevresel etki değerlendirmesinden ayrılarak gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması ve yönetiminin kentsel gelişme hedefleri ile bütünleştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan tavsiye kararlarını içeren Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına da gönderme de bulunmaktadır.

1999 Burra Bildirgesi ile kültürel mirasın korunmasında, koruma disiplini, planlama ve değişimin yönetimi amaçları kültürel miras etki değerlendirme altında bir araya getirilmiştir (Avustralya ICOMOS, 1999). Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık üzerine 2005 Viyana Memorandumu, tarihi şehirlerin sürdürülebilir yönetime geçişini işaret etmiştir. Bu belgenin ardından, kalkınmanın, hızlandırılmış kentleşmenin ve kentsel tehditlerin kültürel miras üzerindeki etkisi ve bu etkilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda uluslararası tartışmalar yapılmıştır. Uluslararası tartışmalar sonucunda 2011 yılında ICOMOS Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) Rehberi yayınlanmıştır (ICOMOS, 2011).

Mevcut kentsel dokuyu değiştirmeyi amaçlayan dönüşüm projelerinin artması ve tarihi çevrelere önerilen müdahaleler göz önüne alındığında, planlama sürecinde dünya miras alanlarında geliştirme ve korumayı dengelemeye ihtiyaç duyulmuştur. Kültürel miras, kültürel mirasa yönelik ÇED kılavuzlarında hassas bileşenlerden biri olarak kabul edilmiş ve kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar KÜMED aracılığıyla farklı şekillerde ülke mevzuatına uyarlanmıştır. Kılavuzun amacı, dünya miras alanlarının olağanüstü evrensel değerleri üzerindeki etkileri belirlemek, etkilerin büyüklüğünü sistematik olarak değerlendirmek, olumsuz etkileri önlemek veya azaltmak, kültürel miras üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi için dünya mirası alanları üzerindeki olumlu etkilerin faydalarını en üst düzeye çıkaran bir metodoloji ve yol ortaya koymaktır (ICOMOS, 2011).

ÇED ve KÜMED süreçleri açısından benzerlikler taşır. Her ikisi de kapsamın belirlenmesi, mevcut durumun araştırılması, değerlendirilen konunun öneminin belirlenmesi ile önerilerin olumlu/olumsuz, doğrudan/dolaylı etkilerinin belirlenmesini içeren aşamaları içerirler. Buna karşın ÇED kültürel varlıkları ve alanları etkileyebilecek büyük kalkınma proje ve planlarının etkilerini değerlendirirken, KÜMED bir varlık veya değere odaklanır (Roders ve Oers, 2012). 2011 yılından bu yana KÜMED ile kültürel miras yönetimi (Kloos, 2017) arasındaki ilişkiyi kurmaya yönelik girişimlerde bulunmakta ve KÜMED'sinde yeni yaklaşımlar aranmaktadır.

KÜMED, hem somut olmayan kültürel mirasa hem de somut kültürel mirasa uygulanmaktadır. Ayrıca miras yönetim planları ile azaltıcı önlemler önerilerek olumsuz etkileri en aza indirmeye ve olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmaya odaklanılmaktadır (Eryılmaz, 2022). KÜMED, kültürel miras üzerinde insan kaynaklı etkileri belirlemek ve değerlendirmek için geliştirilmiştir. Bu bağlamda KÜMED, dünya mirasının korunmasını sürdürülebilir kalkınma ihtiyaçları ile dengelemeyi amaçlamaktadır (Ashrafi et al., 2021). Dünya mirası, insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak gelecek nesiller için ulusal ve uluslararası düzeyde korunması gereken çok değerli ve istisnai bir varlıktır. Bu nedenle bu varlıkların korunması ve yönetilmesi önemlidir. KÜMED, bu miras üzerindeki çeşitli tehditlerin ve potansiyel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi açısından miras yönetimi ve korunması için bir temel sağlar (Ashrafi, et al., 2022). Bu sayede kültürel miras alanlarına geri dönüşü olmayan zararların önüne geçilmesi ve oluşabilecek risklerin önceden tespit edilerek kültürel miras alanlarını besleyen ve geliştiren bütüncül bir sürdürülebilir tasarım yaklaşımının benimsenmesi mümkün olacaktır (Eryılmaz, 2022).

Türkiye açısından konuya bakıldığında ise KÜMED'in sadece uluslararası yaklaşımlara göre ve sadece Dünya Miras Alanları (DMA) ile ilgili olarak yürütüldüğü görülmektedir. Ancak DMA yönetim planlarında ortak bir yaklaşım veya dilden bahsetmek mümkün değildir. Kültürel miras değerlerindeki çok katmanlı yapının yanı sıra ülkedeki koruma mevzuatı ve kurumsal yapılanmanın karmaşık durumu ile uzayan süreçler göz önüne alındığında, planlama, etki değerlendirmesi ve koruma arasındaki ilişkinin gözden geçirildiği ve bütünleştirildiği genel bir kapsayıcı çerçeveye ihtiyaç olduğu açıktır (Can Çetin ve Zeren Gülersoy, 2021). Diğer yandan her iki kavramında planların kademeli birlikteliği ilkesi kapsamında önemli görülen ancak kültürel miras alanlarına ilişkin plan üretilirken çoğunlukla göz ardı edilen üst ölçekli planlar ile ilişkilendirilmesi gerekli görülmektedir.

4. Kültürel Mirasın Korunması Açısından Üst Ölçekli Planlama Sorunları

Kentsel planlama disiplini, farklı ölçeklerdeki planlar arasında geri bildirim/raporlama döngüsü ile devam eden, planların birbirini yönlendirmesine ve kontrol etmesine izin veren uzun ve dinamik bir eylem sürecinden oluşur (Sulak ve Erdoğan, 2015). Bu süreçte geleceğe yönelik hedef ve stratejilere uygun olarak belirlenen plan kararları, bütüncül planlama yaklaşımları ile ölçekler arasında bir derecelendirme ve birlik ortaya koymaktadır. Planların kademeli olarak bir arada bulunması ilkesine göre, alt düzey planlar, üst düzey planlara bağlı olarak daha ayrıntılı ve kapsamlı bilgiler içermeli ve üst düzey planlar yönlendirici olmalıdır. Ancak aşağıdan yukarıya yönelimle hazırlanan, yerel yönetimlerin ve toplumun katılımını sağlayan çoğulcu planlama paradigmaları kentsel planlama sisteminin daha sağlıklı işlenmesini sağlar (Ersoy, 2000; Ersoy, 2007).

Planlama disiplini içinde öngörülen hedeflere ulaşılabilmesi, öngörülen eylemlerin amaçlarına ve içeriğine göre kademelendirilmesini, karmaşık ve çok boyutlu eylemler dizgesinin bütüncül bir planlama sistemi çerçevesinde birlikte ele alınmasını gerektirmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bütüncül planlama için mekânsal planlar ile üst ölçeklerde farklı seviyelerde yer alan stratejik planlar arasında ilişkinin sağlanması ile her planın stratejik rolü, işlevi ve uygulama sürecinin tanımlanması önem taşır.

Stratejik mekânsal planlama, kararlar, yetkiler, uygulamalar ve yasal düzenlemeler arasındaki ilişkilerin üzerinde uzlaşmış vizyon/stratejiler çerçevesinde ele alınması ve planlanmasını içerir (Gülbitti ve Özüdü, 2020). Sonucun bir resmini çizmekten çok hedeflere doğru ilerleyen yol önemlidir.

Buna karşın, günümüzün planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst düzey politikalar ile arazi kullanım planlaması arasında sıkışmış görünmektedir. Türkiye'de mevcut planlama sistemi içinde doğal ve kültürel değerlerin yeterince korunmadığı ve gelişim alanlarının ise giderek kimliksizleştiği görülmektedir. Türkiye'deki sistemde planlama yetkisine sahip kurumlar ve plan ölçekleri arasında dikey ve yatay işlevsel bütünlük ve tutarlılığının sağlanamaması, ölçeğin gerektirdiği karar verme düzeyine uygun bir planlama dilinin geliştirilememesi, toplumsal yapının değişen ihtiyaçlarının karşılanamaması temel sorunlardır. Planlama alanındaki sorunların pragmatik yaklaşımlarla, parçalı ve farklı ölçekler çerçevesinde ele alınması, sorunların giderek daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.

Planların kademeli birlikteliğini öngören imar mevzuatımız temelinde, üst ölçekli ve alt ölçekli planlar arasında dikey bir ilişki kurulurken, özel amaçlı planlar, bu planlar arasında yatay bir katmanlaşma oluşturur. Örneğin korunması zorunlu olan kültürel miras alanlarında Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) gibi özel amaçlı planlar oluşturulmaktadır. Ancak imar planları arasında yatay bir hiyerarşi oluşturan özel amaçlı bu planların da imar planları ile entegre edilemediği ve çevresi dikkate alınmadan özel kanunlarla sınırları çizilmiş bir alanda oluşturulduğu görülmektedir (Taşmektepligil ve Polat, 2021).

Türkiye'de kültürel miras alanlarına (kentsel sitler, arkeolojik sitler, tarihi sitler, karma sitler) yönelik planlar Nazım ve Uygulama imar planı ölçeklerinde ve sit alanları ile yakın çevreleri ile etkileşimi dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Üst ölçekli planlar özel statüye sahip bu alanlara ilişkin stratejik kararlardan yoksundur ve konuya ilişkin genel açıklamalar ve plan hükümleri dışında konuyu yeterince ele almamaktadır. İmar mevzuatına göre mekânsal planlar hiyerarşisinde yer almayan planların (Ulusal Turizm Stratejisi, Bölge Planı, Bütünleşik Kıyı Alanları Planları vb.) mekânsal planlarla nasıl ilişki kurulacağı net değildir ve bağlayıcılığı yoktur. Özetle, kültürel mirasın korunmasında anıtların korunmasından çok bölgenin korunmasına ve geleneksel ile yeni arasındaki ilişkiye gönderme yapan çağdaş koruma yaklaşımları daha bütünleşik ve çok boyutlu yaklaşımlara atıfta bulunmakla birlikte Türkiye için böyle bir yaklaşımın nasıl uygulanacağına ilişkin etkin bir çerçeve oluşmamıştır. Kültürel miras açısından zengin yerleşim yerleri kültür turizmini koruma, sosyal ve ekonomik kalkınma aracı olarak değerlendirememekte ve sürdürülebilir turizm yaklaşımlarıyla bölgesel politikaları uygulayamamaktadır (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2021).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Üst ölçekte kentin yere özgü niteliklerinin, kimliğinin, kültürel değerlerinin ele alınmaması ve kentin gelişme alanları ile koruma alanlarının birbirinden bağımsız parçaları gibi tamamen ayrı süreçler, ayrı mevzuat ve ayrı kurumsal yapı ile hazırlanması ve onaylanmasına ilişkin yaklaşımın ortaya çıkardığı sorunların bazı örneklerle de tartışılması mümkündür. Örneğin İstanbul'un yedi tepeli silüet algısının arka planda beliren yüksek yapılarla değiştiği ancak bu yapılar inşa edildikten sonra görülebilmektedir. Dünyaca bilinen ve UNESCO Dünya Miras Listesine dahil Efes Antik Kenti ile ilişkili olarak antik kanal ve yat limanı projesi, teleferik projesi gibi projeler gündeme gelmekte, ancak bu projelerin miras alanı üzerine olası etkilerinin nasıl belirleneceğine ilişkin stratejik bir çerçeve bulunmamaktadır. Birbiri ile iklim koşulları, yaşam biçimleri, kültürel özellikleri ile hiçbir benzerliği bulunmayan bölgelerimizde, bölgenin kentsel alan mı kırsal alan mı olduğu da çok değerlendirilmeksizin aynı tip toplu konut projeleri gerçekleştirilmektedir. Önemli turizm yerleşmelerinde farklı ülkelerin mimarilerinden alınmış, yerel mimari özellikleri bırakın, ülke mimari özellikleri ve birbiri ile hiçbir uyumu ve ilişkisi bulunmayan farklı yapıbozuların karışmış parçaları gibi yan yana duran yapılar topluluğu ile karşılaşmak sıradan hale gelmiştir. Bu örnekler artırılarak çoğaltılabilir. Ancak görünen odur ki, geleneksel ve yeni arasında sağlıklı ilişkinin kurulamaması her iki alanı birbirinden tamamen koparan ve her ikisine de zarar veren bir unsur haline gelmektedir.

Türkiye'de kültürel mirasın korunması için kabul gören kapsamlı, çok paydaşlı ve çok boyutlu planlama yaklaşımlarının geliştirilmesine uygun bir çerçeve sunan üst ölçekli planlar bu bakımdan yeterli görülmemektedir. Bu durum sadece üst düzey planlarda kültürün nasıl ele alındığı ile ilgili değildir. Genel olarak üst düzey planların sahip olması gereken niteliklere (stratejik, çok aktörlü, sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal ilişkileri birlikte ele alan, katılımcı, esnek, öncelikleri belirleyen, alt düzey planlara yön veren vb.) sahip olmaması ile ilişkilidir. Üst ölçekli planlar stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmamakta ve planlamada kademelenme ve bütünlüğün sağlanmasına yönelik stratejik çerçeve oluşmamaktadır (Yalınız Koç ve Çevikayak, 2013). Sürekli gelişen politikalar ve yasalarla koruma ve yaşatma anlayışı değişmekte ve toplum tarafından içselleştirilmemektedir (Tekeli, 2011).

Sonuç olarak planlama yetkilerinin yeniden düzenlenmesi ve bu yetkilere sahip kurumlar arasında sağlıklı koordinasyonun sağlanması, sivil toplum örgütlerinin ve yerel aktörlerin katılımının desteklenmesi ve böylece esnek ve şeffaf bir hiyerarşik sistemin oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Firidin, 2004). Bu bağlamda, mekânsal anlamda bölgesel stratejik planlama yaklaşımlarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel unsurların ise kentlerin gelişim süreci ile birlikte dinamik bir süreç olarak ele alınması, konuya ilişkin farklı aktörlerin ortak bir platformda buluşması, koruma ve geliştirme arasında sağlıklı ve sürdürülebilir bir ilişki kurulmasına yardımcı olacaktır. Bu noktadan hareketle üst ölçekli planlar, kültürel mirasın korunmasına yön veren uluslararası sözleşme ve düzenlemelerin yaklaşımlarına dayandırılmalıdır. Bu yaklaşımlar ise doğal alanlar ile kültürel alanlar arasında, geleneksel ile yeni arasında sağlıklı ilişkilerin kurulacağı bütüncül bir planlama politikasına gönderme yapmaktadır.

Katılım, esneklik, izleme gibi süreçlere kavramları öne çıkaran yeni planlama yaklaşımları ise üst ölçeğe ilişkin olarak Stratejik Planlama yaklaşımını dolayısıyla Mekansal Strateji Planlarını gündeme taşımaktadır.

5. Mekânsal Strateji Planları

Kentler, politik, sosyoekonomik ve kültürel sistemlerine özgü planlama yaklaşımlarına göre tasarlanır ve geliştirilir. Kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin geliştirilmesi için sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Stratejik planlama yaklaşımı, şehirlerdeki yeni olgu ve problemlerin hızlı gelişimi için planlama yaklaşımları ve yöntemleri arayışının sonucudur. Esnek yapısı, katılıma verdiği önem ve plana verdiği stratejik rol açısından sürdürülebilirdir. Bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı, kaynakları doğru ve etkin kullanmayı amaçlayan, üst ve alt planlar arasında uyum ve bütünlüğü sağlayan, mekânsal düzenlemelerden ziyade sektörel konularda stratejik hedefler belirleyen koordinasyon ve rehberlik belgesidir.

Stratejik planlama 1970'lerde küresel anlamda önem kazanmış, 1990'larda mekânsal karşılığını bulmuş ve kentsel planlama süreçlerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Mekânsal stratejik planlamaya ihtiyaç duyulmasının nedeni, geleneksel planlamanın sektörler arası ve çok aktörlü olması nedeniyle mevcut sorunlara farklı ölçeklerde çözüm getirememesidir. Sanayileşme sonrası kentsel yeniden yapılanma, uydu kentleşme ve kentsel sorunlar, etkin bir yaşam alanı planlaması gerektirmiştir. Önerilen çözüm, kentsel problemler için mekânsal önerilerde bulunmak ve ilgili alanlardaki işlevleri analiz etmek olmuştur; daha sonra bu durum parçalı mekânların oluşmasına ve yeni sosyo-mekânsal gerçekliklerin keşfedilmesine yol açmıştır (Albrechts, 2001). 1996 yılında gerçekleşen Habitat II'de yönetim kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, stratejik mekânsal planlamaya yapılan vurgu, bir vizyon çerçevesinde planlamayı gerektirmiş, böylece yetkilerin dağılımı, planlama uygulamaları ve yasal hükümler arasındaki ilişkinin daha etkili sonuçlarla ortaya çıkmasına çaba harcanmıştır (Gedikli, 2004). Bu kapsamda, stratejik mekânsal planlama anlayışı gündeme gelmiştir.

Bölgesel düzeyde stratejik planlama anlayışı farklı yönetim seviyelerinde yeni kurumsal organizasyon biçimleri gerektirmiş (Friedmann et al., 2004), bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. İmar planlarının mekânsal stratejik planlarla birlikte ele alınması gereksinimi, stratejik mekânsal planlara bölge planlama disiplininde özel bir önem kazandırmıştır. Planlama sorunlarının çeşitlendirilmesi, ekonomik, siyasi, ideolojik ve sosyal ilişkilerin yeniden yapılandırılması, farklı devlet kurumları arasında iletişim kanallarının açılması, özel ve kamu sektörünün mekânsal planlama sorunlarının ortaklaşa çözülmeye çalışılarak mekânsal gelişmenin desteklenmesi, çok boyutlu ve çok aktörlü karar verme süreçlerinin karmaşıklığı ve dolayısıyla çok düzeyli yönetimin önemi ve geleneksel planlama yaklaşımlarının siyasi ve bürokratik sorunlara bölgesel ve kentsel sorunlara çözüm üretmedeki yetersizliği ile mekânsal planlamanın rolü yeniden tanımlanmıştır (Albrechts & Balducci, 2013; Albrechts, 2001). Healey (2013), planlamanın doğası gereği stratejik olduğuna işaret etmekte ve bir strateji belirlemenin her zaman yeni kapasite ve fırsatlar yarattığını vurgulamaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bölgesel koruma plan ve stratejilerine uygun olarak somut ve somut olmayan kültürel miraslar bütüncül olarak korunabilir. Kültürel mirasın ve yerel topluluk değerlerinin korunmasına ilişkin stratejik kararlar almak için üst ölçekli planlar kullanılabilir. Gelecekteki belirsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen planlamada, çözümlerin sonsuz olasılıkları, plana yönelik hedeflerin gerçekleşme derecesini etkileyerek toplumsal yapıyı etkileyen tek bir gelişme bile tüm hesapları, ölçüleri, varsayımları ve/veya kararları değiştirmektedir. Kentsel planlama disiplininin doğasında bulunan bu özellik, mekânsal planlamanın önemini artırmaktadır. Planlama çalışmalarında, yerel bilginin çok önemli olduğu durumlarda, metodik, izlenebilir ve değerlendirilebilir bir yaklaşım gereklidir (Öztürk Saka ve Erdoğan, 2021).

Dünyada 1990'lı yıllardan itibaren özellikle üst ölçekte stratejik planlama yaklaşımları kabul görmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yönlendirici bir belge olarak Avrupa Stratejik Kalkınma Perspektifi 1999 yılında ülkeler arası düzlemde stratejik planlamayı gündeme taşımıştır. Yakın dönemde ise stratejik planlar, miras yönetimini ve çevre korumayı mekânsal planlama ve kapasite oluşturmaya entegre etmektedir (UN Habitat, 2012) Bu eylemlerin genellikle bir miras yönetim sisteminin uygulanmasını zorunlu kılan Dünya Mirası Listesi'ne dahil olma ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Suriye'nin Halep şehrinde kentsel planlama ve izlemenin iyileştirilmesi kapsamında belirlenen "... mimari mirasını, arazi kullanım düzenlemesi, konut, teknik altyapı, trafik ve çeşitli paydaşlar dahil olmak üzere daha geniş bir kentsel yönetim yapısı içinde koruma" hedefi (UN Habitat, 2004); Havana'nın 1998-2001 Strateji Planında yer alan "habitat kalitesinin yükseltilmesi ve inşa edilmiş mirasın korunması" hedefi (UN Habitat, 2006); Litvanya Master Planının "korunan alanlar (doğal ve kültürel miras) nazım ve imar planlarının bir unsurudur" belirlemesi (UN Habitat, 2013) stratejik planlar ile koruma ve gelişme ilişkisine yapılan vurgu açısından başarılı örneklerdir (Guzman vd., 2017).

Türkiye'de ise stratejik mekânsal planlama ilkeleri ilk olarak 1996-2000 Yılları 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer almış ve sonraki kalkınma planlarında kapsamı genişletilmiş ve vurgulanmıştır. Ardından stratejik planlama konusu 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa dahil edilmiştir. Daha sonra 2005 yılında 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda kurumsal stratejinin hazırlanması valinin görevleri arasında yer almış, İçişleri Bakanlığı'nın 5272 ve 5216 sayılı Kanunlarında DPT'nin stratejik plan hazırlaması istenmiştir (Sınacı ve Büyükgöçmen Sat, 2016). 2006 yılında yürürlüğe giren 9. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) temel beklentiler, eylem programlarının etkin kullanımı, izleme mekanizmasının oluşturulması, kanun ve kurumsal düzenlemelerin hazırlanması olmuştur. Daha sonra 2011 yılında kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ilgili kanunları hazırlamak ve yetkileri dağıtmakla görevlendirilmiştir.

Mekânsal strateji planlarını (MSP) hazırlama ve onaylama yetkisi, 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiş ve daha sonra 2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde mekânsal planlar hiyerarşisinde en üst düzey plan olarak tanımlanmıştır. 2018 yılında ise İmar Kanunu'na dahil edilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Böylece, Mekânsal Strateji Planı, ülke genelinde ve gerekli görülen bölgelerde hazırlanan, ekonomik, sosyal ve çevresel politika ve stratejileri mekânla ilişkilendirerek fiziki kalkınmaya ve sektörel kararlara yön veren plan olarak tanımlanmıştır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin amacı; fiziksel, doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, koruma ve kullanma dengesini sağlamak üzere hazırlanmış, arazi kullanım ve yapılaşma kararlarını içeren mekânsal imar planları hazırlamak, ülke, bölge ve şehir düzeyinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli bir çevre oluşturmak ve bunların uygulanmasına ilişkin usul ve esasları oluşturmaktır. Süreçlerin belirsizliği ve sorumluluk karmaşası nedeniyle Türkiye'de mekânsal stratejik planların etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir (Eraydın, 2008). 2014 yılından itibaren imar mevzuatına giren Mekânsal Strateji Planları aradan geçen 8 yıla rağmen ülkesel ve bölgesel düzeyde etkin hale gelememiştir.

2020-2021 yıllarında Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı ve İTÜ tarafından ortaklaşa hazırlanan Türkiye Mekânsal Strateji Planı (TMSP) taslak çalışma raporu I., II. ve III. etap şeklinde birkaç aşamadan oluşmaktadır. TMSP Stratejik Hedefler ve Stratejiler belgesi ile toplam 20 stratejik hedef belirlenmiş olup, bunlardan “SH05. Somut ve somut olmayan tarihi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması” biçimindedir. Bu kapsamda tüm sektörlerin mevcut durumuna ilişkin veriler toplanmış, zorluklara ve fırsatlara yönelik hedefler belirlenmiştir. TMSP kapsamında kültürel mirasın mevcut durumu Şekil 2'de gösterilmektedir.

Fırsatlar	Yerleşimlerin <u>kimliklerinin</u> güçlendirilmesi, <u>Kültürel ve doğal değerlerin</u> korunması, Kırsal yerleşimlerin <u>kırsal değerlerin</u> bir arada oluşturduğu kırsal kimlik dolayısı ile kültürel bağlamda korunması, <u>Kültürel peyzaj</u> değerlerinin korunması, Batı ve Doğu bölgelerinde <u>kültür turizminin</u> tüm öğelerinin tespit edileceği ve koruma, yaşatılma ve tanıtımının yapılacağı stratejilerin geliştirilmesi, Kırsal yerleşimlerin kırsal değerlerin bir arada oluşturduğu <u>kırsal kimlik</u> dolayısı ile kültürel bağlamda korunması,
Zorluklar	Ulusal ölçekte <u>kültürel peyzaj değerlerinin</u> saptanması- envanterinin çıkarılması.

Şekil 2. Arkeolojik, Mimari ve Kültürel Miras Mevcut Durum Özeti
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etapı, 2020)

BM'nin 2030 Gündemi kapsamında belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) kapsamında, şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, uzun ömürlü, güvenli ve sürdürülebilir kılmak olarak tanımlanan 11. Sürdürülebilir Kalkınma Amacı, Mekânsal Strateji Planı ile özellikle ilgilidir. 11. Kalkınma Planı'nda SKA'ların politikalarda öncelikler doğrultusunda ele alınması temel hedefler arasında yer almaktadır. TMSP Projesi II. aşama çalışmaları kapsamında kapsam belirleme matrisi oluşturulmuş ve planda yer alacak hedefler/mevzuat ve SÇD her başlık için belirli temalar ile ilişkilendirilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu kapsamda Şekil 3'te belirlenen kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirlik hedefleri ve ilgili mevzuat verilmiştir.

Belirli Hususlar	Kültürel, doğal ve tarihi değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği	
Plan ve SCD'ye Dahil Edilecek Hususlar	Kültürel doğal ve tarihi değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği	Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Yerel Yönetim Kanunları Büyükşehir Kanunu 644 Sayılı Koruma Alanları Tespit Yönetmeliği I Nolu Cumhurbaşkanlığı KHK Dünya Kültürel Mirasın Korunmasına ilişkin Sözleşme
	Kırsal yerleşimlerdeki kültürel birikim ve geleneksel yaşam biçimlerinin devamlılığının sağlanması	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İmar Kanunu Köy Kanunu
	Mimari miras değerlerinin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Şekil 3. Arkeolojik, Mimari ve Kültürel Miras Kapsam Belirleme Matrisi
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etabı, 2020)

TMSP, kentsel tasarımın, imar planlarının, yapıların, kentsel dönüşümün tutarlılığının yanı sıra peyzaj, doku, estetik ve kentsel kimliğin katkısını da göz önünde bulundurarak mimari ve peyzajın kent insanı üzerindeki etkisini dikkate alması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda plan, tarihi kentsel alanların bir bütün olarak korunmasını ve kültürel ve sanatsal yaşamın merkezi haline getirilmesini öngörmektedir. Ayrıca, somut kültürel varlıkların uzun vadeli uygulanabilirliğini, toplumsal kültür, tarih ve estetik bilgisini artıracak, kültür turizmini teşvik edecek ve afet riskini hesaba katacak şekilde korumanın önemini altını çizmektedir. 11. Kalkınma Planı'nda da benzer bir anlayışla, kültürel mirasın, toplumda kültür, tarih ve estetik bilincini artıracak, kültür turizmini teşvik edecek, afet risklerini hesaba katacak, yurt içinde ve yurt dışında taşınmazları koruyacak şekilde korunması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, üniversitelerde Ulusal Restorasyon Mükemmeliyet Merkezi kurulması, yurt içinde ve yurt dışında taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik restorasyon ve onarım projelerinin kapsamının ve kalitesinin artırılması ve tarihi kent merkezlerinin kapsamlı bir şekilde iyileştirilmesi planlanmaktadır.

6. KÜMED, SÇD ve Üst Ölçekli Planlama İlişkileri

Her alanın benzersizliği bağlamında koruma ve yönetim planında tarihsel tabakalaşma, kültürel bağlam ve değişimin yönetimi, alana özgü korumanın oluşturulması, yönetimi, etki değerlendirme mekanizmaları, bunların yerleştirilmesi ve değişimin yönetimi gibi kavramlara vurgu yapılması gerekir. KÜMED ilkelerinin mirasa özel sunumu, Türkiye'deki kültürel mirasın sürdürülebilirliği için önemlidir. Alan düzeyinde alınan kararların aşağıdan yukarıya doğru işlenerek üst düzey planlara dönüştürülmesi ve bu planların KÜMED tarafından şekillendirilmesi gerekmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yönetim süreçlerinin mekândan ayrılmaması, aktör-süreç ilişkisindeki alanların değişimini değerlendiren koruma ve yönetim planına fiziksel kararların yansıtıldığı koruma planlarını güçlendirmenin yollarını araması gerekmektedir. Türkiye’de incelenen KÜMED deneyimleri ve eksiklikleri dikkate alındığında; yasal KÜMED gereksinimleri ve temel ilkeleri tanımlandıktan sonra KÜMED’in koruma, yönetim ve planlama süreçlerindeki bütünselliği de önem kazanmaktadır. Alanda söz sahibi olan, alanın değişmesini isteyen ve değişikliklerden etkilenen tüm paydaşlar, yönetim planı ve KÜMED ile ilişkilendirilmelidir. Koruma politikalarının ve kararlarının mekansallaştırılması açısından uluslararası bağlamda koruma ve yönetim birliği savunulsa da, Türkiye’de pratikte bu birlikte yapılamamaktadır. Bu nedenle KÜMED, mekânsal önerilerin yönetim politikaları bağlamında değerlendirilmesi ve mekânsal koruma kararları ile birleştirilmesi açısından bir potansiyel taşımaktadır. Bu, özellikle kültürel mirasın öneminin belirlenmesi aşamasında, yönetim planı, koruma (imar) planı ve KÜMED’in aynı verileri kullanması ve aynı bilgileri paylaşması için üst düzey planlama ile sağlanabilir. Türkiye’nin mekânsal planlama problemlerinde, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya KÜMED çözümleri sunmadan, plansız önerilerin ve merkezi yönetim müdahalelerinin önüne geçmeden, çözüm bulmak zor görünmektedir (Can Çetin ve Zeren Gülersoy, 2021). Bu bağlamda, üst düzey mekânsal stratejik planlama sistemi, yönetim planı, koruma planı (imar planı) ve KÜMED’in tek çatı altında birleştirilmesine izin verebilir.

Planlama süreci ve SÇD birbiriyle bağlantılı süreçlerdir. Planlama süreci başladığında, SÇD süreci de başlar ve bu sürecin her aşamasında devreye girer. Bu özellik SÇD’ye özgüdür, bu nedenle planlama sürecinin sonraki aşamalarında geri bildirim mümkün değildir. Süreç boyunca çevre ve planlama kurumları, sivil toplum kuruluşları, ilgili tüm taraflar birbirleriyle iletişim halindedir ve karar bu yönde şekillenerek geri dönüşün önüne geçilir. Planlama uygulamasına getirdiği iletişimsel ve arabulucu yapı ile plan oluşturulduktan sonra görülen anlaşmazlıklar ve gecikmeler önlenir ve tüm taraflar ve yerel halk planı baştan kabul edebilir (Aydın, 2003; Cengiz Gökçe ve Barış, 2015; Cengiz, 2011).

Türkiye MSP’nin Stratejik Çevresel Değerlendirmesine ilişkin taslak raporunun amacı, Stratejik Çevresel Değerlendirme sürecinin hazırlanması ve uygulanmasında Türkiye MSP stratejik hedeflerinin olumsuz çevre etkilerinin azaltılması ve olumlu etkilerinin artırılmasıdır. Ayrıca, SÇD’nin stratejik hedefleri ile MSP Türkiye’nin stratejik hedeflerinin birbiriyle uyumlu olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Rapor, Türkiye’nin MSP’sinin strateji ve politikalarını değerlendirmiş ve SÇD’nin hedefleri doğrultusunda izlenecek stratejileri belirlemiştir. Planın uygulanması halinde çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilecek stratejilerin doğru bir şekilde uygulanması için atılması gereken adımların değerlendirilmesi amacıyla bu stratejiler de gözden geçirilmiş ve değerlendirilmiştir. Aşağıda kültürel mirasa ilişkin (Şekil 4, Şekil 5) MSP hedeflerinin, çevresel değerlendirmesi, hedeflere ulaşmak için dikkate alınması gereken göstergeler ve tedbirler yer almaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Strateji 05.02. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılarak toplumsal yapının sosyal ve kültürel sürekliliğinin sağlanması		KÜMED Kapsamında Dahil Edilebilecekler
Çevresel Etki (Tespit ve Kısa Açıklama)	Gösterge(ler)	
<p>Marmara bölgesinde yoğun hassas yöreler bulunduğu görülmektedir. Özellikle, İstanbul'un kuzey kesimleri doğal ve arkeolojik sit alanların içerirken, Gelibolu Yarımadası da doğal ve arkeolojik sit alan özelliği göstermektedir.</p> <p>Ege Bölgesi kültürel peyzaj ve kültür varlıkları açısından zengin bir bölgedir.</p> <p>Hassas yöreler yönünden incelendiğinde, İç Anadolu Bölgesi'nde yoğun olarak kırsal alanların baskınlığı görülmektedir.</p> <p>Kültür varlıkları açısından İç Anadolu Bölgesi oldukça zengin bir bölgedir.</p> <p>Akdeniz Bölgesi'nin sit alanlarının %99'u arkeolojik sit alanıdır.</p> <p>Doğu Anadolu Bölgesi, nin bütününde tarımsal ve kırsal karakterin yoğun olduğu görülmektedir.</p> <p>Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğun tarım ve mera alanları yer almaktadır. Ayrıca, bölge içme yer ve önemli doğa alanları, önemi kuş alanları ve yaban hayat sahaları da bulunmaktadır. Bölgedeki sit alanlarının %99'u arkeolojik sit alanı oluşturmaktadır.</p>	<p>Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların sayısı</p> <p>Kültürel Doğal ve Tarihi Değerlerin Ulusal Envanterinde bulunan değerlerin niteliği ve sayısı</p> <p>İllere göre yeniden kullanıma kazandırılan kültürel miras tanımlı bina/yapı/ parsel (yer) sayısı</p> <p>İllere göre restore edilen veya onarılan bina/yapı/ parsel (yer) sayısı</p> <p>Restorasyon ve onarım için sağlanan toplam katkı miktarı (TL)</p> <p>İllere göre tescil eden bina/yapı/yer sayısı</p> <p>İllere göre tescil edilen bina/yapı/parsel (yer)</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı plan sayısı</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı plan alanının tüm planlara alarına oranı (%)</p> <p>Yerleşim bazında koruma amaçlı planların uygulanma oranı (%)</p>	<p>Ust ölçekli planların kültürel mirasa etkilerinin değerlendirmesi</p> <ul style="list-style-type: none">- Yer seçimi kararları- Ulaşım sistemi kararları- Büyük ölçekli yatırım kararları- Turizm ve kültür turizmi/rota kararları- Kentsel gelişimin yönü, büyüklüğü, kimliği ve geleneksel dokuya uyumunu belirleyen kararlar- Kültürel ve doğal peyzaj ilişkisinin ele alınma biçimi- Hızlı ve büyük ölçekli değişimlere yol açabilecek plan kararları- Kültürel miras alanlarında yaşayan ve/veya bu alanları kullanan kullanıcı gruplarında ani değişimler getirebilecek plan kararları

Şekil 4. TMSP Kültürel Miras SÇD Strateji ve Eylemleri
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etapı, 2021)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TEDBİRLER		
Politika önemi oluşturulması için önerilen değişiklikler:	İzleme süreci önlemleri:	KÜMED Kapsamında Dahil Edilebilecekler
Şekil 3'de tanımlı <u>Mevzuat</u>	Şekil 4'de tanımlı <u>Göstergeler</u>	
Etki azaltımı/iyileştirme önlemleri:	Uygulama koşulları:	
Koruma ve Geliştirme Senaryolarının ortaya konması (Önceliklendirme, İş Bölümlerinin Yapılması, Merkezi ve Yerel Yönetimler Arasında <u>işbirliği</u> , Finansal Yapılarının geliştirilmesi), Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların listede kalıcılığının sağlanması ve geçici listede yer alan varlıkların Dünya Miras Listesi'ne girmesinin desteklenmesi, Kültürel Doğal ve Tarihi Değerlerin Ulusal Envanterinin Güncel Tutulması, Teşvik programlarının geliştirilmesi, Envanter çalışmalarının geliştirilmesi, Restorasyon ve yeniden işlevlendirme programlarının geliştirilmesi ve Mekânsal planlarla ilişkilendirilmesi	Özellikle, kentsel sit alanları kentsel yerleşim alanlarındaki tarihi kentsel dokuların varlığını göstermektedir. Bu dokuların özelliklerini kaybetmeden korunması, aynı zamanda bu alanların kentin işleyişi içerisinde fonksiyonel açıdan yaşatılması önemlidir. Bu nedenle bu alanlara yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının yapılması, uygulamada da bu alanlara yönelik alan yönetimlerinin kurulması ve buna ilişkin kapasitenin geliştirilmesi önem taşımaktadır.	Koruma amaçlı imar planları ile kentin diğer bölgeleri için planların birlikte ve eş zamanlı olarak ele alınması. Koruma alanlarında var olan yere özgü kimlik ve kültür unsurları ile gelişme alanları arasındaki ilişkinin sağlanması. Gelişme alanlarında üretilen plan kararlarının koruma alanlarının ekonomik, sosyal ve mekânsal sürdürülebilirliğini zedelememesini sağlayacak önlemlerin alınması

Şekil 5. TMSP Kültürel Miras SÇD Tedbirleri
(Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etapı, 2021)

Mekânsal stratejik planlama, hem mekânsal hem de stratejik önceliklerin bir arada belirlendiği, bütüncül yaklaşımlarla kapsayıcı bir plan sunmaktadır. Ancak bugüne kadar ortaya çıkan pratikte, hem mekânsal hem de stratejik kaygıların planlama sürecine dahil edilmesine izin veren bir yol izlenmemiştir. Ayrıca planlama çalışmalarının merkezileştirilmesi, merkezi ve yerel yönetimlerin katılımcı bir yaklaşım benimsememesi, kurumların özerkliğinin kaybolması, çevresel etki değerlendirme prosedürlerinin ihmal edilmesi ve gerçekleştirilmemesi gibi zararlı unsurların bir sonucu olarak mekânsal stratejik planlar etkinliğini yitirmektedir (Gülbitti ve Özuduru, 2020). Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin sağlıklı gelişiminin sağlanması için mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED arasında ilişki kurulması önemlidir.

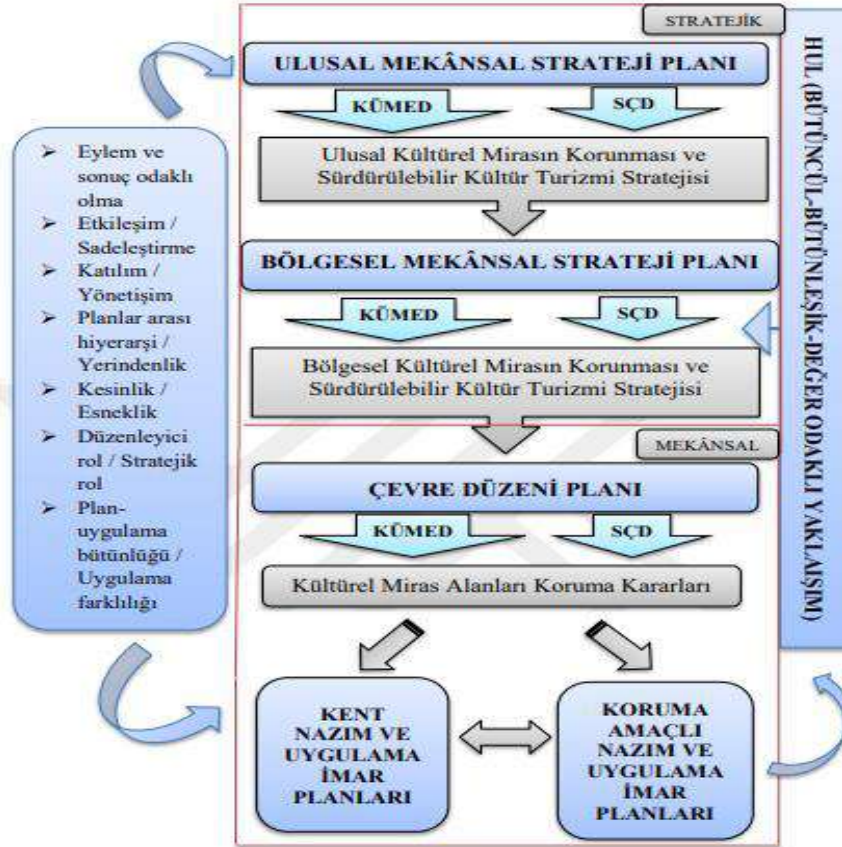
7. Sonuç

Bölgesel mekânsal stratejik planlar, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Kültürel mirasın korunması açısından ilgili karar vericileri tek çatı altında toplamak, uygulama aşamasında esnek olabilmek, kültürel miras alanlarına odaklanan ve onlara rehberlik eden kesin, açık, yukarıdan aşağıya ilişki ve işlev kuran strateji, politika ve uygulama araçları geliştirebilmek önemli görülmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Türkiye'de mevzuat ve kurumsal yapı ile parçalanmış planlama yetkilerinin bütünleştirilmesine yönelik altyapının oluşturulması, kültürel mirasın korunmasına ilişkin kararlarda tutarlı olunması ve kurumların bu konudaki rollerinin tanımlanması, ortak strateji, amaç ve kaygılarla hareket edilmesi korumanın sağlanmasında kilit rol oynayacaktır.

Mekânsal stratejik planlar, kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi açısından kentsel paydaşların katılımının ve fikir birliğinin sağlanması ile korumaya ilişkin bütüncül plan ve stratejilerin sunulmasında önemli rol oynamaktadır. Kültürel miras değerlerini korumak ve sürdürmek; geçmiş ve şimdiki değerler arasında sağlıklı bir ilişki kurmak, yaşanabilir ve kimlikli bir kentsel çevrenin oluşturulmasına katkıda bulunmak; kültür turizminin geliştirilmesi ile kültürel mirasın korunması arasında denge sağlamak açısından konuyu bütün boyutlarıyla ele alan bir planlama yaklaşımına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Esnek, katılımcı, şeffaf, yönlendirici, ilkeli, stratejik, aracılık eden böyle bir planlama yaklaşımına duyulan ihtiyaç, mirasın (somut, somut olmayan), paydaşlar arası ve çok boyutlu (ekonomik, sosyal, toplumsal, mekânsal, çevresel) tüm yönlerini ele almaktadır. Bu ancak, üst ölçekte düzenlenen stratejik bir mekânsal planlama sistemi ile mümkün görünmektedir.

Şekil 6. Planlama Hiyerarşisi İçinde SÇD ve KÜMED İlişkisi

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kentin/bölgenin çeşitli kültürel miras değerlerine sahip güzergâhların ele alınması ve değerlendirilmesi; kültürel mirasın ve yerel toplum değerlerinin korunması; sosyal ve ekonomik politikalar ve idari çerçeve ile mekânsal planlama arasındaki ilişkinin sağlanması stratejik yaklaşımlarla üst ölçekli planlar dahilinde alınabilir. Planlama sisteminde var olan karmaşıklığın sadeleştirilmesi, yatay ve dikey ilişkilerin güçlendirilerek etkileşim ve bütünlük oluşturulması, ölçeğine uygun planlama dili ve yaklaşımının geliştirilmesi önemli görülmektedir. Planların bütüncül yürütülmesi, bölgesel düzeyde katılımcı süreçlere dayanan, kurumların ve toplumun üzerinde uzlaşacağı vizyon, amaç ve bakış açılarını ortaya koyan, ardından geri bildirim alan ve kültürel miras ile bileşenleri arasında sağlıklı bir ilişki kuran yaklaşımları gerektirir. Gerek farklı amaçları ve aktörleri karar öncesi birleştirmeyi amaçlayan koruma ve planlama yaklaşımı KÜMED, gerekse TMSP taslaklarında gündeme getirilen SÇD amaç, strateji ve tedbirleri kültürel mirasın korunması ve kültür turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından yapılan kaçınılmaz eylemlerdir. TMSP plan taslağında KÜMED kavramına değinilmemiş, KÜMED ve SÇD ilişkisi ele alınmamıştır. Kültürel mirasın korunması ve kültür turizminin sürdürülebilirliği açısından planda getirilen öneriler bağlamında, uygulamada mekânsal stratejik planlama çalışmalarının fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynaklar

- Albrechts, L. (2001). From traditional land use planning to strategic spatial planning: The case of Flanders. Albrechts, L., Alden, J., DaRosa Pires, A. (Ed). *The Changing Institutional Landscape of Planning* (pp.83-108). London: Routledge.
- Albrechts, L. & Balducci, A. (2013). Practicing strategic planning: In search of critical features to explain the strategic character of plans. *disP-The Planning Review*, 49 (3), 16-27.
- Ashrafi, B., Kloos, M. & Neugebauer, C. (2021). Heritage impact assessment, beyond an assessment tool: A comparative analysis of urban development impact on visual integrity in four UNESCO World Heritage Properties. *Journal of Cultural Heritage*, 47, 199-207.
- Ashrafi, B., Neugebauer, C. & Kloos, M. A. (2022). Conceptual framework for heritage impact assessment: A review and perspective. *Sustainability*, 14, 27.
- Aydın, M. (2003). Stratejik çevresel değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 1, 19-25.
- Aydın, M. ve Çerçi, E. (2013). ÇED-SÇD direktiflerinin ilişkisi ve mevzuatımızın bu bağlamda değerlendirilmesi. İçinde *Uluslararası ÇED Kongresi Bildiri Kitabı* (s.235-242). Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Australia ICOMOS. (1999). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf.
- Can Çetin, B. & Zeren Gülersoy, N. (2021). Kültürel miras etki değerlendirme (KÜMED) kavramı, uluslararası yaklaşımlar ve uygulamalar: Türkiye'de KÜMED uygulanabilirliğinin irdelenmesi. *Megaron*, 16 (4), 619-643.
- Cengiz, G. (2011). *ÇED-SÇD İlişkisi ve Peyzaj Planlama Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirme'nin İrdelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Çatalbaş, F. ve Ecemiş Kılıç, S. (2021). Farklı kentsel paydaşların kültürel mirasın korunması ve kültür turizmine ilişkin görüşlerinin üst ölçekli planlar çerçevesinde değerlendirilmesi: İzmir örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30 (1), 167-186.
- Dikmen, A. Ç. (2019). Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Yönetmeliği'nin Türkiye'nin çevre politikasına katkısı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (15), 535-541.
- Gedikli, B. (2004). *Strategic Spatial Planning and Its Implementation in Turkey: Şanlıurfa Provincial Development Planning Case*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Gökçe, G. C. & Barış, M. E. (2015). Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) - Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi ve peyzaj planlama sürecinde stratejik çevresel değerlendirmenin önemi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 782-792.
- Eraydın, A. (2008). Planlamadan uygulamaya. 3. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Mersin.
- Ersoy, M. (2000). İmar planlarının kademelenmesi ve farklı ölçeklerdeki planlar arasındaki ilişki. *Mekân Planlama ve Yargı Denetimi* içinde, (Ed. M. Ersoy ve H.Ç. Keskinok), s. 44-72. Ankara: Yargı Yayınları.
- Ersoy, M. (2007). İmar mevzuatımızda planlama kademeleri ve üst ölçek planlama sorunu. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 215-231), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Eryılmaz, G. (2022). *Kültürel Miras Alanları Etki Değerlendirme Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Firidin, E. (2004). Değişen paradigmlar ekseninde kent planlamaya yeni yaklaşımlar. *Planlama*, 2, 44-50.
- Friedmann, J. (2004). Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory & Practice*, 5 (1), 49-67.
- Gazzola, P., Belčáková, I. & Paudišová, E. (2019). Landscape within the framework of environmental assessment at project and planning levels. In *Landscape Impact Assessment in Planning Processes* (pp. 28-76). Warsaw, Poland: De Gruyter Open.
- Guzmán, P. C., Roders, A. P., & Colenbrander, B. J. F. (2017). Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools. *Cities*, 60, 192-201.
- Gülbitti, M. ve Özuduru, B. H. (2020). Türkiye'deki bütünleşik kıyı alanları yönetimi süreçlerinin stratejik mekânsal planlama süreçleri ile ilişkili olarak değerlendirilmesi. *Planlama*, 30 (1), 36-53.
- Gürbüz, K. (2020). Yatırım projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde katılımcılığın kültürel mirasın korunmasında etkilerinin incelenmesi. *Library, Archive and Museum Research Journal*, 1 (1), 27-40.
- Healey, P. (2013). Comment on Albrechts and Balducci: Practicing strategic planning. *disP-The Planning Review*, 49 (3), 48-50.
- ICOMOS. (2011). *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*. International Council on Monuments and Sites, Paris, France.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Jay, S., Jones, C., Slinn, P. & Wood, C. (2007). Environmental impact assessment: Retrospect and prospect. *Environment Impact Assessment Review*, 27, 287-300.
- Kloos, M. (2017). Heritage Impact Assessments as an advanced tool for a sustainable management of cultural UNESCO World Heritage Sites: From theory to practice. In Albert, M. T., Bandarin, F., Roders, A. P. (Eds.), *Going Beyond* (pp. 335- 350). Springer, Cham.
- McDowell, S. (2016). Heritage, memory and identity. In *The Routledge Research Companion to Heritage and Identity* (pp. 37-53). Routledge.
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. (2014). Resmi Gazete Değişik, 13/3/2022 ve 31777 sayılı. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19788&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>.
- Morgan, R. K. (2012). Environmental impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30, 5-14.
- Ortolano, L. (2008). Policy-level strategic environmental assessments: Process integration and incentives of policy proponents. K. Ahmed, & E. Sanchez-Triana, içinde *Strategic Environmental Assessment for Policies* (s. 11-36). Washington: The World Bank.
- Öztürk, M. ve Erdoğan, A. (2021). Plan tutarlılıklarının testi için bir yöntem önerisi: Mekânsal planlar değerlendirme kılavuzu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1709-1735.
- Pereira Roders, A., & Van Oers, R. (2012). Guidance on heritage impact assessments: Learning from its application on World Heritage site management. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 2(2), 104-114.
- Serter, G. (2005). *Çevresel Değerlendirme Sürecinin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) - Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sınacı, F. ve Büyükgöçmen Sat, N. A. (2009). *Stratejik Mekânsal Planlamanın Yasal Boyut Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye-AB Karşılaştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği. (2017). 08.04.2017 tarih ve 30032 sayılı Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170408-3.htm>.
- Sulak, B. ve Erdoğan, A. (2015). Bölgesel ölçekli plan kararları ile alt ölçekli kentsel gelişmeler arasındaki uyumun irdelenmesi: Trabzon örneği. 15. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*, Trabzon.
- Taşmektepligil, S. K. ve Polat, E. (2021). Planlama hiyerarşisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının konumlanması: Germir-Kayseri örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6 (1), 301-316.
- Tekeli, İ. 2011. *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- The European Parliament and The Council of The European Union. (2001). *Directive 2001/42/EC On The Assessment Of The Effects Of Certain Plans and Programmes On The Environment*. Official Journal of the European Communities.
- Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması II. Etabı. (2020). *Stratejik Çevresel Değerlendirme Kapsam Belirleme Raporu*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İTÜ.
- Türkiye Mekânsal Strateji Planının Hazırlanması III. Etabı. (2021). *TMSP III. Etap Taslak Türkiye MSP SÇD Raporu*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İTÜ.
- Tweed, C., & Sutherland, M. (2007). Built cultural heritage and sustainable urban development. *Landscape and urban planning*, 83(1), 62-69.
- UN Habitat (2004). *The state of the world's cities 2004/2005 globalization and urban culture*. London.
- UN Habitat (2006). *State of the world's cities 2006/7 the millennium development goals and urban sustainability: 30 years of shaping the habitat agenda*. London.
- UN Habitat (2012). *State of Latin American and Caribbean cities*. Naples.
- UN Habitat (2013). *European cities in transition*. Nairobi.
- Wood, C. (2003.) *The European Directive on EIA, Environmental Impact Assessment, A Comparative Review*. UK: Pearson Education Limited.
- Yalınız Koç, N. ve Çevikayak, G. (2013). Mekân planlama anlayışındaki değişim kapsamında İzmir kentinin üst ölçekli planlarının irdelenmesi. *TMMOB. 2. İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s.197-210). İzmir.
- Yaş, H. (2018). Türkiye’de çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme uygulamasının genel bir değerlendirmesi. *Kent Akademisi*, 11 (33), 29-43.

Geçmişin koruyucuları olarak Niğde Yeşilburç köyü tarihi evlerinin avlu kapıları

Dr. Öğr. Üyesi İlknur ACAR ATA*

Özet

Kapadokya Bölgesi'nde gayr-i müslimlere ait tarihi evlerin varlıklarını sürdürebilmelerinde; topografyaya ve iklime uygun ilk tasarımları, yöreye özgü malzeme kullanımı, yapım teknikleri, donatı elamanlarının niteliği önemli etkenlerdir. Bu yapılar avlu içerisinde inşa edilmişse büyük çoğunluğu yöreye özgü taş kullanılarak açıklıkları geçilen ahşap avlu kapıları ile korunmaktadır. Bu donatılar evin karakteristik özelliklerini yansıtmakta olup bazıları yapının sahibi hakkında sembolik işaretler ve tarih içermektedir. Bu çalışmada nüfus mübadelesi öncesinde bir Rum yerleşimi olan ve günümüze dek gelebilmiş birçok kültürel miras varlığı nedeniyle kentsel sit ilan edilen Niğde Yeşilburç Köyü'ndeki tarihi evlere ait özgün avlu kapılarının belgelenmesi odaklı bir alan araştırması yürütülmüştür. Avlu kapılarının belgeleyerek geleceğe aktarılması ve bu özgün mimari donatı elamanlarının yapının planlamasına ve cephe düzenlemesine yönelik etkilerinin de ortaya konması amaçlanmıştır. Örneklem avlu kapılarının yapım tekniklerinin değerlendirilerek buna bağlı olarak iki farklı tipoloji (lentolu ve kemerli avlu kapısı) oluşturulmuştur. Belgelenen avlu kapılarının dışında aynı tipolojide bulunan yapısal bütünlüğü bozulmuş kapılarda fotoğraflanarak belgelenmiştir. Özgün malzeme kullanımı ve süslemede farklılaşan avlu kapılarının tarihi evlerin ölçeğine ve kimliğine uygun tasarımlarını desteklediği görülmektedir. Köyde avlu duvar ve kapılarına dair yapısal bütünlüğü bozulmuş olan tarihi evlerde bozulma sürecinin hız kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avlu kapısı, Belgeleme, Kapadokya, Niğde, Yeşilburç Köyü.

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Niğde, Türkiye.

E-mai: acarilknur@ohu.edu.tr ORCID: 0000-0002-6080-1307

Başvuru – Submission: 15/09/2022

Kabul – Acceptance: 28/12/2022

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371650>

Teşekkür: Alan çalışması ve çizimlerde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Emin Başar'a ve 2015-2018 yılları arasında rölöve uygulama teknikleri dersini alan sevgili Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerimize teşekkür ederim.

Courtyard doors of historical houses In Niğde Yeşilburç village as guardians of the past

Abstract

In the Cappadocia Region, the use of materials specific to the region, construction techniques, and the quality of the equipment are important factors in the survival of the historical houses belonging to non-Muslims. If these structures are built in the courtyard, the majority of them are protected by wooden courtyard doors, the openings of which are built using local stone. These architectural accessories reflect the characteristic features of the house, and some of them contain symbolic signs and history about the owner of the building. A field research focused on documentation of the original courtyard doors of historical houses was carried out in Niğde Yeşilburç Village, which was a Greek settlement before the population exchange and was declared an urban site today. It is aimed to transfer the courtyard doors to the future by documenting and to reveal the effects of these original architectural reinforcement elements on the planning and façade arrangement of the building. By evaluating the construction techniques of the sample courtyard doors, two different typologies (linteled and arched courtyard doors) were created accordingly. Apart from the documented courtyard doors, the structural integrity of the doors in the same typology has been photographed. It is seen that the doors selected with their original material use and differing features in decoration support designs suitable for the scale and identity of historical houses. It is seen that the deterioration process has accelerated in the historical houses, whose structural integrity of the courtyard walls and doors has been damaged in the village.

Keywords: Courtyard Door, Documentation, Cappadocia, Niğde, Yeşilburç Village

1. Giriş

Mimariyi bir iletişim aracı olarak gören insanlar dış dünyadan nasıl algılanmaları gerektiği konusundaki kaygılarını tasarladıkları veya tasarlattıkları yapılara ve donatılara yansıtmışlardır. Özel mülkiyete ait konutta ilk karşılaşılan ve yapıya dair ilk izlenimi veren, karşılayan ve uğurlayan mimari donatı avlu veya giriş kapılarıdır. Basite indirgenerek tanımlandığında kapılar duvarlarla ayrılan mekanların diğer mekanlara ve çevresine açılan boşluklar olarak ifade edilmektedir (Tanyeli ve Sözen, 2007:123). Kapılar yapıda hacimler arası geçişi sağlarken, mekan kullanıcılarını ve mekanda kullanılan depolanan nesneyi koruyan yapı elemanlarıdır (Hasol,1995:258). Bu yönüyle kapıların yapının güvenliğini sağlama fonksiyonu birincil gözükse de estetik kaygılar da tasarımda etkindir.

Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca birçok etnik yapıya kucak açmıştır. Günümüzde geçmiş yaşamların öykülerini bu kültürel yönden zenginliğin yansımaları olan mimari değerler üzerinden okumaktayız. Kapılar aile yaşantısının kültürün, yapıldığı dönemin mimarisinin ve refah seviyesinin anlamamızda rol oynamaktadır (Kırlar, 2012:1).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geleneksel evler, yapıldıkları dönemin teknolojik, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi sunmaktadırlar (Arel, 1982: 25). Osmanlı döneminden kalan geleneksel evlerde sokaktan avluya girişi sağlayan kapılar boyutları ve çekicilikleri açısından özenli bir şekilde yapılmıştır (İzgi ve Aysel, 2003: 11-207). Geçiş ve denetleyerek güvenliği sağlayan kapıların simgesel olarak da özel bir değeri olduğu görülmektedir (İzgi ve Aysel, 2003: 11-207). Kapılar dışarı ile iletişimi sağlar, evin sembolüdür (Eldem,1955:50). Kültürel varlık kavramı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda uygarlıkların bilim teknik gelişmişlik düzeyi, sanat anlayışı ve sosyal yaşamına dair somut bilgiler sunan eşya ve yapıtları kapsamaktadır (Ahunbay, 2017:22). Yok olma tehlikesi içinde olan geleneksel kapıların detay ve yapım tekniklerinin korunması, günümüzde yorumlanarak yaşatılması sağlanmalıdır (Yıldırım, Kahraman ve Hidayetoğlu,1955:1).Bu noktada tarihi evler ve mimari donatı elemanı olarak kapılar kültürel varlık niteliğinde olduğu için korunması gerekliliği ortaya konulmuştur. Tarihi-kültürel çevrenin korunmasında; bütün bir kentin ya da kentler sisteminin korunmasından başlayarak, bir yapının korunmaya değer elemanına (yapı detayına) kadar inen farklı ölçekler korumaya konu olabilmektedir (Fitch, 1988). Kapıların belgelenmesi ve korunmasına yönelik yürütülen belgeleme çalışmalarında detayda yapım tekniği ve malzeme, süsleme özelliklerine dair tüm veriler kayıt altına alınmaktadır. Anadolu'nun farklı coğrafyasındaki kapılarla ilgili çalışmalar bölgenin yörenin kimliğini oluşturan teknik ve malzemenin kapıların tasarımından yapımına kadar etken olduğunu göstermektedir (Aksoy ve Koyuncu, 2021; Altuner, 2013; Demirarslan, 2020; Dırık, 2022; Erkovan ve Arı, 2018; Kırlar, 2012; Örnek, 2019; Sağıroğlu, Kınıklıoğlu ve Karayazı, 2016; Söğütü ve Kılıç, 2010; Yıldırım, 2006; Zıvlak, 2021). Yapılan çalışmalar somut kültürel miras varlıklarına yönelik envanter oluşturma açısından gelecek kuşaklara aktarıma hizmet etmektedir.

Niğde, Ürgüp, Göreme, Mustafa Paşa (Sinassos), İncesu, Nevşehir, Avanos, Belisırma, Güzelyurt (Gilveri), Kayseri gibi bölgedeki diğer yakın yerleşimlerde görülen taş konut mimarisindeki giriş düzenlemeleri benzer özellikler taşımaktadır (Altuner, 2013:1666). Niğde'de geleneksel konutların giriş düzenlemelerine yönelik yapılan çalışmada Altuner (2013), Merkez Sungur Mahallesi, Yukarı Kayabaşı Mahallesi, Aşağı Kayabaşı Mahallesi ve Fertek'ten bahçeli (avlulu) tip giriş örnekleri verilmiştir. Altuner (2013) Niğde geleneksel konut mimarisinin giriş düzenlemelerini tasnifleyerek cephe düzenlemesi içindeki yerini belirleme amaçlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Avlu kapıları genellikle Niğde mübadele geçmişine sahip yerleşimlerde ortak malzeme ve yapım tekniğine sahip şekilde düzenlenmiştir. Uluğaç Köyü'nde avlu kapıları dikdörtgen formlardaki taş nişlerin içerisine oturtulmuş tek veya iki kanatları olup, ahşap malzemedan yapılmıştır (Yavaşcan ve Urak, 2016:11). Yeşilburç Köyü'ndeki avlu kapıları yapım tekniği, malzeme ve süsleme özellikleri ile Niğde merkez ve köylerindekiyle benzer özellikler gösterse de detaylar ve süsleme özellikleri açısından her kapı kendine özgüdür. Ayrıca bu köydeki avlu kapılarına yönelik detaylı bir belgeleme çalışması yürütülmüştür. Çalışma kapsamında ele alınan köyde mübadele öncesi yaşayan Ortodoks Rumların yaşam şekillerinin Türklere benzer özellikler taşıdığı görülmektedir (Ata ve Başar, 2022).

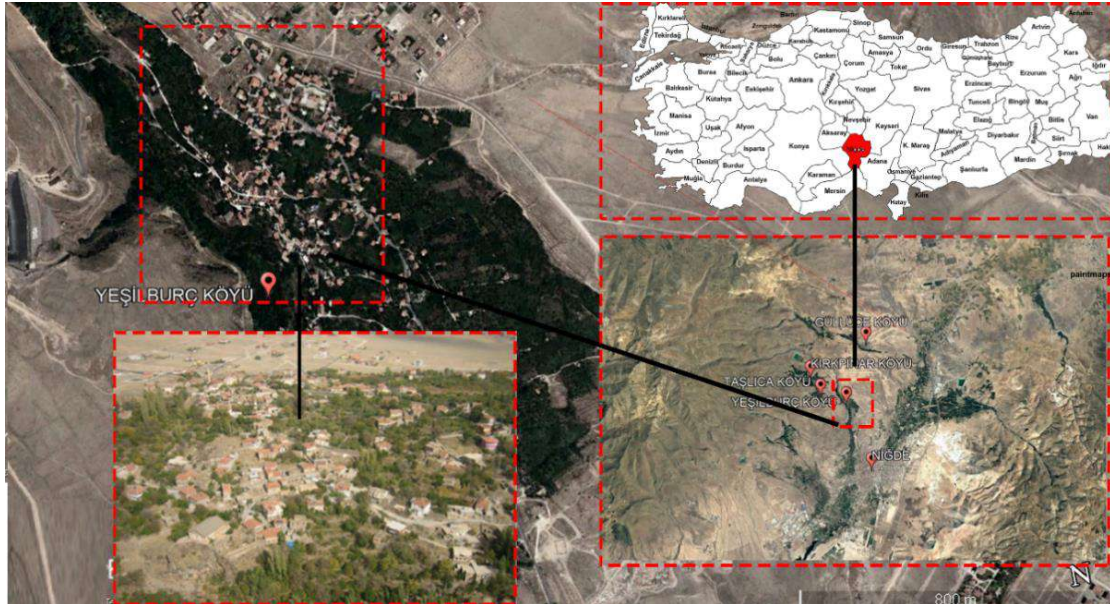
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Rum Ortodoksların evleri avlu ve giriş kapısından itibaren inanışlarının etkisiyle sembolik değerler içeren (soyutlanmış haç figürü) süsleme özellikleri ile o dönemde yaşayan Türklerin evlerinden ayrılmaktadır.

1.1. Yeşilburç (Tenei) Köyü Doku ve Mimarisi

Yeşilburç Köyü eski adı ile Tenei, (Deneği) Niğde ili merkez ilçesine bağlıdır. Tyana (Kemerhisar) doğumlu; Sula Bozis , 'Eski adı Tenei olan bu kasabada 1924 yılına kadar 4000 Rum yaşadığını yazmıştır (Kuzucu, 2008). Niğde merkezden yaklaşık beş kilometre uzaklıkta olan köyün yakınında Tepeköy, Güllüce, Taşlıca ve Kırkpınar köyleri bulunmaktadır (Şek. 1). Lozan antlaşması ile Türkiye ile Yunanistan arasında alınan nüfus mübadelesi kararından etkilenen köyde yaşayan gayr-i müslim Rumlar Korfu (Kerkira) Ada'sına iskan etmişlerdir (Kuzucu, 2008). İskan eden Rumların yerine ise köye Yunanistan'da Krifçe'de yaşayan müslüman Türkler yerleşmiştir. Köyün tarihi açısından önemli bir kırılma noktası olan bu durum farklı inanış grubuna sahip iki topluluğa ait izlerin dokuda okunmasını sağlamaktadır.

Yeşilburç Köyü'nde doku vadiye yönelik eğimli topoğrafyaya uygun konumlanan yapıların oluşturduğu bir yerleşim düzenine sahiptir. Geleneksel yapı planlamasına uygun olarak tarihi evlerin eğime paralel yerleşimi ve eğime dik yolların planlaması yerleşimin karakterini oluşturmaktadır. Köyde geçmişte olduğu gibi günümüzde de geçim kaynağı olan bahçecilik faaliyetlerine uygun eğimde teraslamalar dokuda bütünlüğü güçlendirmektedir. Tarihi evlerin çoğunluğu geç Osmanlı dönemine aittir, mübadele öncesindeki varlıkları göz önünde bulundurulacak olunursa yüz yılı geçkin bir geçmişe sahiptirler.

Şekil 1: Yeşilburç Köyü konumu ve mimari dokusu Görsel yazar tarafından Google earth görselleri üzerinden işlenmiştir (15.09.2022)

Mübadele öncesinde köyde çan kulesi ile birlikte kilise, hamam, okul, hastane, manastır, iki küçük kilise ve 320 adet geniş avlulu ve 2 kattan oluşan oymalı taşlardan yapılmış taş evler ve çeşmelerin olduğu anlatılmaktadır (Yılmaz, 2013).Günümüze bu anlatılan 320 adet taş evin büyük bir bölümü gelememiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

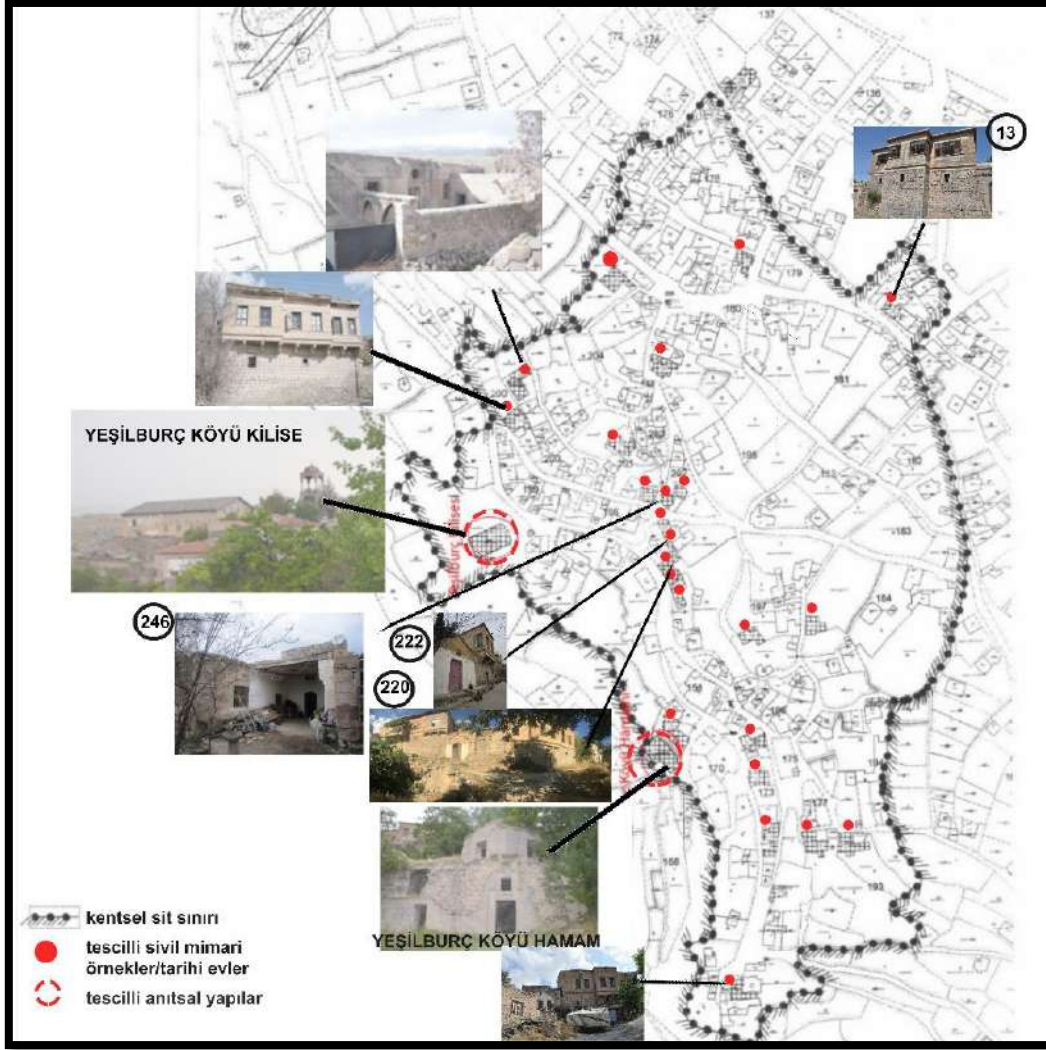
Yapılar, Niğde ve Kapadokya Bölgesi'nde kullanılan yöresel taş malzeme ile yığma yapı tekniğinde inşa edilmişlerdir. Açıklıkları geçmede taşıyıcı olarak taş kemer, tonoz kullanımı görülmektedir (Şekil 2). Günümüze ulaşan geleneksel tarihi evlerin incelendiğinde vaziyet plan yerleşimleri avlulu olanlar avlu içerisinden, parselde uygun yerleşen cephesinden direkt sokaktan girilen düzende planlandığı görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Köydeki tarihi evler ve sokak dokusu (İ. Acar Ata - 2022)

Tarihi evler genellikle eğimden verimli bir şekilde yararlanmayı sağlayacak şekilde tasarlanan bodrum kat, zemin kat ve birinci kattan meydana gelmektedir. Bu yapıların bodrum ve zemin kattan oluşan örnekleri de mevcuttur. Bodrum kat; ahır, odunluk, kayadan oyma mahzen gibi servis mekanlarını içermektedir. Bodrum katta bu mekanların eğimden kaynaklı önü açık cephesinde ışığa az ihtiyaç duyulmuştur. Bu da cephede hiç açıklık açılmamasına veya mazgal pencere açılması şeklinde çözümlere gidilmesine neden olmuştur. Avlulu konaklarda revaklı bir açıklıktan girilen hayata sahip zemin katta genellikle atkı kemerli tonoz ile örtülmüş mutfak veya ortak yaşam alanları bulunmaktadır. Tarihi evlerin bazılarında ayrı bir bölümde mutfak ocak olarak çözülmüştür. Birinci katta manzaraya dönük giriş cephesinde genellikle taş konsol çıkımlarla zeminden gelen alan genişleterek daha fazla ışık alan yaşam alanları kurgulanmıştır. Yaşam alanlarında ahşap süslemeli tavanlar, dolaplar, sekiler bulunmaktadır. Evlerin çatıları günümüzde değiştirilmiş olsa da özgünün de ahşap kirişlemeli düz toprak damdır. Odalarda açıklığı geçen tonoz örtülerde, kemerli revaklarda ve onları taşıyan sütunlarda, taş konsol çıkımlarda, avlu kapılarında açıklık geçmede taş işçiliği görülmektedir (Şekil 3). Süslemede yöresel farklı taş malzemelerin (traverten, tüf, andezit) kullanımı köy genelinde yaygındır. Ayrıca mimari donatılar kapılar, pencerelerde kepenk ve korkuluklarda, merdiven tirabzanlarında ahşap kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 3: Yeşilburç Köyü kentsel sit alanı, Yeşilburç Köyü Kilise, Yeşilburç Köyü Hamamı, Çalışma Alanındaki 1 ve 2 Katlı tarihi evler (İ. Acar Ata - 2022)

Kentsel sit alanlarını oluşturan sokak ve mahallelerde uyumlu düzen, mimari bütünlük ve donatılarını koruyabilmiş olma özellikleri aranmaktadır (Ahunbay, 2017:27). Yeşilburç Köyü tüm bu özellikleri karşılayan tarihi dokusu ile 20.02.2019 tarihinde kentsel sit alanı ilan edilmiştir (Şekil 3) ve köyde 26 adet taşınmaz tescilli yapılmıştır. Yeşilburç Kilisesi ve Hamamı (Şekil 3) kentsel sit ilan edilmeden önce tescillenip koruma altına alınan Rumlardan kalan tarihi yapılardır. Mübadele sonrasında köye yerleşen Türkler tarafından kilise camiye dönüştürülerek o günkü ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Yapı avlu içerisine inşa edilmiş olup, restorasyon çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Avlulu yerleşim planına sahip kilise yapısında da avlu kapısı bulunmaktadır. Hamam uzun yıllar boyunca atıl olarak kalmıştır ve günümüzde de kullanılmamakta olup düzenlenen Yeşilburç yürüyüş yolu güzergahı üstünde kalmaktadır. Tescillenen 26 adet taşınmaz içerisinde kalan tarihi evlerin çoğunluğu mübadele öncesi döneme ait yaşatılarak günümüze kadar gelebilmiş, bir kısmı ise terk edilmiş atıl durumda kalan iki veya tek katlı tarihi evlerdir (Şekil 3).

Kentsel sit alanlarını oluşturan sokak ve mahallelerde uyumlu düzen, mimari bütünlük ve donatılarını koruyabilmiş olma özellikleri aranmaktadır (Ahunbay, 2017:27). Yeşilburç Köyü tüm bu özellikleri karşılayan tarihi dokusu ile 20.02.2019 tarihinde kentsel sit alanı ilan edilmiştir (Şekil 3) ve köyde 26 adet taşınmaz tescilli yapılmıştır. Yeşilburç Kilisesi ve Hamamı (Şekil 3) kentsel sit ilan edilmeden önce tescillenip koruma altına alınan Rumlardan kalan tarihi yapılarıdır. Mübadele sonrasında köye yerleşen Türkler tarafından kilise camiye dönüştürülerek o günkü ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Yapı avlu içerisine inşa edilmiş olup, restorasyon çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Avlulu yerleşim planına sahip kilise yapısında da avlu kapısı bulunmaktadır. Hamam uzun yıllar boyunca atıl olarak kalmıştır ve günümüzde de kullanılmamakta olup düzenlenen Yeşilburç yürüyüş yolu güzergahı üstünde kalmaktadır. Tescillenen 26 adet taşınmaz içerisinde kalan tarihi evlerin çoğunluğu mübadele öncesi döneme ait yaşatılarak günümüze kadar gelebilmiş, bir kısmı ise terk edilmiş atıl durumda kalan iki veya tek katlı tarihi evlerdir (Şekil 3).

1.2. Araştırma Yöntemi-Amacı Kapsamı

Köyde koruma altına alınan içinde ailelerin yaşadığı evler iyi durumda iken bazı evler yıkılmış veya harap durumdadır. Bu durumun birçok nedeni (terk, hırsızlık, bakımsızlık) olmakla birlikte yapıyı koruyan kapıların zaman içinde bu asıl görevlerini yerine getirememesi de süreci hızlandırmaktadır. Bu çalışmada köyde bulunan mübadele dönemi öncesinin yapı tekniği, malzeme kullanımı, süsleme özelliklerini yansıtan özgün avlu kapılarına yönelik bir belgeleme gerçekleştirilmiştir. Tüm ayrıntılarıyla belgelenen avlu kapılarının seçiminde temel etken bu yapıların çalışmada oluşturan tipolojiye uygun korunmuş en iyi örneği olmasıdır. Ayrıca yapıların içine girilebilir ölçü alınabilir olmaları, kapılarının özgün halini büyük ölçüde muhafaza edebilmiş olmaları örneklem seçiminde diğer nedenlerdir. 13, 220, 222, 246 kapı numaralı tarihi evlerin avlu kapıları rölöveleri alınarak belgelenmiştir ve köyde bulunan aynı tipolojideki avlu kapıları da fotoğraflanmıştır. Detaylı bir şekilde rölöveleri alınan kapıların planda ve cephe üzerindeki düzenlemedeki etkileri yapıların vaziyet plan ve cephe rölöveleri üzerinden irdelenmiştir. Tipoloji oluşturulurken ana ölçüt kapıların açıklıklarının geçilmesinde kullanılan yapı tekniği olarak belirlenmiştir. Kapılar lentolu ve kemerli olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Lentolu avlu kapıları ise düz lentolu ve düz lento üzerine üçgen alınıklı olarak; kemerli olan avlu kapıları ise basık düz kemerli ve basit (yarım daire) kemer üstüne üçgen alınıklı olarak alt gruplarda çeşitlendirilmiştir.

2. Bulgular

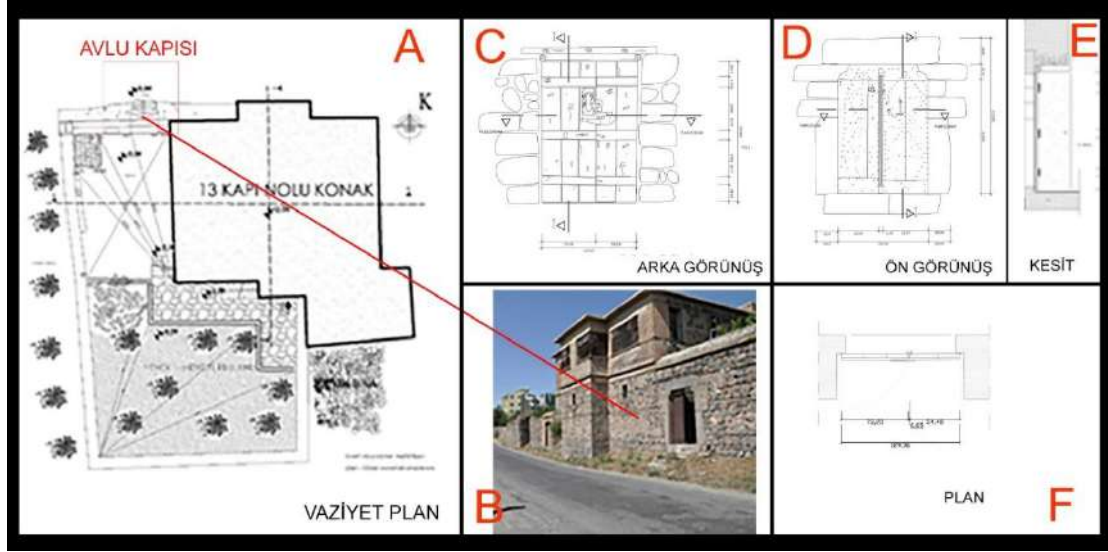
Köydeki tarihi evlere giriş genellikle avlu kapısı ile olmuştur, bazı evlere ise direkt cepheden giriş yapılmıştır. Avlu kapılarının bazı örnekleri anıtsal taç kapı niteliğindedir. Kapadokya Bölgesi'nde yer alan ve mübadil bir yerleşim olan Ürgüp'te de avlu kapıları anıtsal nitelikli olarak tasarlanmıştır (Dırık, 2022). Ürgüp'teki avlu kapıları yapım tekniği açısından (lentolu, kemerli), süsleme özellikleri ile Niğde Yeşilburç Köyü'ndeki kapılarla benzer özelliklere sahiptirler. Yeşilburç' taki evlerin zemin katları genellikle ahır, odunluk için ayrılmıştır; bundan dolayı hayvanların giriş çıkışını ve servisi kolaylaştırmak için sağlamak için avlu kapıları geniş ve yüksek tutulmuş ya da servis almak için daha az süsleme özelliğine sahip ayrı bir avlu kapısı açılmıştır. Avlu duvar yüksekliği 2.5 metre ile 3 metre arasındadır. Avlu kapılarında genellikle basık kemer üstünde üçgen alınıklı yapı kullanılmıştır. İncelenen avlu kapılarının söveleri yöreye özgü andezit taşı iken süslemelerin olduğu kısım daha kolay işlenebilen tuf ve traverten taşlardan yapılmıştır. Özellikle almaşık düzende olan kemer taşları tuf ve traverten taştan bazıları geçmeli teknikte yapılmıştır. Kapı kanatları ise genellikle genişliği 18 santimetre ile 25 santimetre aralığında değişen ahşap parçaların bir araya getirilip ahşap kuşaklarla birleştirilmesi tekniğiyle yapılan çakma kapıdır. Bazı kapılarda ise ahşap kuşağın olmadığı geçmeli bir teknikle ahşap parçalar birleştirilerek kapı kanatları tablalı şekilde yapılmıştır (Şekil 7). Köyde bulunan avlu kapı açıklıklarının geçilmesine göre yapım tekniği lentolu ve kemerli olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Lentolu avlu kapıları ise düz lentolu ve düz lento üzerine üçgen alınıklı olarak; kemerli olan avlu kapıları ise basık düz kemerli ve basit kemer üstüne üçgen alınıklı olarak çeşitlenmektedir. Üçgen alınıklı yapıya sahip olan avlu kapılarının iki yanında farklı süslemeleriyle taş sütunlar bulunmaktadır. Sütun başlıkları korint düzene uygundur (Şekil 9-E, Şekil 10-E).

2.1. Lentolu Avlu Kapıları

Bu gruba ait olan toplam 11 adet avlu kapısından, 13 ve 222 kapı nolu tarihi evlerin avlu kapılarının detaylı rölövesi alınarak incelenmiştir (Şekil 4-6).

2.1.1. Düz Lentolu Avlu Kapısı

Bu örnek üzerinden avlu kapısının vaziyetteki yeri hakkında bilgiler değerlendirilecek olunursa, Rum konaklarında ahır olarak kullanılan kısım, odunluk ve ocaklık zemin katta veya avlu kapısına yakın konumlanacak şekilde avlu içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4-A). Bundan dolayı bu alt başlık altında incelenen tüm avlu kapıları ahıra girecek hayvanlarında içeriye alınmasını, odun, yiyecek taşınmasını kolayca sağlayacak genişliktedir. 13 kapı nolu evin bodrum katında bulunan ahıra ulaşım avlu kapısından sağlandığı için avlu kapısı yerleşiminde bu etken olduğu düşünülmektedir. Evin ana girişi güney yönde olması bu kapının özellikle servis almak için açıldığını doğrulamaktadır. 13 kapı nolu evdeki avlu kapısında olduğu gibi düz lento ile açıklığı geçilen avlu kapılarında düz lento ve söveler genellikle andezit taştan yapılmıştır.

Şekil 4:13 kapı nolu evin vaziyet plan rölövesinde giriş cephesinde avlu kapısının yerlerinin gösterimi (A-B), 13 kapı nolu evin avlu kapısının arka görünüş (C), ön görünüş (D), kesit (E) rölöve plan (F) çizimleri (İ. Acar Ata - 2022)

130 kapı nolu tarihi evin avlu kapısında olduğu gibi ahşap lento örnekleri de görülmektedir (Şekil 5-H). Tarihi evin üst katında özellikle cephede pencere ve parmaklıklarda değişiklik olsa da avlu kapısının cephede zemin kat yüksekliğinde olduğu ve zeminde kullanılan moloz taş duvarlar ile aynı taş ve yapım tekniğiyle yapıldığı ve bütünlük sağlandığı görülmektedir (Şekil 4-B). Lentolu avlu kapılarının lentoları tek parçayken, söveler ise parçacıl bir şekilde yapılmıştır (Şekil 5). Söveler dikey yönde yekpare değildir, ilk kullanılan parçadan sonra kullanılan taşlar yatay olarak kullanılarak yük dağıtmaya çalışılmıştır (Şekil 4-5). 114 ve 126 nolu kapılardada görüldüğü gibi düz lento kullanılan avlu kapısı etrafı da çerçeve oluşturularak haç işareti soyutlaması görülmektedir (Şekil 5-F-G1). Özgün kapı kanatları ahşap çakmadır ve dövme demir ile birbirine kenetlenmiştir. 13 kapı nolu örnekte olduğu gibi bazı kullanıcılar kapının daha uzun ömürlü kullanılmasına yönelik avlu kapısının sokağa bakan yönünü saçla kaplamıştır (Şekil 4-D). Bazı avlu kapılarında demirden yapılmış özel kilit sistemleri kullanılmıştır (Şekil 5-G2). Bu kilit sistemleri hala çalışır durumda olan avlu kapıları mevcuttur.

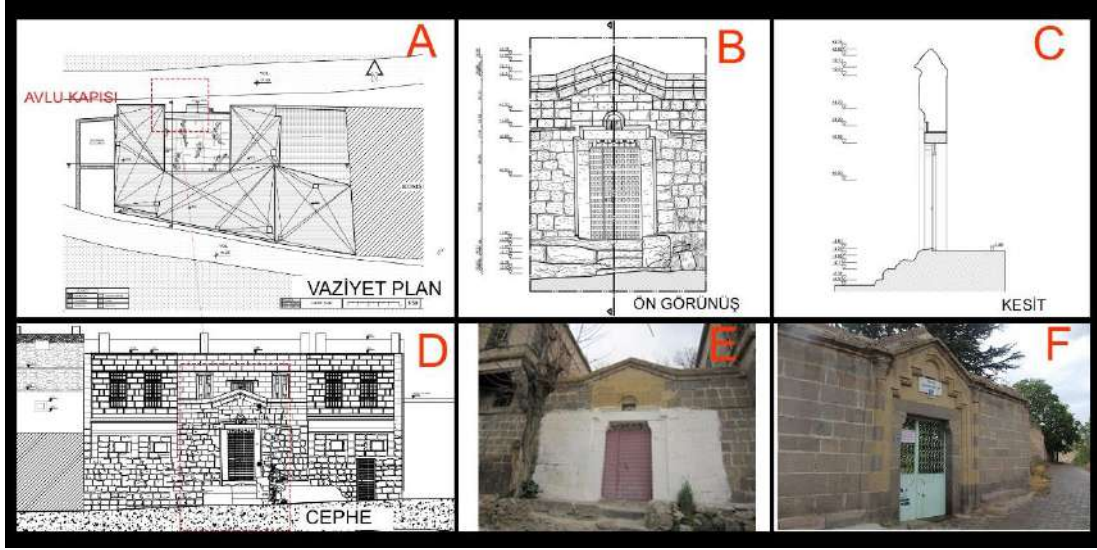
Şekil 5: Lentolu avlu kapıları örnekleri; 56 nolu avlu kapısı (A), 61 nolu avlu kapısı (B), 62 nolu avlu kapısı (C), 129 nolu avlu kapısı (D), 90 nolu avlu kapısı (E), 114 nolu evin avlu kapısındaki 1859 tarihi ve semboller (F), 126 nolu avlu kapısı ön (G1) ve arka görünüş (G2), 130 nolu avlu kapısı (H), 217 nolu avlu kapısı (I) (İ. Acar Ata - 2022)

2.1.2. Üçgen Alınlıklı Düz Lentolu Avlu Kapısı

Düz lentolu üçgen alınlıklı avlu kapısı tarihi evler dışında Yeşilburç Kilisesi'nde görülmektedir (Şekil 6 -F). Üçgen alınlık altındaki korint düzene uygun sütunların gövdesi iki farklı taştan örülmüştür (Şekil 6-F). Üçgen alınlık kullanılan avlu kapıları giriş tanımlaması cephe düzeyinde tekdüzeliğe bozan bir tasarım unsuru olarak kullanılmaktadır. Zaman içerisinde avlu kapılarında üçgen alınlıkları çevreleyen silmelerde bozulmalar olsa da günümüze kadar gelebilmiş örneklerinde detaylı inceleme yapmak mümkün olmuştur. Sözlü görüşmelerde bu kapı tipolojisine uygun kapı olduğu belirtilse de herhangi bir doküman olmadığı için çalışma dışı tutulmuşlardır. Örneklerde yer alan 222 nolu kapı köyde bu tipolojiye uygundur, yapının belgelenmesi sağlanmıştır (Şekil 6). Özgün ahşap kapı kanatları değişmiş olmasına rağmen, kapı söve, lento, kademeli dış çerçeve, üçgen alınlık ve onun altındaki sütunlar günümüze dek gelebilmiştir (Şekil 6-F). Kilisenin avlu kapısı iki yanda kaideler üzerine oturan sütun görünümlü taş söveler ile sınırlandırılmıştır. Sövelerin konsol biçimli sade başlıkları vardır. Vaziyet yerleşiminde avlu ortada kalan tarihi evde avlu kapısı girişi tam ortadandır (Şekil 6-A).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Avlu kapısının vaziyet planında evin birimlerine tam ortadan geçişi sağlayan dengeli yerleşimi cephe düzeninde de aynı nitelikte ama belirgin olarak devam etmektedir (Şekil 6-D). Cephede zemin kat seviyesinden yüksek tutulan avlu duvarı yüksekliğinin etkisi üçgen alınlıklı avlu kapısı ile vurgulanmıştır. Üçgen alınlığı tanımlayan iki sıra silme (Şekil 6-B-C) hem avlu duvarında hem de kapı açıklığında devam etmektedir. Üçgen alınlıkta kullanılan sarı renkli (traverten) taşın avlu duvarından farklı olması sade süsleme olmayan kapıda belirleyici olmuştur. Avlu kapısı ile girişin renk, doku, yükseklik ile cephede oluşturduğu kompozisyon sokak düzeyinde hemen algılanmaktadır.

Şekil 6: 222 kapı nolu evin vaziyet plan rölövesinde giriş cephesinde avlu kapısının yerlerinin gösterimi (A-D), ön görünüşü (B), kesiti (C), mevcut durumu (E), aynı tipolojideki Yeşilburç Kilisesi avlu kapısı (F) (İ. Acar Ata - 2022)

2.2. Kemerli Avlu Kapıları

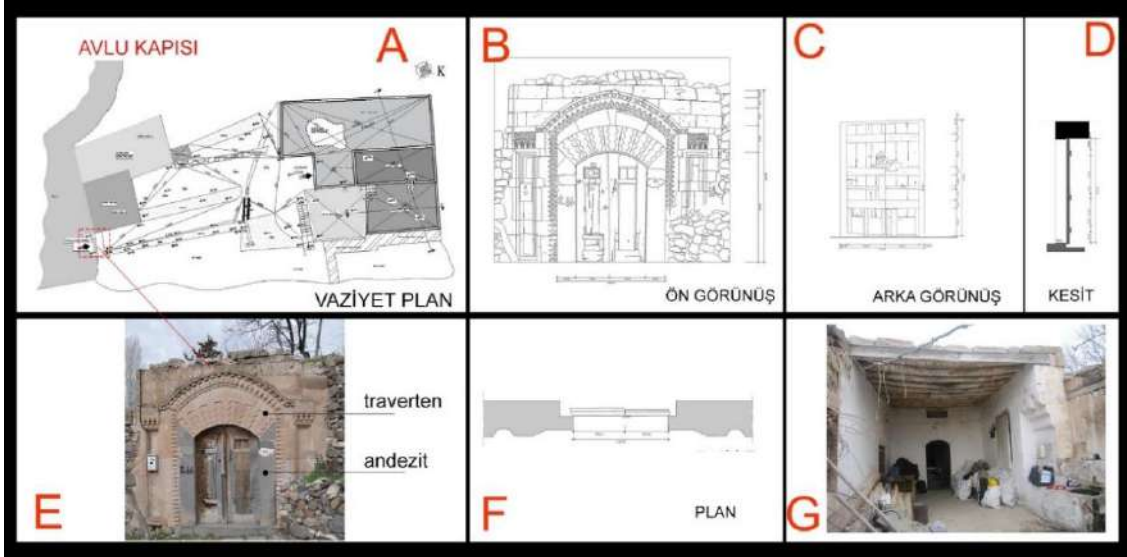
Köydeki kemerli avlu kapılarını düz basık kemerli ve üçgen alınlıklı kemerli olmak üzere iki grupta 10 adet avlu kapısı incelenmiş; 246 ve 220 kapı nolu tarihi evlerin avlu kapıları rölöveleri alınarak vaziyet planında ve cephedeki durumları irdelenmiştir.

2.2.1. Düz Basık Kemerli Avlu Kapıları

Düz basık kemerli avlu kapılarından işçiliği ve ölçeği ile ön plana çıkan 246 nolu avlu kapısının rölöveleri alınmıştır (Şekil 6). Eğimli arazi üzerinde bulunan tarihi evin avlusunda mutfak, ahır ve konağın asıl bölümü bulunmaktadır. 150 cm *234 cm kapı açıklığı, toplamda 226 cm*360 cm boyutlarında olan bu avlu kapısı büyüklüğü ile de diğer basık kemerli avlu kapılarından ayrılmaktadır (Şekil 7-E). Yedi adet traverten taştan oluşan kemer, andezit taştan yapılmış söveler üzerine oturtulmuştur (Şekil 7-E). Açıklığın geçilmesini sağlayan geçmeli kemer taşları ayrıca işlenmiştir (Şekil 7-B). Sövelerle açıklığı geçen kemerin çevresi mukarnasa benzer süsleme ile çift sıra geçilmiştir (Şekil 7-B). Kapı iki yanında bulunan ve silme detayları ile içe doğru profillenen dikey elamanların üstü, taş işçiliğine sahip dikey sarkıtlarla ve geometrik desenlerle işlenmiştir (Şekil 7-E).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Evin ön cephesinde bozulmalar ve sonradan değişiklikler mevcuttur, giriş kapısı da basık kemer ile geçilmiş olup aynı dilin iç mekanda oda kapılarında görülmektedir (Şekil 7-G). Zemin ve bodrum kattan oluşan bu yapının cephesine dair hiçbir bilgi avlu kapısından içeri girilmedikçe algılanmamaktadır.

Şekil 7: 246 nolu avlu kapısının vazyet planında yeri (A), ön görünüş (B), arka görünüş (C), Kesiti (D), yapı malzemeleri (E), planı (F), evin giriş cephesi ve basık kemerli giriş kapısı (G) (İ. Acar Ata - 2022)

131 ve 154 kapı nolu avlu kapıları da düz basık kemerli kategorisi içindedir (Şekil 8-A-B). Bu avlu kapıları süsleme olarak 246 nolu avlu kapısına göre daha sadedir. Kapı kanatlarının dışı şaşıyla kaplanmıştır (Şekil 8-A-B). 131 nolu avlu kapısının etrafında haç soyutlaması niteliğinde olan çerçevenin bir kısmı yıkılmıştır. 154 nolu avlu kapısının kemer taşlarının farklı taşlardan yapıldığı ve kilit taşının biraz önde durduğu görülmektedir (Şekil 8-B).

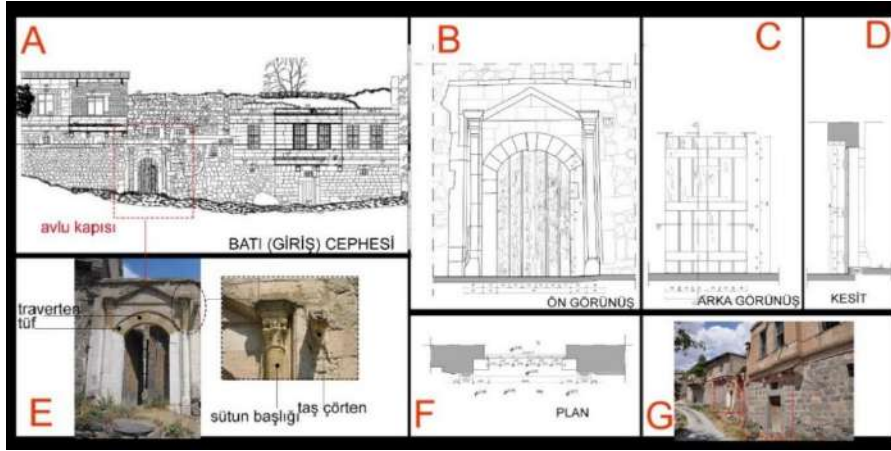

Şekil 8: Yapısal bütünlüğü bozulmuş basık kemerli avlu kapıları; 131 nolu avlu kapısı (A), 154 nolu avlu kapısı (B), 58 nolu yeni inşa edilmiş evin avlusu için yerinden sökülüp taşınan avlu kapısı (C) (İ. Acar Ata - 2022)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

2.2.2. Üçgen Alınlıklı Kemerli Avlu Kapıları

Üçgen alınlıklı kemerli avlu kapıları içinden 220 kapı nolu evin avlu kapısının rölövesi alınmıştır (Şekil 9). Aynı kategoriye giren 214 ve 237 kapı nolu avlu kapıları ile aynı tipolojideki kapı örnekleri arasında birbirlerine en yakın olanlardı (Şekil 10). Çift kanatlı ahşap çakma kapıya sahip olan bu avlu kapılarının açıklığı 120 santimetre ile 150 santimetre arasında değişmekte, yükseklikleri 200 santimete ile 255 santimetre arasındadır. Sağır avlu duvarlarının etkisiyle süsleme özellikleri ile ön plana çıkan bu kapılar ana cephede belirgin olup giriş tanımlanmıştır (Şekil 9-A). 220 kapı nolu konağın ana girişinin vurgusu çok net olup sokak düzeyinden zemin kata girişi sağlayan ahır kapısının ölçek, yapım tekniği ve malzemesi ile daha geride kaldığı gözükmemektedir (Şekil 9-G).

Şekil 9: 220 nolu avlu kapısının cephede yeri (A), ön görünüş (B), arka görünüş (C), Kesiti (D), yapı malzemeleri (E), planı (F), evin giriş avlu kapısı ve ahır kapısı (G) (İ.Acar Ata - 2022)

Üçgen alınlıklı basık kemerli avlu kapılarında kemeri oluşturan taşlar farklı malzemelerden (traverten ve tuf) almaşık düzende kullanılmıştır (Şekil 10 H-E). 214 nolu avlu kapısı (Şekil 10-A), 235 nolu avlu kapısı (Şekil 10-B) basık kemer üzerine üçgen alınlık ile örtülmüş yanlarda sütun başlıkları korint düzende sütunlar vardır. İki kapıda da ölçüler birbirine çok yakın olup kilit taşı önde olup taş kabartma ile bitkisel motifle süslenmiştir. 207 nolu avlu kapısında da kilit taşında aynı şekilde kilit taşı önde bitkisel bir motifle kabartma yapılmıştır ancak sütunları yoktur (Şekil 10-D). Ayrıca bu kapı diğer avlu kapılardan farklı olarak vaziyet planı yerleşiminde köşeye yerleştirilmiş cephe devamlılığında bir avlu duvarı olmadan direkt cephe ile ilişkilendirilmiştir. Yapının içine girilemeye de sokak tamamında böyle bir kararın mahremiyet kaygısı ile yapıldığı düşünülmektedir. 237 nolu avlu kapısı (E), olup kemer taşlarından, kilit taşı diğer taşların hizasında önde tutularak veya süslenerek farklılaştırılmıştır (Şekil 10-E). Üçgen alınlık altında yanlarda korint stilde sütunlar vardır (Şekil 10-E). Ayrıca kapı numarası olmayan avlu kapısı (Şekil 10-H) ile 237 nolu avlu kapısında tuf ve andezit taşı kullanılan kemer taşları almaşık düzende kapı açıklığını geçilmiş olsa da süslemede birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. 237 nolu avlu kapısında kemer yüksekliğini geçen sütunlar, bitkisel motifli kilit taşı ve sütun başlıkları kapıyı daha anıtsal nitelikte kılmıştır. Diğer avlu kapısında soyutlanmış haç figürü oluşturan silme ve profillerle vurgulansa da daha sade tutulmuştur.

Şekil 10: Üçgen alınlıklı düz basık kemerli avlu kapıları örnekleri; 214 nolu avlu kapısı (A), 235 nolu avlu kapısı (B), üçgen alınlığı tahrip olmuş avlu kapısı örneği ön görünüş (C1) ve arka görünüş (C2), 207 nolu avlu kapısı (D), 237 nolu avlu kapısı (E), ahşap kapı kanatları olmayan kapı açıklığı örülerek kapanmış avlu kapısı (H) (İ. Acar Ata - 2022)

Detaylı belgelenen avlu kapıları açıklıklarının geçilmelerine, yapım tekniklerine göre farklı tipolojiye sahip olsalar da yapı malzemesi, kapı kanatlarının sayıları, yapıya göre avlu içindeki konumlanmalarına göre benzer özellikler taşımaktadır (Tablo 1).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 1: Çalışmada detaylı bir şekilde belgelenen farklı tipolojideki avlu kapılarının karşılaştırmalı tablosu

Belgelenen Kapı/nın	13 nolu avlu kapısı	220 nolu avlu kapısı	222 nolu avlu kapısı	246 nolu avlu kapısı
Görsel				
Konum Bilgisi	Avlu yapının doğusunda- kapı girişi avlu dar kenarın ortasından	Avlu yapı birimlerinin arasında- kapı girişi avlu kuzey batı dar kenarından	Avlu yapı birimlerinin arasında- kapı girişi avlu tam ortasından	Avlu yapının güney doğusunda- kapı girişi avlu dar kenarından
Yapım Tekniği	Düz Lentolu Avlu Kapısı	Üçgen Alınlıklı Kemerli Avlu Kapıları	Üçgen Alınlıklı Düz Lentolu Avlu Kapısı	Düz Basık Kemerli Avlu Kapısı
Kapı ölçüleri	129 cm*190 cm	150 cm* 255 cm	135 cm*264 cm	150cm*234 cm
Lento tipi/ malzeme	Andezit taş	Yok	Andezit taş	Yok
Söve tipi/ malzeme	Parçalı, yatayda/ Andezit	Dikey yekpare/ Andezit taş	Dikey yekpare/ Andezit taş	Dikey yekpare/ Andezit taş
Kapı kanadı malzeme	Ahşap	Ahşap	Mevcutta özgün değil/demir	Ahşap
Kemer tipi/ malzeme	Yok	Basık kemer / traverten ve tüf	Yok	Basık kemer/ traverten
Kapı kanat sayısı	2	2	2 (özgün değil)	2
Kapı kanat ölçüleri	Kanat 1:73 cm *190 cm Kanat 2: 56 cm *190 cm	Kanat 1:75 cm *255 cm Kanat 2: 75 cm *255 cm	Mevcutta yok	Kanat 1:70cm *234 cm Kanat 2: 80 cm *190 cm
Kapı kanat yapım tekniği	Ahşap çakma kapı	Ahşap çakma kapı	Mevcutta özgün değil/demir kapı	Ahşap kanatlarda tablalı sistem
Süsleme özellikleri	Süsleme yok	Üçgen alınlık sütun başlıkları- korint düzende bitkisel bezeme almaşık düzende kemer taşları	Üçgen alınlık Üçgen alınlık ortasında ışıklık	Dikey sarkıtlar Kemer taşlarda ve silmelerde geometrik bezemeler
Özgünlük Durumu	Özgün kapı kanatları dışta saçla kaplanmıştır	Kapı kanatları özgündür	Yapının kapı kanatları değiştirilmiştir.	Kapı kanatları özgündür

3. Sonuç ve Öneriler

Yeşilburç Köyü nüfus mübadelesi geçmişinden kaynaklı giden hem gayri müslim Rumlara gelen müslüman Türklere ev sahipliği yapmıştır. Köydeki tarihi evlerin ve yapıların çoğu giden Rumlardan kalan kültürel miras varlıkları olarak Türklere tarafından 1924 yılından beri kullanılmaktadır. Nüfus mübadelesi sonrası iskan politikası gereği gayri Müslimlerden boş kalan evlere Türklerin yerleştirilmesi ile bu miras yapılarının kullanılarak günümüze kadar gelebilmeleri de sağlanmıştır. Yüz yılı aşkın süredir ayakta kalabilen tarihi evlerde zamana bağlı olarak bozulmalar, günün konfor koşullarına uygun ekleme, çıkarmalar meydana gelse de köyün dokusunu oluşturan bu tarihi yapıların ilk sahiplerini temsil eden birçok mimari donatı elemanı (avlü kapıları, giriş kapıları, pencereler, ahşap dolaplar ve sedirler, kandillikler) özgün haliyle muhafaza edilmiştir. Belgelenen avlu kapıları da bunu ispatlar nitelikte araştırma olmuş; avlu kapılarının vaziyet ve cephe düzenlenmesine etkileri doğrultusunda köyün dokusunu oluşturan önemli bir tasarım elemanı olduğu da gösterilmiştir.

Yeşilburç Köyü'ndeki avlulu vaziyet plan yerleşimine sahip tarihi evlerde kullanılan avlu kapıları girişten itibaren ölçeği, yapım tekniği, süsleme özellikleri tarihi, estetik ve teknik açıdan önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda bakıldığında yöreye özgü taş malzemenin kullanımı, tipoloji oluşturacak şekilde yapım tekniğinin tekrar tekrar kullanılması geçmişte köy içinde ortak bir tasarım beğenisi ve anlayışı olduğunu göstermektedir. Avlu kapıları donatı elemanı olmanın ötesinde sokak ile ev arasında iletişim sağlayan ara yüzü cephe düzeyinde tanımlayan, yapının ölçeği hakkında bilgi veren, aile yaşantısını ve yapıyı avlu duvarı ile birlikte koruyan özelliktedir. Kapadokya Bölgesi'ne özgü kolay işlenebilen (traverten ve tuf) taşların oluşturduğu kemerin kapı açıklığını geçmeyi sağladığı örneklerde her yapıya özgü karakteristik süsleme özelliklerine görülmektedir. Avlu kapılarının sokak silüetindeki cephe düzenlenmesinde tasarımın ilk aşamasında düşünüldüğü kapıların cephelerdeki yerleşim, ölçek ve malzeme kullanımında belli olmaktadır. Bu tarihi evleri inşa ettiren ilk sahiplerinin kendi evlerinde karşılama, uğurlama ve güvenliğe yönelik avlu kapılarına göstermiş oldukları özenin o dönemde yerleşimin yaşam kültüründe mimariye verilen değeri göstermektedir. Kültürel miras varlığı olan bu tarihi evler geçmişteki insanların mimari estetik, malzeme kullanımı ve teknik düzeyinin gelişmişliğinin birer göstergesidir. Mimari belli olmayan bu yapıların avlu kapısı görünüşü ile cephe bütünlüğüne uygun tasarımlarında oluşturulan tipoloji o dönemde aynı usta ve zanaatkarların çalıştığı yorumunu Yeşilburç Köyü için getirebilir. 114 kapı nolu evin avlu kapısındaki 1859 tarihi ve semboller o dönemde yaşayan ev sahibine, evin yapım tarihine ait somut veriler sunmaktadır (Şekil 5-F). Avlu kapıları geçmişe ait bu yapıları bu anlamda tarihin de elçiliğini yapıp koruyarak günümüze dek getirebilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında yapıların somut anlamda korunmasını sağlayan avlu kapıları, evlerin geçmişine dair sosyal, ekonomik, inanç değerlerinin edip günümüzde insanların bunlara dair veri toplayabilmesine imkan sağlamışlardır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Köyde bu çalışmada belgelenen avlu kapıları dışında yapısal bütünlüğü bozulan özgün halini muhafaza edememiş örneklerde mevcuttur. Avlu kapılarında özgün kilit sisteminin değiştirilmesi, kapı kanatlarının, ahşap lentonun ve taş lento ve kemerlerin uzun süreli doğal etkenlere (yağmur, kar, rüzgar, don) maruz kalması, kasıtlı tahrip (kapı açıklıklarının örülerek kapatılması, kanatların yerinden sökülmesi), terk kaynaklı bakım onarımın sağlanmaması, hırsızlık için kapıların kırılması gibi nedenlerle yapısal bozulmalar gerçekleşmiştir. Kapıların ve korudukları yapıların çoğunluğu da günümüze gelememiştir. Yılmaz (2013)'in 320 adet diye belirttiği taş konakların varlığına dair tespit yapılamaması bu durumu kanıtlamaktadır. Avlu duvarları ile birlikte tamamen yok olmuş, sözlü görüşmelerden ve yapı üçgen alınıklı avlu kapılarının alınlık bölümlerinin yıkılan veya mübadele sonrası iki birimden oluşan tarihi evlere yerleştirilen iki ailenin tek avlu kapısı girişini yıkarak girişi ikiye ayırdığı bilgilerine erişilmiştir. Köyde kentsel sit alanına giren tarihi evlerin bir kısmının avlu kapıları bu nedenlerden ötürü özgün değildir.

Köyde kentsel sit sınırları içindeki tescilli yapıların avlu kapılarına yönelik koruma çalışmalarının ilk olarak onarım düzeyinde yapılması tarihi evlere karşı son zamanlarda sık sık gerçekleşen hırsızlık olayının önünde geçilmesinde fayda sağlayabilecektir. Bu noktada özgün haline yönelik bir belge, kayıt bulunmayan tarihi evlerin avlu kapılarının yapımında bu çalışmada belgelenen avlu kapılarının çizimleri malzeme kullanımı, teknik konusunda altlık olarak veriler içermektedir. Ayrıca köydeki tarihi doku dışındaki yeni yapılaşmada incelenen tarihi evlerin avlu kapılarının yapım tekniği, detaylar ve süsleme özellikleri köydeki yeni yapılarda yorumlanarak kullanılabilir. Burada önerilen birebir replikasını yapmak olarak değil avlu duvar yüksekliği, avlu kapısının boyutları, biçimsel geometrisinde kullanılan mimari dilin yeniden yorumlanması ve kullanılmasına yöneliktir. Ayrıca mevcut durumda bütünlüğünü kaybetmiş veya yok olmuş avlu kapılarına yönelik bütünlüme ve rekonstrüksiyon teknikleriyle yapılabilecek restorasyon çalışmaları da yürütülebilir. Bu çalışmalarda yapılan bu araştırma karşılaştırmalı çalışmada restitüsyon çizimlerinde fayda sağlayabilecektir. Ayrıca yürütülen bu inceleme ve belgeleme çalışması altlık olarak öngörülecek koruma çalışmalarına ivme kazandırabilir. Yeni yapılarda avlu kapılarının eskinin yorumlanarak inşa edilmesi yönündeki uygulamalarda belgelenen kapılardaki yapım tekniği, malzeme kullanımı ve estetik değerlere dair veriler rehber niteliğinde olacaktır. Özellikle üçgen alınıklı lentolu veya kemerli avlu kapılarının tanımladığı avlu girişlerinin köyün sokak dokusunu oluşturan silüette belirgin bir şekilde yer aldığı ve tekrar ettiği görülmektedir. Bu durumda avlu kapıları köyün yapıli çevrede oluşan kimliğinin bir parçasıdır. Kentsel sit ilan edilen köyün tarihi dokusundaki koruma çalışmalarına cephe sağıklaştırması düzeyinde yapılacak çalışmalarda cephe elemanlarına yönelik onarım ve iyileştirme yapılabilir. Ayrıca mevcutta eski dokudaki tarihi evlerin avlu kapılarının onarım ve restorasyonlarına ek olarak yeni yapılarda eskiye olan uyumun sağlanması için avlu kapılarının yorumlanması köyün tamamında sokak silüetinde eskiden var olan yere özgü kimliğin devamlılığını sağlayabilir. Böylece bu köydeki koruma çalışmaları yere özgü kimliğin, geçmişe ait değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayabilir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ayrıca aynı şekilde nüfus mübadelesi geçmişine sahip Niğde’de bulunan benzer yapıları çevrede kimlik değerlerine sahip mübadil yerleşimlerde koruma alanında yapılacak çalışmalara örnek teşkil edilebilir.

Kapadokya Bölgesi içerisinde olan Ürgüp evlerinde Dırık (2022)’ın giriş kapılarına yönelik bir tipoloji çalışmasındaki örnekleri ile Yeşilburç Köyü’ndeki örnekler yapım tekniği açısından benzer özellikler taşıdığı da araştırma da tespit edilmiştir. Bu şekilde ortak bir mübadele geçmişine sahip aynı coğrafya içindeki yerleşimlerde mimari yapı ve donatı elemanları için yürütülen belgeleme çalışmaları bölgedeki geçmişteki toplumun birikimine ve ortak kültürel miras değerlerine yönelik ortak çıkarımlar sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma (9. Baskı)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Aksoy, E., & Koyuncu, Ö. (2021). Geleneksel Karacasu Evlerine Ait Ahşap Kapıların Analizi. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 6(12), 113-135.
- Altuner, H. (2013). Geleneksel Niğde Evleri Giriş Düzenlemeleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1643-1670.
- Arel, A. (1982). *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*. İzmir: Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Ata, İ. A., & Başar, M. E. (2022). Reading on Domestic Life Before and After the Period of Turkish-Greek Population Exchange from Historical Houses: Niğde Oral Mansion Sample *Journal of Art History*, 31(1), 59-89.
- Binan, M. (1951). *Ahşap Kapılar ve Metal Tamamlayıcı Elemanlar (3 ed.)*. İstanbul: Yem Yayın.
- Demirarslan, D. (2020). Geçmişten geleceğe doğru bir geçiş: Kapılar. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 7(53), 1219-1243.
- Dırık, A. (2022). Geleneksel Ürgüp Evlerinde Giriş Kapıları Üzerine Bir Tipoloji Çalışması. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 7(1), 123-142.
- Eldem, S. H. (1955). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İTÜ yayınları.
- Erkovan, N. Y., & Arı, N. G. (2018). Alanya Geleneksel Konutlarında Kapılar. *Amisos*, 3(5), 493-514.
- Fitch, J. M. (1988). *Historic Preservation Curatorial management of The Built World*: University Press of Virginia.
- Hasol, D. (Ed.) (1995). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kırlar, B. (2012). *Geleneksel Bergama Evlerinde Kapılar*. (Yüksek Lisans), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kuzucu, L. (2008). *Krifçe'den Yeşilburç'a Mübadil Yaşamlar*. İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı Yayını.
- Örnek, D. (2019). Tunus Kapı Süslemeleri ve Sembolik Anlamları. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 1(1), 36-45.
- Sağiroğlu, Ö., Kınıklıoğlu, T., & Karayazı, S. S. (2016). Akseki, İlvat Bölgesi Ahşap Kapı Tipolojisi Ve Kilit Sisteminin 'Traka-Tıfraz' Belgelemesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 9(3), 10-30.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Söğütlü, C., & Kılıç, E. (2010). Geleneksel Mardin Evlerine Ait Ahşap Kapıların İncelenmesi. *Politeknik Dergisi*, 13(4), 55-261.
- Tanyeli, U., & Sözen, M. (Eds.). (2007). İstanbul Remzi Kitapevi.
- Utarit, İ., & Aysel, B. B. (2003). *Kapılar ve Hafif Bölmeler (Vol. 1-2)*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Yavaşcan, E. E., & Urak, Z. G. (2016). Kapadokya Bölgesi'nde yer alan kırsal yerleşimdeki tarihi çevrenin korunma sorunları: Niğde Uluağaç Köyü. 3. Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi Teknik Tasarım, Güvenlik ve Erişilebilirlik, Ankara.
- Yıldırım, K. (2006). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapılar Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(1), 75-85.
- Yıldırım, K., Kahraman, N., & Hidayetoğlu, M. (2006). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi. 9th International Symposium of Traditional Arts, İzmir.
- Yılmaz, A. (2013). *Bir Mübadele Öyküsü*. İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları.
- Zıvıak, H. (2021). Beyşehir Zamana Yolculuk Dükkânında Bulunan Geleneksel Konut Mimarisine Bağlı Ahşap Kapı Kanatları. (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Konya.

Divriği’de kültürel doğal değerlerin yaşatılması ve turizmin geliştirilmesi projesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yeğin*

Özet

Tarihin her döneminde günümüzdeki konumundan çok daha iyi konuma sahip olarak korunmuş olan Divriği, 1071 Malazgirt Savaşından sonra tamamen Türk Hâkimiyetine girmiş küçük şirin bir ilçemizdir. Önemi ve zenginliğin de, Mengücek Oğulları Beyliği’ne başkentlik yapmasının yanı sıra, zengin demir yataklarına sahip olmasının da katkısı olduğu görülmektedir. Divriği kenti, sahip olduğu doğal, tarihi ve arkeolojik değerleri, kültürel varlıkları, zengin folkloru, mahalli yemekleri, el sanatları, eski kent dokusu gibi nitelikleri nedeniyle turizm aktivitelerini karşılayabilecek potansiyellere sahiptir. Kültürlerin korunması doğal ve tarihi kaynakların değerlendirilmesi sonucunda turizmin geliştirilmesinin ve çeşitlendirilmesinin Divriği için büyük avantajlar teşkil edeceği düşünülmektedir. Bu bilinçle ‘Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi’ Divriği belediyesi, bölge üniversiteleri ve kültür derneklerinin katkılarıyla Divriği’de başlatılmıştır. Proje, yerel basın ve hizmet programlarında duyurulmuş planlama adımlarına geçilmiştir. Bu projenin, Divriği veya Divriği’den daha büyük kentler için örnek bir proje olarak hazırlanması amaçlanmıştır. Divriği’nin tarihi, kültürel, arkeolojik ve doğal potansiyelinin bir turizm ürününe dönüştürülerek korunması ve yaşatılması amacıyla proje geliştirilmiştir. Proje kapsamında uygulamaya yönelik farklı kamu kurumları, özel teşebbüsler ve yerel mülkiyet sahiplerinin de desteği ile birçok eser ve kültürel değer proje hedefleri ve amaçları doğrultusunda turizme kazandırılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada ‘Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi’ nin başlıca proje amaçları, hedefleri, kapsamı tanıtılarak ulaşılan hedefler ve turizmüne katkısı değerlendirilerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Turizm, Yeniden İşlevlendirme, Geleneksel Mimari, Koruma.

*Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Adana, Türkiye
E-mail: myegin@cu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0025-6589

Başvuru – Submission: 17/09/2022

Kabul – Acceptance: 05/03/2023

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371688>

The project of survival of cultural natural values and development of tourism in divriği

Abstract

Divriği, which has been preserved in every period of history with a much better location than its current location, is a cute little town that came under Turkish rule after the Battle of Manzikert in 1071. The city of Divriği has the potential to meet tourism activities due to its natural, historical and archaeological values, cultural assets, rich folklore, local cuisine, handicrafts, and old city texture. It is thought that the development and diversification of tourism as a result of the preservation of cultures and the evaluation of natural and historical resources will constitute great advantages for Divriği. With this awareness, the 'Divriği, Cultural Natural Values, Survival and Tourism Development Project' was initiated in Divriği with the contributions of Divriği municipality, regional universities and cultural associations. This project is intended to be prepared as an exemplary project for Divriği or cities larger than Divriği. The project has been developed in order to preserve and sustain the historical, cultural, archaeological and natural potential of Divriği by turning it into a tourism product. Within the scope of the project, with the support of different public institutions, private enterprises and local property owners, many artifacts and cultural values have started to be brought to tourism in line with the project goals and objectives. In this study, the main project aims, objectives, scope of the 'Divriği, Cultural Natural Values, Survival and Tourism Development Project' were discussed by introducing the goals reached and its contribution to tourism.

Keywords: Architecture, Tourism, Re-functioning, Traditional architecture, Conservation.

1. Giriş

Hızlı kentleşmenin kültürel çevreler ve tarihi değerler üzerindeki olumsuz etkileri korumanın ve yaşatabilmenin önemini gündemde tutmaktadır. Koruma yaklaşımlarına daha geniş çerçeveden bakılması, etkili kalıcı ve gelişime açık olmasını zorunlu kılmaktadır (Altınoluk,1991). Bütünleşik koruma kapsamında, geliştirme, koruma, değerlendirme düşüncesi turizmin geliştirilmesi ve kültürel doğal değerlerin yaşatılabilmesiyle mümkündür. Bu projede kuramsal çerçevesi tanımlanan bütünleşik koruma kavramıyla, Divriği için bir model önerisi belirlenmeye çalışılmıştır. Günümüzde koruma, salt bir saklama, kollama ve koruma kavramlarından çıkarılıp, yaşatma, değerlendirme, geliştirme kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Tarihi çevrenin korunması, tıpkı doğal çevrenin korunması gibi, özel bir biçimlenme sonucu olmaktadır (Kuban, 2000). Kent halkını kültürel doğal değerleriyle bütünleştirmek, yapılarını ve çevrelerini sevmelerini sağlamak, geleneksel konutları yaşanır hale getirmek yerel yönetimlerin ve planlama çalışmalarının hedeflerindedir. Divriği ilçesinin tarihsel gelişimi ve mevcut uygulamalar göz önüne alındığında, parçaçı yaklaşımların süregeldiği görülmektedir. Tarihin her döneminde günümüzdeki konumundan çok daha iyi konuma sahip olmuş korunmuş olan Divriği 1071 Malazgirt Savaşından sonra tamamen Türk Hakimiyetine girmiş küçük şirin bir ilçemizdir.

Divriği'nin tarihi M.Ö. 90 yıllarına kadar dayanmaktadır. Romalılarca Zafer Şehri (Nikopolis) adı ile adlandırılmış Pavlikyan'ların ve Mengücek Beyliğinin devlet merkezi olmuştur (Şekil1,2,3). Selçuklular ve beylikler döneminin ardından bir süre Mısır Memlûk egemenliğinde kalan yerleşme, 1516 yılındaki Mercidabık Seferi'nin ardından Yavuz Sultan Selim tarafından kesin olarak Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Osmanlı Dönemi'nde önemini yitiren yerleşme, cumhuriyetten sonra kara ve demir yolunun buraya ulaşması ve 1938 yılından itibaren Demir Çelik Tesisleri'nin faaliyete geçmesiyle tekrar önem kazanmıştır. Önemi ve zenginliğinde, Mengücek Oğulları Beyliği'ne başkentlik yapmasının yanı sıra, zengin demir yataklarına sahip olmasının da katkısı olmuştur. Divriği kent dokusu gerçek karakterini Osmanlı döneminde almıştır (Şekil 2). Tarihi ve kültürel mirasın bu mirası kucaklayan doğal çevrenin korunması, çağdaş ülkelerin ve toplumların öncelikli ulusal ve evrensel görevleri arasındadır. Tarihi çevrelerin yaşatılması, kent yaşamına ve sosyal yaşama katılması turizmin geliştirilmesi, toplumun geçmişi ile bağının koparılmaması gibi hedefler günümüz planlama ve koruma anlayışında giderek önem kazanmaktadır. Turizmin planlaması kültürel değerlerin korunması Divriği'de doğal değerlerin yaşatılması ve yönetiminin iyileştirilmesi çalışmaları kapsamında proje hayata geçirilmiştir. Kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi başlıca amaçlar arasındadır. Mengücekli şaheseri Divriği Ulucamii ve Darüşşifası Divriği İlçesi'nde ve dünya kültür mirası listesinde yer almaktadır. Daha birçok anıtsal esere sahip olan tarihi doku kültür potansiyeli ile Sivas İli'mizde de öncüdür. Divriği'de bulunan kaynakların niteliğinin artırılarak turizm amaçlı kullanıma yönlendirilmesi ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda potansiyel değerlerin korunarak yaşatılması çalışmaları projenin kapsamındadır. Bu proje sonucunda, ilçede dağınık olarak yer alan kültürel ve doğal değerlerin mekansal ilişkileri kurularak, mekansal düzenlemeler, sokak sağlıklılaştırmaları, yeniden işlevlendirmeler, kültürel akslar önerilmiştir. Çağdaş ülkelerin ve toplumların evrensel ve ulusal görevlerinin başında tarihi ve kültürel mirası ve bu değerlere ev sahipliği yapan doğal çevrelerin korunması ve yaşatılması gelmektedir (Altınoluk, 1998). Kültürel birikimin önemli bir kaynak olarak geleceğin planlanmasında değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Korumadaki amaç ve önemi sadece bu değerleri gelecek kuşaklara tanıtmak olarak basitleştirilemez. Ulusların, yeni yaşam çevreleri ile kültürel kimliklerini entegre edebilmeleri ile kişilikli bir toplum olabilmeleri önem kazanmaktadır.

2. Kültürel Doğal Değerlerin Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi

Divriği, Anadolu Türk dünyasının en tanınmış yerlerindedir. Tephrike'nin yerini Divrik'in aldığı dönemlerden günümüze kadar geçen süreçle ilgili ise, Divriği halkı dışında çoğu kişinin aynı soruya verebilecekleri fazla bir şeyleri yoktur. Selçuklu egemenliğine girdikten sonra yerleşimdeki nüfus artışı ve ticari hayat ise gelenek göreneklerin dini ve sivil mimarinin gelişim çizgisindeki önemi yadsınamaz bir gerçektir. Divriği'de yer alan sivil mimari örnekleri içinde ilk sırayı hiç şüphesiz konutlar almaktadır. Konutların, tek tek yada bir kentsel sit niteliğinde ortaya koyduğu bütünsellik, yerel halk için anı değeri özelliği taşımasının yanında, yaşayan tarih olarak da, yerleşimin önemli bir simgesini oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Projede, kültür varlıklarına bir miras olarak değil, bir emanet gözüyle bakmamız gerektiği bilinçinin vurgulanmasına çalışılmıştır. Kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin (cultural sustainability) sağlanabilmesi için bu değerlerin somut göstergesi olan tarihi çevrelerin ve dokularında özgün kimliği ile korunması gerekmektedir. Kültürel değerlerin, tarihi dokuların, farklı çevrelerin ve yaşam tarzlarının, yerel etkinliklerin, görülüp incelenebilmesi için bireyler tarafından ziyaret edilmesine kültür turizmi (cultural tourism) denilmektedir. Tarihi yapılar ve çevreler sadece geçmişin izlerini günümüze taşımayla kalmayıp aynı zamanda birer kültür elçisi gibi de dönemlerinin kültürel özelliklerini yeniden işlevlendirilerek günümüze yansıtmaktadırlar (Yeğin, 2022, 799). Yöresel mimari, geleneksel mimari, kendiliğinden mimari, halk yapı sanatı, vb. gibi değişik tanımlarla gördüğümüz yöresel mimari, çağın gereksinimleri ve bilgi birikimi doğrultusunda 'anıtsal' yâda 'resmi' mimarinin dışında oluşup, gelişen yaşanan kültürel ve sosyal, teknolojik değişim sonucu elde edilen bir olgudur (Yeğin, 2019, 576). Divriği kenti, sahip olduğu doğal, tarihi ve arkeolojik değerleri, kültürel varlıkları, zengin folkloru, mahalli yemekleri, el sanatları, eski kent dokusu gibi turizm için çok önemli olan potansiyellere sahiptir. Bu bilinçle 'Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi' Divriği Belediyesi'nin katkılarıyla ve desteğiyle 2003 yılında Divriği'de başlatılmıştır. Projenin müellifi Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yeğin'dir. Proje yerel basın ve toplantılar aracılığıyla duyurulmuş planlama adımlarına geçilmiştir. Nasıl ve hangi kaynaklarla, ne zaman, kim tarafından, neyin yapılacağını takvime bağlayan somutlaştıran bir eylem planı projenin ikinci aşamasında ele alınmıştır. Ödenek bulma sorunu, kurumlar arası koordinasyon kesintisiz devam ettirilmiştir. Destekler üretilen projeler kapsamında alınmaya çalışılmış kültür varlıklarıyla ilgili projelerden birçoğu vakıflar, Divriği Kaymakamlığı ve Kültür Bakanlığı himayelerinde farklı kurumlarla hayata geçirilmiştir. Restorasyon ve işlev kazandırma öncelikli olarak ele alınmış kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması bilinciyle başta Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü olmak üzere protokoller yapılarak vakıf eserleri için restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

Şekil 1. Divriği Tarihi Kent Dokusu, 2022

Şekil 2. Divriği Tarihi Kent Dokusu 1930
(M. Yeğin arşivi)

Divriği İlçe Belediyesi'nin ve Divriği Kaymakamlığı'nın kamulaştırdığı kültür varlığı sivil mimarlık örnekleri Divriği evleri ve konakları başta olmak üzere korumalı alanda sokak ıslah projeleri hazırlanarak uygulamalar sürdürülmüştür.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

2.1. Projenin Amaçları

Divriği'deki ulusal evrensel düzeydeki özgün kültür varlıklarının doğal değerlerinin Selçuklu Osmanlı dini ve sivil mimari eserlerinin bir an önce korunması yaşatılması ve kurtarılması kapsamında proje geliştirilmiştir. Kültürel öncelikli koruma çalışmalarını ülke bölge kent ölçeğinde geliştirerek, ülkemizi hakettiği tarihi konuma getirebilmemiz mümkündür. Dünya üzerinde medeniyetimizin kimlikli ve saygın bir konumda yer alabilmesinde, kentlilere yöneticilere ve kültür elçilerine büyük görevler düşmektedir. Divriği'nin tarihi, kültürel, arkeolojik ve doğal potansiyelinin bir turizm ürününe dönüştürülerek korunması ve yaşatılması amacıyla bu proje geliştirilmiştir. Bu proje bir yandan Divriği'nin gelişmesi değerlerini koruyarak yaşaması, sürecinde ilk adımı oluşturmaktadır. Diğer yandan korunarak geliştirilecek kültürel ve doğal değerleriyle Divriği'yi turistik bir cazibe merkezi haline getirecektir. Bu çalışmalarla bu gün ülkemizin içinde bulunduğu ortamda, Divriği halkının, toplumsal ve ekonomik kalkınmasının hızlanması hedeflenmektedir. Bu projenin; Divriği veya Divriği'den daha büyük kentler için ve ülkemizin 21. yüzyıla hazırlanmasına katkısı açısından da örnek bir proje olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Proje alanı içindeki doğal ve kültürel değerlerin tespiti, korunması ve doğal değerler, kentsel değerler ve arkeolojik değerlerin birbirini ezmeden geliştirilmesinin sağlanması başlıca hedeflerdendir. Proje hedefleri Tablo 1 de amaçlar doğrultusunda sıralanmıştır.

Tablo 1. Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesinin Hedefleri

Başlıca Proje Hedefleri
Tarihi dokuda mevcut sokak dokusunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak
Sokak sağlıklılaştırma projelerinin hazırlanması
Sokak zemin döşemesinin iyileştirilmesi
Sokak aydınlatma sisteminin düzenlenmesi
Sokak dokusunda gerekli peyzaj düzenlenmesinin yapılması
Çalışma yapılan alanlarda altyapı yeterliliğinin kontrolü, varsa eksiklerin tamamlanması.
Bu alanların etaplar halinde iyileştirilmesi, yaşanabilir bir hale getirilmesi
Alanların kimlik kazanmalarının sağlanması
Sosyal donatı alanları miktarını arttırmak
Bu bölgelerde yaşayan insanların kent yaşamına katılmalarının sağlanması
Proje alanı içindeki folklorun ve geleneksel yaşam biçimlerinin geliştirilmesi
Kalkınma modellerinin hayata geçirilmesi
Yaşayanların mekanlarındaki kararların oluşturulmasına katılımını sağlamak
Divriği'nin kimlikli bir kent olarak dünya ve ülkemiz üzerinde özgün konumuna yerleşmesi
Divriği halkının ekonomik ve toplumsal kalkınmasının hızlandırılması
Yaşam kalitesini arttırmak
Divriği'de bulunan kültürel potansiyelin niteliğini arttırmak
Kültürel Potansiyeli turizm öncelikli kullanıma yönlendirebilmek
Potansiyel değerlerin sürdürülebilirlik ilkelerine göre korunarak yaşatılması
Divriği'de turizmin çeşitlendirilerek planlanmasının sağlanması
Tarihi dokunun "sağlıklılaştırma projeleri" ile "yaşanabilir kentsel alanlar" haline dönüştürülmesi
Kentleşme bilincinin oluşturulması
Arkeolojik çalışmalar ve kazı alanının düzenlenmesi
Divriği kale alanında arkeolojik çalışmaların yapılması, kentin binlerce yıllık geçmişinin açığa çıkartılması
Tüm uygarlıklara ait yapıların ve eserlerin sergilenmesi
Tüm kazı bölgesinin çevre düzenlemesiyle Arkeopark ve Açık Hava Müzesi olarak turizme kazandırılması
Topluma açık mekanların düzenlenmesi
Sokaklar, meydanlar ve parklar gibi topluma açık mekanların düzenlenmesi
Sivil mimarlık örneği yapıların restorasyonlarının ve onarımlarının yapılması, yeniden işlevlendirilmesi
Tarihi çevrelerin peyzaj düzenlemelerinin yapılması ve kent dokusunun topluma açık hale getirilmesi
Sosyal merkez olarak kullanılabilen alanlar oluşturmak
Bölgedeki hayatın niteliğini yükseltmek
Bölgenin tüm alan için sosyal ve kültürel merkez haline gelmesini sağlamak.

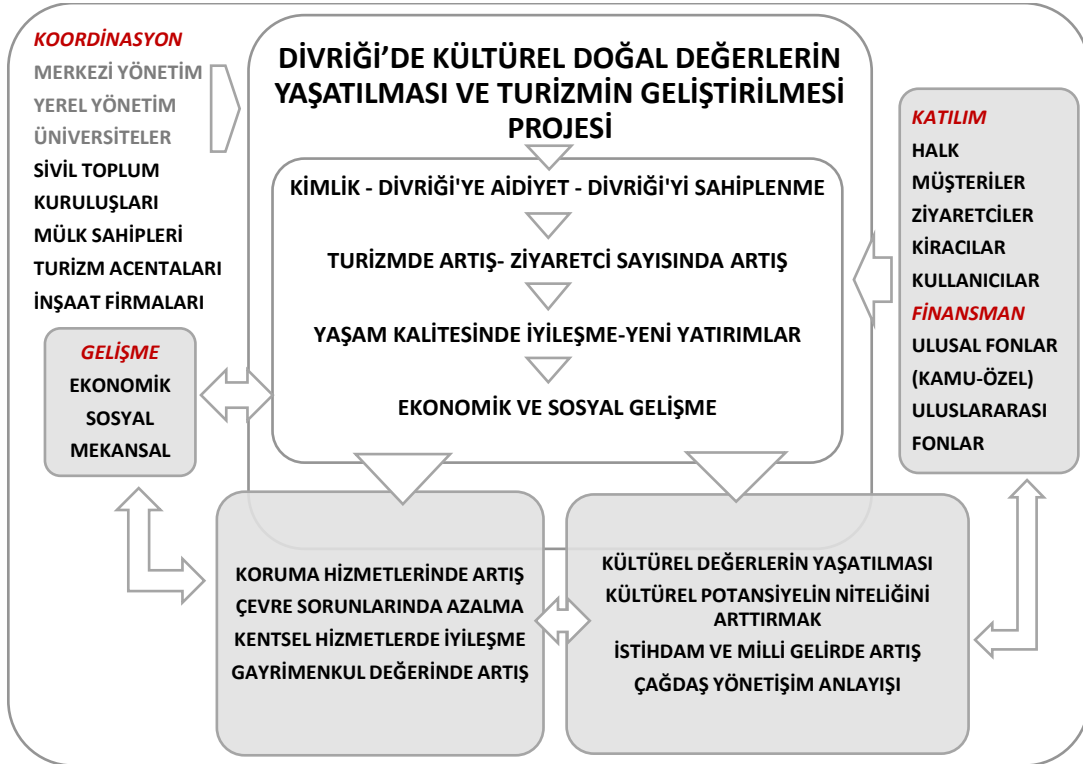
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 3. Divriği Kentsel Dokusu (M. Yeğin - 2003)

2.2. Projenin Kapsamı

Divriği'nin tarihi dokusu ve kültür varlıkları, tarihi evleri, konakları, ahşap minareli camileri, mahalle mescitleri, tarihi hamamları, çeşmeleri ve türbeleri onların konumlandığı yerleşkesi proje kapsamındadır (Tablo 2). Belirli bir dönem yaşantısını yansıtan proje kapsamında değerlendirilen en önemli kültür varlıklarıdır. Kentsel sit alanı içinde yer alan bu yapılarda ve tarihi dokuda yapay ve doğal nedenlere bağlı olarak hızlı bir bozulma süreci gözlenmektedir. Kent merkezinde mevcut olan yapıların korunması kurtarılması ve yaşatılması kapsamında yerel yönetimlerce projelendirme ve uygulamalar için çalışmalar bu kapsamda yapılmıştır (Şekil 4). Bu süreçte Divriği'deki kültür varlıklarının korunması amacıyla birçok proje üretilerek uygulamaya sunulmuştur.

Şekil 4. Kültürel Doğal Değerlerin Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesinde Süreç ve Aktörler

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

2.2.1. Kültürel Doku

Divriği karakteristik yerleşme dokusu, konut ve çarşı bölgesi olarak iki kısımda ele alınabilir. Konut alanlarını oluşturan binalar genelde iki katlı, ön tarafında sokaktan bir duvar ile ayrılmış, bir avlu ve arka tarafında meyvecilik ve ekim dikimin de yapıldığı geniş bir bahçesi bulunan evlerden oluşmaktadır. Evler parsel içinde yol üzerinde konumlanmış, böylece bahçenin daha rasyonel ve dengeli kullanımı sağlanmıştır. Tarihi ve geleneksel kent dokusunda yer alan sivil mimarlık örnekleri tespit edilmiştir. Onarım düzenleme ve restorasyon uygulamaları ile korunarak yaşatılacak kültürel ve konaklama amaçlı yeniden işlevlendirilecek kültür varlıkları belirlenmiştir. Divriği kent merkezini oluşturan arasta ve yakın çevresi ile önemli tarihi eserlerin bulunduğu kesimin ve kalenin düzenlenmesi ve restorasyonu proje kapsamında önerilmiştir. Bu öneride temel amaç, devlet karayolu ile ciddi bir kesintiye uğrayan tarihi kent dokusunu birbirine bağlayacak Ulu Cami ve Divriği Kalesi ile başlayıp tarihi kent merkezinde sivil mimari ile buluşan bir bağlantı aksı kurmaktır. Ulu Cami önündeki meydanın ve darüşşifa önündeki alanın Bekir Çavuş Hamamı ile birlikte düzenlenerek Selçuklu açık hava müzesi haline dönüştürülmesi öngörülmüştür (Şekil 5,6).

Şekil 5. Divriği Kent Dokusu Hava Fotoğrafi

Şekil 6. Divriği Kent Dokusu ve İmar Planı
(M. Yeğın arşivi)

Şekil 7. Divriği Kültürel Doğal Değerlerin Yaşatılması Projesi Tanıtım Posterini (M. Yeğın - 2003)

Kaleler;

Divriği Kalesi, Pavlikanlar tarafından inşa edilen M.S. 9. yüzyıla temellendirilen yapı 1.5 km sur uzunluğuna sahiptir. 13. Yüzyılda Menğücekoğulları döneminde bugünkü konumunu almıştır. Kale ve iç kaleden oluşan yerleşimde, evler, Divriği Kale Cami, zahire ambarları, sarnıçlar konumlanmaktadır (Şekil 8). Günümüze ulaşan Kale Cami bu eserler içinde kalenin en önemli yapılarından. Divriği Kalesi'nin karşısında yer alan Kesdoğan burcu ve kent yerleşiminin kırsalında bulunan Odur (Kaya Burun) Kalesi, bölgenin özellikli tarihi savunma yapılarıdır.

Şekil 8. Divriği Kalesi (M. Yeğın - 2003)

Şekil 9. Divriği Kalesi (M. Yeğın - 2022)

Bu alanlarda arkeolojik kazıların yapılarak geçmiş dönemlere ait buluntular açığa çıkarılması önerilmiştir. Divriği Kalesi aslına uygun restore edilerek, turizm amaçlı kullanım ve bakımı sağlanacaktır. Arkeolojik sit alanlarında yüzey araştırması ve kazıların bir bilim grubu sorumluluğunda devam etmesi için bölge üniversitelerine ve Kültür Bakanlığı'na müracaat edilmiştir. Restorasyonlara başlanması için girişimler başlatılmıştır. Kalelerde alana zarar vermeden projelendirilerek ve ilgili koruma tekniklerine uygun kalıcı olmayan kafe ve seyir alanları yapımı proje kapsamındadır. Divriği Kalesi restorasyon uygulamaları kapsamında bu çalışmalar kısmen gerçekleştirilmiştir (Şekil 9).

Divriği Evleri ve Divriği Kentsel Sit Alanı;

Divriğide geleneksel doku ve yöresel mimari, XII. yy dan XX. yy kadar gelişmiştir. Mahalleleri bakımlı ev ve konakları, camileri, hamamları ve dükkânlarıyla Divriği yerleşmesi, gerek şehirsal doku bütünlüğü ve korunmuşluğu gerekse içerisinde bulundurduğu sivil mimarlık örnekleri açısından oldukça zengin bir birikime sahiptir. Kırsal yaşam biçiminin gereği ve sonucu olarak, bahçelerde çeşitli türlerdeki ağaçlar ile avlularda yetiştirilen dekoratif amaçlı bitkiler hem bina ölçeğinde hem de yerleşmenin bütününde oldukça yeşil ve renkli bir görüntünün oluşmasını sağlamıştır. Yolların şekillenmesinde topoğrafya ana belirleyici etkindir. Parsellerin geniş alanlara sahip olmaları, yapı adalarının büyüklüklerini oldukça arttırmış, bu da lineer-organik bir sokak dokusunun oluşmasına ve yol örgüsünün karmaşıklıktan uzak, sade görüntü sunmasına yol açmıştır. Geleneksel Anadolu yerleşmesi karakterine uygun bir şekilde dar ve topoğrafyaya uygun hareketlilik gösteren sokaklar ya evlerin kendisi ya da parselleri sınırlandıran bahçe duvarları ile tanımlanmıştır. Ahşap işçiliğinin, sanatsal bir yapıda en güzel örneklerini konaklarda ve mahalle mescitlerinde görmek mümkündür (Şekil 10,11). Koruma amaçlı imar planı kapsamında yer alan mahalle ve sokaklar belirlenerek nitelikli sivil mimarlık örneği konaklar ve evler tespit edilmiştir. Rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanarak onarım ve işlevlendirme müdahaleleri başlatılmıştır. Tarihi kent dokusunda yer alan terk edilmiş sivil mimarlık örnekleri tespit edilerek basit onarım, cephe düzenlemeleri ve restorasyon uygulamaları ile koruma altına alınacaktır. Bu binaların farklı işlevlerde kente kazandırılması sağlanacak ev pansiyonculuğu geliştirilecektir. Tarihi doku içindeki meydanlar geleneksel özellikleri de göz önüne alınarak yeniden düzenlenecektir. Bazı sokaklar cephe düzenlemeleri yapılarak sağlıklılaştırılacaktır. Sivil mimarlık örneklerinden halkın kullanımında olanlar da bakım onarımlar yapılarak yaşatılacaktır. Tarihi kent merkezinin niteliğinin yükseltilmesi amaçlanarak sokak sağlıklılaştırma projeleri hazırlanmıştır. Projeler kapsamında; kentsel mekânların, binalar ve bahçe duvarları ile tanımlanması, sokakların, bütünsel bir plan dâhilinde, bölgenin karakterine uygun bir döşeme malzemesi ile kaplanması önerilmiştir. Bölgenin karakterine uygun aydınlatılması, kablo, tabela, direk v.s. gibi çirkinliklerden arındırılması ıslah projeleri kapsamındadır. Sosyal aktiviteleri de destekleyecek şekilde bank, çöp kutusu, telefon kulübesi gibi kent mobilyalarının tasarımı ve düzenlemesi sağlıklılaştırma projelerinde yer almaktadır. Sokakların, gerekli görülen yerlerinde, koruma planında öngörülen kriterler doğrultusunda düzenlemeler ve uygun onarımlar önerilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 10. Ercokluzade Konağı
(M. Yeğın - 2003)

Şekil 11. Mühürdarzade Konağı
(M. Yeğın - 2005)

Camiler ve Kiliseler

Kale Camii, Süleyman Şah oğlu Emir İshak tarafından 1180 yılında inşa ettirilmiştir. Ulu Camii ve Darüşşifası başlıca eserler arasındadır. Ulu Camii, Mengücekoğulları döneminde 1228 yılında Süleyman Şah oğlu Ahmed Şah tarafından yaptırılmıştır. 1228 yılında Behram Şah'ın kızı Melike Turan Melek tarafından da Darüşşifa, inşa ettirilmiştir. Cedit Paşa Camii, Osmanlı dönemi taş eseri olan yapı diğerleri gibi vakıf eseridir. 1799 yılında yaptırılmıştır. Gökçe Camii (1844), Abı Çimen Camii (1840), Hacı Osman Mescidi, Zeliha Hatun Camii (1869), Şemsi Bezirgan, Kemenkeş Camii, Ahmet Paşa, Kültür, Süleyman Ağa, Tavukçu, Turabali Mescitleri bu eserler arasında başlıcalarıdır. Restorasyon projeleri hazırlanarak onarımları tamamlanmıştır (Şekil 12, 13).

Kiliseler, kale eteğinde ve yakın köylerde yer alan ve günümüze ulaşan kalıntıları ile geçmiş dönemlere ait önemli kültür varlıklarıdır. Bu alanlarda da kazıların ve özellikle koruma adına tedbirlerin başlatılması önemlidir. Yukarı Kilise ve Aşağı Kilise olarak isimlendirilen kiliseler Divriği Kalesi'nin batısında büyük bir bölümü yıkılmış olarak yer almaktadırlar. Duvarları ve üst örtüsü yıkılmıştır. Rekonstrüksiyon projeleri hazırlanarak yeniden aslına uygun restore edilmesi önerilmektedir. Bu mekanların ibadete ve ziyarete açılması için proje kapsamında çalışmalar başlatılmıştır. Kayaburun Köyü Kilisesi, aynı adla anılan köyün girişindedir. Erşün Kilisesi, Kaya Yakup Kilisesi, Uzunkaya (Pargam) Kilisesi, Güresin ve Venk mevkiinde bulunan kiliselerinde restore edilmesi önerilmektedir.

Şekil 12. Zelihatun Camii
(M. Yeğın - 2003)

Şekil 13. Zelihatun Camii Restorasyon Sonrası
(M. Yeğın - 2020)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kümbet ve Türbeler;

Hacı Mehmet Türbesi, Kemankeş Kümbeti (Şekil 14,15), Araplık Türbesi, Emir Kamerüddin Kümbeti, Ebubekir Bin Sadi Kümbeti, Sitte Melik Kümbeti, Kadı İskender Türbesi, Ahi Yusuf Türbesi ve Sinaniye Türbeleri kent merkezinde yer alan korunabilmiş eserlerdir. Sitte Melik Kümbeti, 1195 yılında Mengücekoğullarından Emir Süleyman Seyfeddin Şahinşah için inşa edilmiştir. Beylikler dönemine ait en eski mezar anıtıdır. Sivri pramidal külahı, sekizgen planı ile tamamı kesme taştandır.

Şekil 14. Kemankeş Kümbeti
(M. Yeğın - 2003)

Şekil 15. Kemankeş Kümbeti Restorasyon
Sonrası (M. Yeğın - 2010)

Kamerüddin Kümbeti, 1196 yılında Emir Kamerüddin için yaptırılmıştır. Dıştan pramidal külahla, içten kubbe ile örtülüdür. Sekizgen planlı olan mezar yapısı taştan inşa edilmiştir. Kemankeş (Nurettin Salih) Kümbeti, inşa tarihi 1240 dır. Dıştan pramidal külahla içten kubbe ile örtülü yapı sekizgen planlıdır. Ebubekir Bin Sadi Kümbeti, kitabesi yoktur. Mezar taşı üzerinden isimi öğrenilebilmektedir. Pramidal külahlı sekizgen planlıdır. Restorasyon ve rekonstrüksiyon projeleri hazırlanarak restorasyon uygulamaları vakıflar tarafından tamamlanmıştır. Sinaniye Türbesi, Araplık Türbesi, Ahi Yusuf Türbesi (13. yüzyıl), Saracın Türbesi (18. yüzyıl), Dumluca Köyü Dilber Kümbeti (13. ve 14. yüzyıl), Nasreddin Mehmet Yatırı (1489), Seyit Baba Türbesi gibi mezar yapıları için restorasyon projeleri hazırlanarak vakıflara sunulmuştur.

Hanlar, Hamamlar, Köprüler ve Çeşmeler;

Pamuk Han, büyük bir bölümü ayakta olmasına rağmen üst örtüsü yıkılmış ve tahrip edilmiştir. Restore edilerek müzeye dönüştürülmesi önerilmektedir. Burma Han Kervansarayı, Mengücekoğulları dönemine temellendirilmektedir. Önemli bölümü yıkılmış durumdadır. Restore edilerek müze işlevi verilecektir. Mirçinge Hanı, Mengücekoğulları döneminde inşa edilmiştir. Büyük bölümü yıkılmış olan yapının bir çok kapalı mekanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Dipli Han, Divriği'nin kırsalında ve ticaret yolu üzerinde yer alan önemli bir ulaşım yapısıdır. Üst örtüsünün ve duvarlarının büyük bölümü ayakta.

Hamamlar, İslam toplumunun ve Türk geleneğinin esasını oluşturan su yapılarıdır. Hamamlar ve çeşmeler bu şirin kentin en temel kültür yapılarıdır. Divriği Selçuklu'dan cumhuriyet dönemine önemli bir medeniyet ve kültür başkenti olmuştur. Aşağı Hamam (Ali Kaya Hamamı) ve İmamoğlu Hamamı, restorasyonu yapılarak yine hamam olarak kullanılması önerilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ali Kaya Hamamı'nın restorasyon uygulaması tamamlanarak kullanıma açılmıştır (Şekil 16,17). Bekir Çavuş Hamamının, rekonstrüksiyonu yapılarak açık hava müzesi içinde yine müze ve kültür merkezi olarak işlevlendirilmesi restorasyon projesinde uygun görülmüştür.

Şekil 16. Aşağı Hamam
(M. Yeğin - 2003)

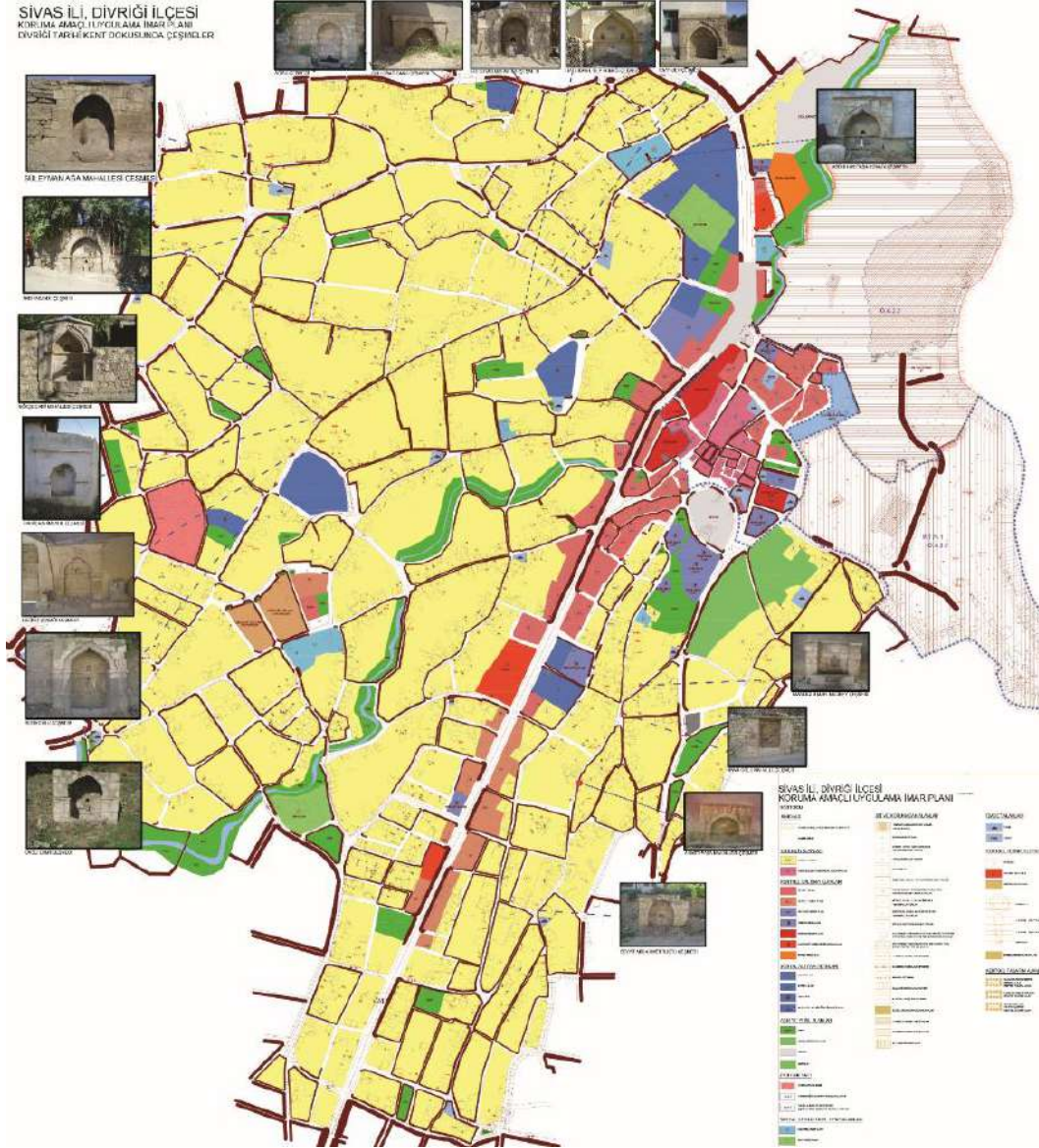

Şekil 17. Aşağı Hamam Restorasyon Sonrası
(M. Yeğin - 2010)

Köprüler, kent içinde özellikle Mundar Deresi üzerinde konumlanarak, doğu batı yönünde tarihi dokuyla yerleşim alanlarının bağlantısını sağlamaktadırlar. Çaltı Çayı ve Lih Çayı üzerinde yer alan tarihi köprülerde kente ulaşımı sağlayan ana yapılarıdır. Handere Köprüsü, Mirçinge Çayı üzerinde yer almaktadır. Kız köprüsü, Kesik Köprü, Tazlıoğlu Köprüsü, Bereket Değirmeni Köprüsü, Lih Çayı Köprüsü, Hüngür Köprüsü, Köse Paşa Köprüsü ve Altındere Köprüleri restore edilerek halkın kullanımına açılması önerilmektedir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nce öneriler köprülerin projelendirmesi ve restorasyon uygulamaları başlatılmıştır.

Çeşmeler, Anadolu Selçuklu medeniyetinden günümüze intikal etmiş çeşitli türdeki su yapılarından en ilginç olanlarıdır. Kent dokusunda yollar, sokaklar meydanlar ve konutlar üzerinde inşa edilmiş olan bu yapıların sosyal ve ekonomik hayata etkilerinin yanında Türk İslam toplumunun kentsel mekandaki en önemli göstergeleri olmuşlardır. Divriği'deki çeşmelerin tamamı kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir. Büyük bir bölümünde özenli bir taş işçiliği olduğu görülmektedir. Divriği'deki çeşmelerin çoğunluğu tek cephelidir (Şekil 18).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

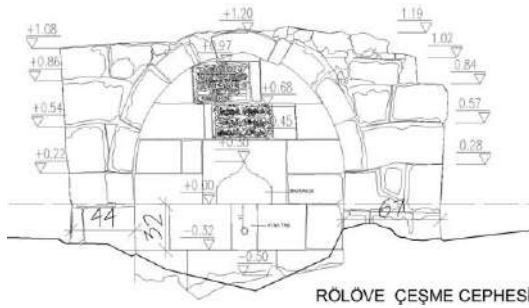
Şekil 18. Divriği Kent Dokusunda Tarihi Çeşmeler (M. Yeğin - 2005)

Sivas İli Divriği İlçesi tarihi kent dokusunda hazırlanan sokak ıslah projeleri kapsamında tarihi çeşmeler belgelenerek restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Onyediyet adet çeşmenin röleveleri alınarak beş adet çeşmenin restorasyon projesi tamamlanmıştır (Şekil 20, 21). Biçimlerine ve konumlarına göre tarihi çeşmelerin analizleri yapılmış tipolojileri ortaya çıkarılmıştır (Şekil 18,19). Buldukları yere göre değerlendirildiklerinde çeşmelerin tamamı herhangi bir yapının duvarıyla birlikte ya da daha sonra duvarın içerisine gömülerek inşa edilmişlerdir. Divriği'deki çeşmelerin büyük bir bölümü özellikle ev ya da bahçe duvarına sonradan eklenerek inşa edilmişlerdir.

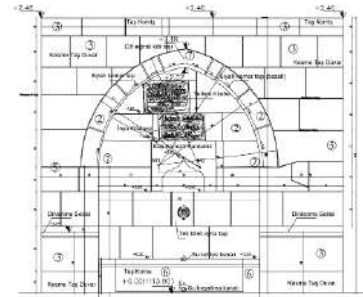
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

		KONUMA GÖRE ÇEŞMELER				
		BİR YÜZEYE BAĞIMLI ÇEŞMELER (Bina, Bahçe /Avlu Duvarı Üzerinde Konumlanma)				
FİZİKSEL BİÇİMLERİNE / CEPHE BİÇİMLERİNE GÖRE ÇEŞMELER	DİKKÖRTGEN BİÇİMLİ	BAGIMSIZ ÇEŞMELER	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME		
	YUVARLAK KEMERLİ ÇEŞMELER	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	
	SİVRİ KEMERLİ ÇEŞMELER	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	BAĞIMSIZ ÇEŞME	

Şekil 19. Divriği Kent Dokusunda Çeşmelerin Fiziksel Biçime ve Konuma Göre Tipolojileri (M. Yeğin - 2005)

Şekil 20. Ahmet Rüştü Çeşmesi Rölövesi (M. Yeğin - 2005)

Şekil 21. Ahmet Rüştü Çeşmesi Restitüsyon Projesi (M. Yeğin - 2005)

2.2.2. Doğal Doku

Proje kapsamında doğal veriler açısından zengin yaylalar, köyler ve mahallelerde bitkisel peyzajın korunması ve çeşitlendirilmesi önerilmiştir. Yama Dağı 2631 metre yükseklikte, ilçenin güneydoğu yönünde yer almaktadır. Dağın eteğinde yer alan Mursal Köyü, mesire yeri olarak yazları tercih edilmektedir. Yeşillikler içindeki tabiatı, temiz havası, soğuk suları ve barajı ile yörenin doğal güzelliklerini ziyaretçilere sunmaktadır (Şekil 22).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 22. Divriği Kültürel Doğal Değerlerin Yaşatılması Projesi Tanıtım Posteri (M. Yeğin - 2003)

Konaklama ve turizm amaçlı belirlenecek benzer alanlar proje kapsamında tanıtılarak düzenlenmiştir. Bu bölgenin çevre planlarının yapılması, çadırli kamping, karavan ve kamp alanlarının geliştirilmesi önerilmiştir. Tırmanma, engebeli alan yürüyüşleri gibi olanaklar değerlendirilecektir. Servisler yer alacaktır. Nehir kıyı alanları düzenleme projeleri yapılarak (piknik ve gezinti alanları) uygulamaya sunulmuştur. Pınargözü (Iğınbat Tepesi arkası) ve Pir Eyüp Mağarası geleneksel mesire yerlerinde piknik alanları düzenlenmiştir. Yaşam boyu, koşu parkuru, yaya dumansız ulaşım sistemi önerilmiştir. Diğer doğal dokular, alanda yaşayan hayvanlara yönelik bölgelendirmeler yapılarak, korunarak yaşamaları sağlanacak, yaşam koşulları rahatlatılacaktır. Mağaralar ve koruların koruma altına alınması proje kapsamında önerilmiştir. Çaltı Çayı arıtma ve ıslah projesi, Divriği Demir Çelik Madenleri İşletmesi'ne açıl eylem planı olarak önerilmiştir. Paletleme tesisleri tarafından kirlenilen akarsuyun ekosisteme uyumlu hale getirilebilmesi için arıtma ve ıslah projelerinin ivedilikle başlatılması doğal dokunun korunması için öncelikli ve önemlidir.

2.2.3. Toplu Kalkınma Model ve Proje Destek Alanları

Yerel yönetim tarafından yürütülmesi ve desteklenmesi planlanan faaliyetler ve projeler çalışma kapsamında sunulmuştur. Tarihi dokuya yakın köylerde ve Abuçimen, Gökçe Camii, Güllübağ Mahallesi'nde ekotarım ve ekoturizme yönelik tarımsal üretim yapılması önerilmiştir. Kent merkezinde bulunan tarihi Arasta da bakırcılık, halı, kilim dokuma ve ahşap atölyeleri düzenlenecektir. Geleneksel el sanatları atölyeleri, satış yerleri, kurslar için derslikler proje kapsamında önerilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ekotarım göz önüne alınarak sebze meyve bahçeleri ve peyzaj düzenlemeleri önerilmiştir. Belirlenen köy ve mahalleler model alan olarak seçilmiştir. Süt, süt ürünleri, kümes hayvanları ve ürünleri gibi uygulama alanları oluşturulmuştur (belirlenen köy ve mahalleler model alan olarak seçilecektir). Eski yapılar onararak yeni işlevler kazandırılacak özellikle ihtiyaç olarak görülen otel, pansiyon, kültür evi gibi aktiviteler önerilecektir.

Yerel yönetim tarafından yürütülmesi ve öncelikli olarak çalışma programına alınması istenilen proje destek alanları tanımlanmıştır. Kent girişleri, girişlerin düzenlenmesi, piknik alanı düzenlemeleri, vadi düzenlemesi (imar planında önerilen alanlara ek olarak seçilmiştir), açık alan müzelerinin oluşturulması proje kapsamında önerilmektedir.

2.3. Proje Kapsamında Yapılan Çalışmalar

İlçe Belediye Başkanlığı tarafından teşvik edilerek merkezi yönetimle birlikte hizmet programına alınması önerilen projeler tanımlanmıştır. Sanayi bölgelerinin organize sanayi ve küçük sanayicilerin alanlarının koruma bantları oluşturulacaktır. Gecekondu önleme bölgesi, belediye öneri alanları, ağaçlandırma ve peyzaj projeleri, kültür merkezi ve konaklama tesis alanları önerilmektedir. Çocuk kütüphanesi ve eğitim alanlarının kurulması, kalelerin ve kiliselerin çevresinin turizm amaçlı düzenlenmesi, spor tesislerinin yapılması, Divriği Hükümet Konağı önünde kent meydanı ve rekreasyon alanı düzenlemeleri için çalışmalar başlatılmıştır.

Tablo 2. Divriği Tarihi Kent Dokusunda Tescilli Yapı Grupları

Tescilli Yapı Grupları	Tarihi Dokuda Yer Alanlar
Savunma Yapıları	Kesdoğan Kalesi, Divriği Kalesi ve kale yerleşimi
Dini Yapılar	Selçuklu ve Osmanlı dönemi mescitleri, camileri ve kiliseleri
Mezar Yapıları	Selçuklu (sekizgen planlı ve piramidal taş külahlıdır) ve Osmanlı dönemi türbeleri
Sosyal Nitelikli Yapılar	Melike Turan Şifahanesi, Ahi Yusuf Zaviyesi, Sinaniye Medresesi, Bedesten ve hanlar, hamamlar (üç adet tespit edilmiştir)
Sivil Mimari	Divriği konut mimarisi değişik özelliklere sahiptir. Selçuklu ve Osmanlı dönemi konak ve evleri

Bu kapsam ve amaçlar doğrultusunda proje çalışmaları devam etmektedir. Koruma ve dönüşüm projelerinin her aşamasında yerel yönetim bilgilendirilerek teknik heyetin öneri ve teknik desteklerinden yararlanılmıştır. Koruma Amaçlı İmar planı kapsamında yer alan özgün tarihi sokaklar belirlenerek Sokak İslah Projeleri hazırlanmış ilgili koruma kurulundan onaylatılarak Divriği Belediyesi'ne sunulmuştur (Şekil 23). Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulundan onaylatılarak Divriği Belediyesi'nin uygulamasına sunulan projeler Tablo 3 de sıralanmıştır.

Geleneksel dokuda, kısa sürede koruma kararları alınıp hızla uygulamaya geçilebileceği düşünülerek sokak sağlıklılaştırma projeleri gündeme getirilmiştir. Alana yönelik detaylı analiz çalışmalarının yapılabilmesi, alanda yaşayanlar için sosyal değişimin lokomotifi olması düşüncesiyle ek projeler oluşturulmuştur. Ekonomik kültürel ve sosyal yıpranmanın temelinde buna paralel gelişen fiziki bozulmalar ve yetersizlikler vardır. Fiziksel iyileştirme ile sosyal iyileştirmenin de sağlanabileceği yaklaşımı, sağlıklılaştırma projelerinde ekonomik, kültürel ve sosyal bozulmaların nedenlerinin araştırılmasını ve fiziksel iyileştirme için müdahale kararlarının alınmasını hedeflemektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

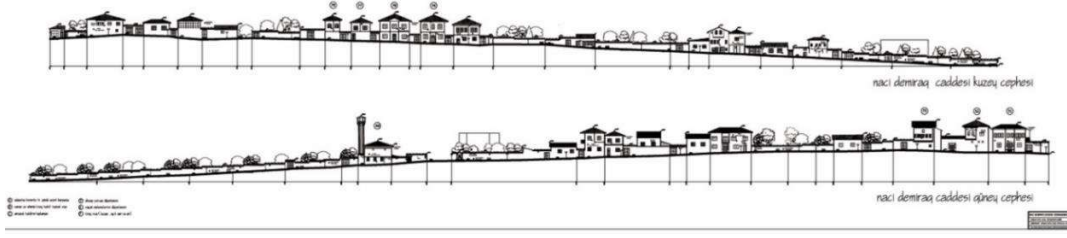
Sokak sağlıklılaştırma projelerinin başlıca amaçları arasında, günümüz konfor şartlarının yakalanması ve kentsel alt yapısında (elektrik, doğalgaz, su vb.) iyileştirilmesi vardır.

Koruma amaçlı plan kararları doğrultusunda fiziksel ve sosyal iyileştirme yapılabilmesi için Divriği Belediyesi tarafından 'Sokak Sağlıklılaştırma' uygulama projelerinin geliştirilmesi talep edilmiştir. Proje kapsamında, Sancaktar Sokağı, Naci Demirağ Caddesi, Cedit Paşa Caddesi (Şekil 27,28), Selcuk Sokağı, Ortaokul Sokağı, İbni Sina Caddesi ve Güvercin Sokağın Koruma ve Sağlıklılaştırma Projeleri hazırlanarak kurul süreçleri takip edilmiş onaylanan projeler Divriği Belediye Başkanlığı'na teslim edilmiştir. Koruma ve sağlıklılaştırma projeleri, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri kapsamında yapılan çalışmalardır. 5226 ve 3386 sayılı yasalar ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası kapsamında belirlenen kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, yüksek kurul ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları ve koruma amaçlı imar planları veya imar planları doğrultusunda hazırlanmaktadır. Tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıkları ile yapının yakın çevre bağlantıları, ada, parsel ilişkileri, peyzaj ve mimari öğeleri ile birlikte korunması, sağlıklılaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasına ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projenin hazırlanmasını içeren çalışmalardır. Divriği Belediyesi'ne bedelsiz olarak hazırlanan projeler kapsamında toplam 5.800 metre sokak cephesinin rölövesi alınarak tespit ve ölçümleri yapılmış restitüsyon ve sağlıklılaştırma önerisi getirilmiştir (Tablo 3). İlçemizde özellikle geleneksel dokuyu turizme, hemşerilerimize ve tarihe kazandırmak adına yapılan bu çalışmalar kurtarma ve sağlıklılaştırma adına acil önlemler içermektedir. Ç.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Doktor Yük. Mim. Mustafa Yeğin yürütücülüğünde hazırlanan projelerden Ortaokul Sokak ve Naci Demirağ Caddesi'nin onarım ihaleleri gerçekleştirilerek uygulamalar tamamlanmıştır (Şekil 23, 24, 25, 26).

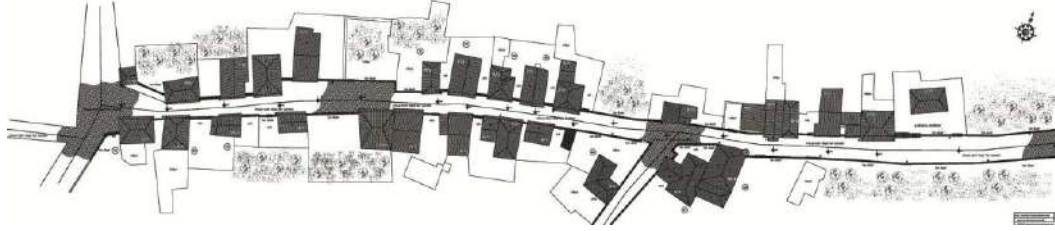
Tablo 3. Divriği Kent Dokusunda Koruma ve Sağlıklılaştırma Projeleri

Sokak Adı	Koruma ve Sağlıklılaştırma projesi	Sivas KTVK Bölge Kurulu Onayı
Sancaktar Sokağı	√	20.04.2006-49
Naci Demirağ Caddesi	√	20.04.2006-44
Cedit Paşa Caddesi	√	20.04.2006-43
Selcuk Sokağı	√	20.04.2006-46
Ortaokul Sokağı	√	20.04.2006-48
İbn-i Sina Caddesi	√	20.04.2006-47
Güvercin Sokağı	√	20.04.2006-45

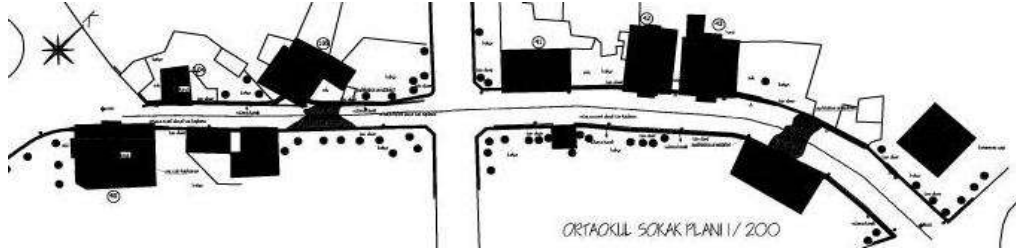
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

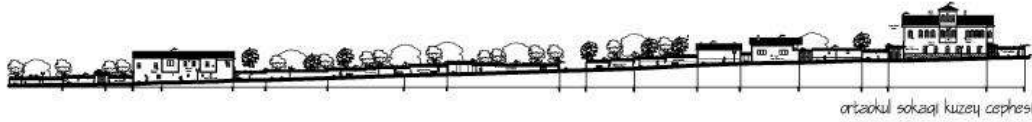
Şekil 23. Naci Demirağ Caddesi Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Cepheleri (M. Yeğin - 2006)

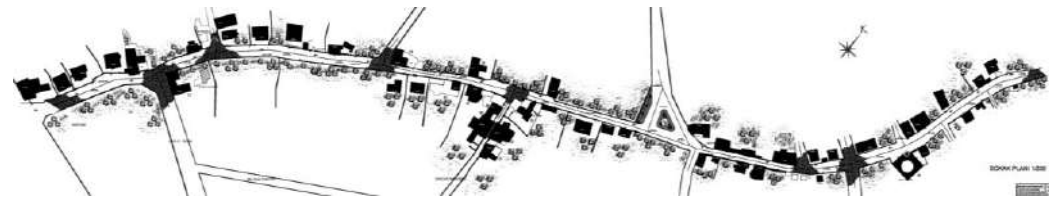
Şekil 24. Naci Demirağ Caddesi Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Planı (M. Yeğin - 2006)

Şekil 25. Ortaokul Sokak Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Planı (M. Yeğin - 2006)

Şekil 26. Ortaokul Sokak Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Cepheleri (M. Yeğin - 2006)

Şekil 27. Ceditpaşa Caddesi Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Planı (M. Yeğin - 2006)

Şekil 28. Ceditpaşa Caddesi Sağlıklaştırma ve İslah Projesi Sokak Cepheleri (M. Yeğin - 2006)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tarihi ve geleneksel kent dokusu taranarak tescilli sivil mimarlık örneklerinden müdahale edilmesi öncelikli konaklar ve evler belirlenmiştir. Bu kapsamda Aşağıda isimleri verilen konak ve evlerin rölöveleri çıkarılarak restitüsyon projeleri tamamlanmıştır (Tablo 4). Tescilli kültür varlıkları içinden kamulaştırılan veya yeni işlev önerilecek olanların öncelikli olarak restorasyon ve rekonstrüksiyon projeleri hazırlanarak ilgili kültür varlıklarını koruma bölge kurulundan onaylatılarak uygulamaya sunulmuştur.

Divriği kalesiyle ve kiliselerle ilgili rölöve ve tespit çalışmaları yapılmıştır. Anıt eserler öncelikli olmak üzere arkeolojik sit alanı içinde mülkiyeti vakıflar genel müdürlüğüne ait olan proje kapsamındaki kümbetler, türbeler, hamamlar, camiler ve mescitler değerlendirilmeye alınmıştır. Rölöveleri restitüsyonları rekonstrüksiyonları ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bu eserlerin projeleri tamamlanmıştır. Vakıflar bölge müdürlüğü tarafından 2006-2012 yılları arasında anıt eserlerinde bir kısmı dahil olmak üzere bir çok tescilli eserin restorasyonu tamamlanmıştır.

Tablo 4. Divriği Kent Dokusunda Proje Kapsamında Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri Hazırlanan Konaklar ve Evler

	Tescilli Konak / Ev	Rölövesi	Restitüsyon Projesi	Restorasyon Projesi
1	Çankaya Evi	√	√	
2	Gülten Demiralay Evi	√	√	
3	Ahmet Erdem Evi	√	√	
4	Yakup Hasan Çankaya Evi	√	√	
5	Yolgeçti Evi	√	√	
6	Efrayim Yurtsever Evi	√	√	
7	H.Tahsin Akyıldız Evi	√	√	
8	Tevrüzlüoğulları Evi	√	√	
9	Hafislioğlu Evi	√	√	
10	Mehmet Avcı Evi	√	√	
11	Sabahat-Neyfer Uran Evi	√	√	
12	Ömer Ulucay Evi	√	√	
13	Burnaz Evi	√	√	
14	Aristakzade Konağı	√	√	
15	Mustafa Erdinç Evi	√	√	
16	Halil Sami Özen Evi	√	√	
17	Katircioğlu Konağı	√	√	
18	Sançaktar Konağı	√	√	√

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

19	Ayanağa Konağı	√	√	√
20	Tevrüzlü Konağı	√	√	√
21	Edegiller Evi	√	√	√
22	Ercokluzade Yusuf Konağı	√	√	√
23	Sabri Kültür Konağı	√	√	√
24	Rıfat Kültür Evi	√	√	
25	Naci Yüce Evi	√	√	

Tablo 5. Tarihi Dokuda Turizmin Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Öncelikli Olarak Restorasyon Projeleri Tamamlanan Sivil Mimarlık Örnekleri

Tescilli Kültür Varlığı	Mülkiyet Durumu	Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projesi ve Raporu	Kayseri KTVK Bölge Kurulu Onayı	Yeni İşlev Projesi Kullanım Amaçları
Sancaktar Konağı	Divriği Köylere Hizmet Götürme Başkanlığı	√	26.09.2003-3417	Çocuk Kütüphanesi
Ayanağa Konağı	Divriği Belediyesi	√	26.09.2003-3416	Kültür Evi
Tevrüzlü Konağı	Özel Mülkiyet	√	27.10.2005-410	Konaklama ve Divriği Yemeklerinin Sunulduğu Sosyal Merkez
Ercokluzade Yusuf Konağı	Özel Mülkiyet	√	13.07.2005-292	Konukevi
Edegiller Evi	Özel Mülkiyet	√	13.07.2005-290	Demir Çelik Müzesi

2003-2012 zaman aralığında tamamlanan bu çalışmalar Türk kültürüne Divriği'deki Selçuklu ve Osmanlı Tarihi'ne ait birer belge niteliğindedir. Kültürümüzün göstergeleri olan bu eserleri korumak, sağlamlaştırmak, bütünlemek, uygun fonksiyonlarla yaşatmak merkezi ve yerel yönetimimizin başlıca görevlerindedir. Bu bilinçle başlatılan bu proje kapsamında ele alınan tescilli kültür varlıklarının Tablo 5, 6, 7 ve 8'de görüldüğü gibi rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak onaylatılmış ve uygulama aşamasına geçilmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 6. Tarihi Dokuda Turizmin Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Restorasyon Projeleri Tamamlanan Vakıf Eseri Türbeler

Tescilli Kültür Varlığı Vakıf Eseri	Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Projesi	Sivas KTVK Bölge Kurulu Onayı
Hacı Mehmet Türbesi	√	14.12.2006-278
Kemankeş Kümbeti	√	31.05.2006-96
Araplık Türbesi	√	25.05.2007-427
Emir Kamerüddin Kümbeti	√	31.05.2006-97
Ebubekir Bin Sadi Kümbeti	√	31.05.2006-95
Sitte Melik Kümbeti	√	01.09.2006-149
Kadı İskender Türbesi	√	
Ahi Yusuf Türbesi	√	
Sinaniye Türbesi	√	

Tablo 7. Tarihi Dokuda Turizmin Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Restorasyon Projeleri Tamamlanan Vakıf Eseri Hamamlar ve Çeşmeler

Tescilli Kültür Varlığı Vakıf Eseri	Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Projesi	Sivas KTVK Bölge Kurulu Onayı
Ali Kaya Hamamı	√	14.12.2006-284
Bekir Çavuş Hamamı	√	25.05.2007-424
İmamoğlu Hamamı	√	
Ahmet Paşa Çeşmesi	√	

Tablo 8. Tarihi Dokuda Turizmin Geliştirilmesi Projesi Kapsamında Restorasyon Projeleri Tamamlanan Vakıf Eseri Camiler- Mescitler

Tescilli Kültür Varlığı Vakıf Eseri	Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi Projesi	Sivas KTVK Bölge Kurulu Onayı
Kale Camii	√	31.01.2007-332
Abucimen Camii	√	02.11.2006-235
Ceditpaşa Camii	√	14.12.2006-276
Güllübağ Camii	√	19.04.2006-41
Hatipoğlu Camii	√	13.03.2007-389
Kantepe Camii	√	31.01.2007-336

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Süleymanağa Camii	√	02.11.2006-237
Turabali Mescidi	√	31.01.2007-335
Zelihahatun Camii	√	25.05.2007-426
Ahmet paşa Camii	√	19.04.2006-42
Cağlı Camii	√	31.01.2007-333
Celdek Camii	√	14.12.2006-282
Gökçe Camii	√	31.05.2006-98
Hacı Osman Mescidi	√	02.11.2006-236
Karamahmut Camii	√	25.05.2007-425
Saray Camii	√	31.01.2007-337

3. Sonuçlar

Vakıfların ve yerel idare mülkiyetindeki binaların öncelikle kentliye ve kenti ziyaret edenlere açık sosyo kültürel fonksiyonlar kazanması için belediyelere ve kaymakamlıklara yetki veren yasal düzenlemeler oluşturulmalı bu eserlerin kullanım ve koruma süreci denetlenmelidir. Çok büyük özverilerle tamamlanan koruma ve onarım çalışmaları sonrasında binaya uygun olmayan yeni işlevlerin önerilmesi hatta bu işlevlere uygun hale getirilmeye çalışılması kültür varlıklarımıza kalıcı hasarlar vermektedir. Belediyelere yetki veren kanunlara, il özel idaresi, belediye yasası ve kamu ile ilgili yasalarda korumacılığı destekleyici ve özendirici değişikliklerin yapılması gereklidir.

'Divriği Kültürel Doğal Değerlerin Korunması Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi' kapsamında ortaya konulan hedefler ve amaçlar doğrultusunda Divriği için projeler üretilmeye çalışılmış süreçte yerel yönetim üniversite işbirliğinde proje kapsamında çalışmalar sürdürülmüştür. Bu proje, Çukurova Üniversitesi Teknokent'in, Divriği Belediyesi ve Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile protokoller yaparak, üniversite yerel yönetim ve vakıfların ortak çalışma alanlarını oluşturmada yönlendirici olmuştur. Sağıklaştırma, rekonstrüksiyon, yeniden işlevlendirme ve restorasyon kapsamında Çukurova teknokentte görevli uzmanlar tarafından projelerin teknik raporları hazırlanabilmiştir. Yapılan analizlerde, hazırlanan raporlarda geleneksel malzeme ve tekniklere bağlı kalınarak, farklı güçlendirme tekniklerinin de kullanılmış olması üniversite vakıf işbirliğine, ortak bilimsel çalışmalar üretilmesine Çukurova Üniversitesi Teknokent özelinde örnekler oluşturmuştur. Verilen proje ve rapor hizmetleri Çukurova Teknokent üzerinden ilgili kurumlara sunulmuştur. Vakıf eserlerinin onarımında ilgili kurumun teknik personelleri ve uzmanları süreçleri ve uygulamaları denetlemiştir. Sokak İslah projelerinde de Kültür Bakanlığı'nın kontrolleri uygulamaları yönetmişlerdir. Sivil mimarlık örneği konakların restorasyonlarında ise mülkiyet sahibi olan kurumlar kendi bütçeleri ve fonları ile restorasyon uygulamalarını tamamlamışlardır. Proje kapsamında, uygulamalarla ve üretimle ilgili olarak yeni yöntemler ve teknolojilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Tarihi yapılarda kullanılacak onarım malzemelerinin tanımlanması yapılmıştır. Üretim ve teknolojiye yönelik teknik ve teknolojiler belirlenmiştir. Kültür mirası olan bu tarihi yapıların, koruma bilim ilke ve kıstaslarına uygun olarak korunması sağlanmıştır. Restorasyonların uygulanma sürecinde gerçek iş programlarının hazırlanması, sağlanmıştır. Proje ve uygulamalarda restorasyon kalitesinin yükseldiği yapısal performansın arttığı gözlemlenmiştir. Taş yapılarda başarılı sonuçlara ulaşıldığı tesbit edilmiştir.

2003 yılında başlatılan bu çalışmalara rağmen turizm gelişim planları Sivas ve Divriği özelinde yetersizdir. Divriği’de turizmin geliştirilmesine olanak sağlayacak yerel projeler gündeme alınmalıdır. Merkezi yönetim ve yerel yönetim amaç ve işbirliği içinde olmalıdır. Turizm aktivitelerinin arttığı ilçe ve beldelerimizde turizmden elde edilen gelirler ulusal ve yerel ölçekte koruma çalışmalarına yönlendirilmelidir. Divriği yaşam kültürünü, biçimini tanıtan eğitim ve bilgilendirme programları arttırılmalı özellikle ulusal basında yer alması sağlanmalıdır. Doğal sitlerin ve korumalı alanların yerleşim ve yapılaşma faaliyetlerine açılmasından kaçınılmalıdır. Belediyelerimiz turizmin gelişmesini hedefleyen etkin yönetim sistemlerini programlarına almalıdır. Divriği’de turizmin çeşitlendirilerek planlanması sağlanmalıdır. Kapsamlı ‘Turizm Kültür Eylem Planı’ hazırlanmalıdır. Divriği tarihi kent dokusunda yer alan Tescilli 114 konut bu planda kültür turizmi amaçlı değerlendirilmelidir. Divriği çalışmaları 21. yüzyıl ülkemiz koruma modellerine bir örnektir. Kıt kaynak ve imkânlarla bireysel çalışma ve gayretlerle hazırlanmıştır. Uygulamalar ve rölöve çalışması esnasında bulunan kitabeler okutulmuş, vakıf kayıtları ve arşivler incelenerek birçok bilgiye ulaşılmış dönem ve olaylarla eserler ilişkilendirilebilmiştir. Bu sayede yapıların isimleri düzeltilmiş yanlış bilinen birçok isim ve olay aydınlatılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda kültür envanterine de katkı sağlamıştır. Bütün eserlerimizin projeleri çıkarılabilmektedir. ‘Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi’ Divriği’de kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını, turizmin geliştirilmesini, kültürel doğal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması bilincini taşıyan yönetici ve akademisyenlerin, hizmeti, emeği ve irade beyanıdır. Bu mükellefiyet tüm Divriği’lilerindir.

Kaynakça

- Altınoluk, Ü. (1991). Özgün İşlevini Tamamen Yitiren ya da İşlevsel Olarak Eskiyen Yapıların Yeniden Kullanımı, Tasarım Dergisi, Sayı 14.
- Altınoluk, Ü. (1998). Binaların Yeniden Kullanımı, İstanbul, YEM Yayınları.
- Kuban, D., (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, 1. Baskı, Yen Yayınları, İstanbul.
- Yeğin, M., (2022). Geleneksel Divriği evlerinin kültür turizmi amaçlı yeniden işlevlendirilmesi. Journal of Humanities and Tourism Research, 12 (4): 798-816.
- Yeğin, M., (2019). Geleneksel Yalvaç Evlerinde Ahşap Konut Sistemi. Journal of International Social Research, 12 (66), 576., Doi: 10.17719/jisr.2019.3608
- Yeğin, M., (2003). 'Divriği, Kültürel Doğal Değerlerin, Yaşatılması Ve Turizmin Geliştirilmesi Projesi', Proje Raporu, Çukurova Teknokent, Adana
- Yeğin, M., (2004). Sancaktar Evi Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi, Proje Teknik İzah Raporu, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, Sivas
- Divriği Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi, 2003, Divriği, Sivas.
- Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2004, Sivas

Bir yapıdan bir kente kültürel değerlerin artırılmış gerçeklik teknolojileriyle ortaya konulması

Doç. Özge KANDEMİR*, Araş. Gör. Gökhan ULUSOY**

Özet

Kültürel miras turizmi, bir yerin ve o yerde yaşayan insanların tarihini ve kültürünü aktaran birer bilgi kaynağıdır. Bu kaynak ziyaretçilerin beklentilerine ve öğrenme deneyimlerine etki edecek teknolojilere ihtiyaç duymaktadır. Sürükleyici teknolojiler bu deneyimleri geliştirmek üzere kullanılmaktadır. Bu teknolojiler kültürel miras oluşumlarına yönelik bilgilerin kitlelere aktarılmasına, yaşanılacak deneyimin kişiselleştirilmesine yönelmektedir. Bu teknolojiler aracılığıyla kullanıcının içerikle etkileşimini sağlayan faktörler; yenilikçi eylemler, katılıma ve deneyime dayalı eğitim olanaklarıdır. Özellikle artırılmış gerçeklik teknolojileri, gerçek ve eşzamanlı olarak, fiziksel dünyaya dijital bilgi katmanları eklemekte, kullanıcıyı fiziksel mekâna sanal verilerle dahil etmektedir. Böylelikle, gerçeklik tümüyle değiştirilmek yerine tamamlanır hale gelmektedir. Artırılmış gerçeklik teknolojileri, yapı ölçeğinden kent ölçeğine, "Gözlerin ulaşamadığı şeyleri görebilme", "Gözlerin göremeyeceği şeyleri görebilme", "Görüleni anlatma" ve "Daha fazla gözle görebilme"yi mümkün hale getirmektedir. Burada önemli olan fiziksel mekândan ve bağlamdan kopmamak-koparılmamaktır. Günümüzde bazı geleneksel ya da yeni nesil mobil haritalar ve gezi rehberleri kullanıcıların bilgi edinmesi, yeni yerler keşfetmesini sağlarken çevreye daha az dikkat etmelerine, içerik ve bu içeriği aktaran araca odaklanmalarına neden olmaktadır. Bu durum ise temelde kullanıcının fiziksel dünyayla etkileşimini sınırlandırmakta, onu daha simüle edilmiş bir ortama sokmaktadır. Buna karşın Artırılmış gerçeklik teknolojileri kültür rotaları hakkındaki bilgiyi anlaşılır bir biçimde fiziksel ortamla ilişkilendirmektedir. Bu farkındalıkla çalışmada nitel veri analiz yöntemi olan doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma, artırılmış gerçeklik teknolojilerinin, bir yapıdan bir kente kültürel miras alanlarında nasıl kullanıldığına yönelik verileri uygulama örnekleri üzerinden aktarmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras Turizmi, Somut Kültürel Miras, Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi, Kullanıcı Deneyimi

*Eskişehir Teknik Üni. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye

E-mail: ozgekandemir@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7999-5845

**Eskişehir Teknik Üni. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye.

E-mail: gulusoy@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1121-1447

Başvuru – Submission: 05/09/2022

Kabul – Acceptance: 10/01/2023

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371591>

From a building to a city revealing cultural values with augmented reality technologies

Abstract

Cultural heritage tourism is an information source conveying history and culture of a place and people. This source needs technologies affecting visitors' expectations and learning experiences. The immersive technologies are used to enhance them. These technologies tend to transfer information about cultural heritage to the masses and to personalize experience. The factors enabling user to interact with the content through them are innovative actions and educational opportunities based on participation and experience. In particular, augmented reality technologies add layers of digital information to the real world simultaneously, and involve the user in the physical space with virtual data. Hence, reality becomes complete rather than completely changed. They make it possible to “see what your eyes cannot reach”, “see what your eyes cannot see”, “tell you what you are seeing” and “see with more eyes”. The important thing is not to be detached from the physical space and context. Today, some traditional or new generation mobile maps and travel guides allow users to have information and discover new places, while causing them to pay less attention to the environment and focus on the content and the vehicle transmitting it. This limits the user's interaction with the physical world and puts him in simulated environments. However these technologies clearly relate information about cultural routes with the physical environment. So in the study, the document analysis as a qualitative data analysis method, has been used. The study aims to convey data on how augmented reality technologies are used in cultural heritage tourism from a building to a city through applications.

Keywords: Cultural Heritage Tourism, Tangible Cultural Heritage, Augmented Reality Technology, User Experience

1. Giriş

Günümüzde öğrenme; sadece formel eğitim kapsamında ele alınmayan, yer ve zaman sınırlamaları içermeyen, öğrenmenin sürekliliği ilkesine dayalı olarak yaşam boyu devam eden bir eylem olarak algılanmakta, Titmus vd. (1997:19-20)'nin deyişiyle de, yaşam boyu süren bir “*deneyim*” olarak kavranmaktadır. Yaşam, bireyin kendi başına geçirdiği sürekli öğrenme sürecine karşılık gelmektedir. Bu çerçevede her birey, teknik ve toplumsal değişime ayak uydurabilmek, kendi çevresine ilişkin şartlar altında meydana gelen değişiklikler karşısında hazırlıklı olabilmek ve bireysel gelişimi bakımından tüm gizil gücünü harekete geçirebilmek amacıyla sürekli, maksatlı ve ardışık bir öğrenim görmesi için özgül fırsatlara ihtiyaç duymaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu noktada Holl'un deyimiyle bir mimari deneyim, tüm dış gürültüyü susturmakta, dikkati kişinin varlığına odaklamaktadır. Tüm sanatlar gibi mimari de salt varoluşun farkına varılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda mimari, kişiyi şimdiki zamandan koparmakta, zamanın ve geleceğin yavaş, katılmış akışının deneyimine davet etmektedir. Temelde binalar ve şehirler zamanın araçları ve müzeleri olup, tarihin geçişinin görülmesini ve anlaşılmasını sağlamaktadır (Holl, 1994). Bu noktada Falk vd.'nin de ifadesiyle, kültürel miras turizmi, yaşam boyu öğrenmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır (Falk vd. 2012). Kültürel miras turizmi, bir yerin ve o yerde yaşayan insanların tarihini ve kültürünü aktaran birer bilgi kaynağı olup, ziyaretçilerin beklentilerine ve öğrenme deneyimlerine etki edecek teknolojilere ihtiyaç duymaktadır.

Genel olarak kültürel miras turizminde, yeni deneyimler geliştirmek üzere kullanılan teknolojik araçlar, Giannopoulos'dan aktarımla, araştırma prototiplerinden, ticari ürün ve uygulamalara kadar çok sayıda teknolojiyi ve sistemi içeren bilgi ve iletişim teknolojilerine (ICT) bağlı olarak gelişim göstermiştir (Giannopoulos, 2004). Bilgi iletişim teknolojisindeki ilerlemeler, akıllı telefonların artan yaygınlığı ve yapay zekanın hızlı gelişimi ile birlikte, daha uygun maliyetli ve yüksek performanslı sensör teknolojilerinin ve grafik işleme birimlerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Bu ilerleme, sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve karma gerçeklik (MR) olarak adlandırılan ve sürükleyici teknolojiler (IT) üst başlığı altında toplanan sanal görüntüleme teknolojilerini endüstriye getirmiştir. Böylelikle farklı alanlardaki araştırmacıların, kullanıcıların dijital olarak oluşturulan uyaranlarla etkileşime girmesine olanak tanıyan kontrollü sanal ortamlar yaratabilmesi mümkün hale gelmiştir (Sermet & Demir, 2020). Bu sanal ortamlar, bir fikrin üretilmesi ve geliştirilmesi, denenmesi ve test edilmesine yönelik inovasyon süreçlerini olanaklı kılmaktadır.

Günümüzde açığa çıkan bu yeni teknolojiler sayesinde interaktif oyunlar, www siteleri, ekran atraksiyonları, 3B filmler ve sanal gerçeklik ortamları gibi yeni deneyim türleri de ortaya çıkmıştır. Gittikçe daha akılda kalıcı deneyimler yaşatacak daha büyük işlem gücü yaratma arzusu, bilgisayar sektöründeki ürün ve hizmetlere yönelik talebi ileri noktalara götürür hale gelmiştir (Pine ve Gilmore, 2012). Gündelik gerçeklik ve deneyimler, sanal yaşantıların ve siber kültürün düşleri yanında sönük kalabilmektedir. Geleceğin teknolojilerine duyulan inanç, yeni tekno-hayalperestlikler, yeni tekno-kültürün sunduğu kaçış potansiyelini kucaklamaya davet etmektedir. Dijital imaj teknolojileriyle, sanal gerçeklikteki sanal bir yaşama, mutlak yanılısamaya girerek gerçek yaşamın sınırlamalarından tamamen kaçabilmek de mümkün olabilmektedir (Robins, 2013:). Bu durum, eğitim alanında yeni nesil deneyim ortamları yaratılmasının da önünü açmaktadır. Bu teknolojiler, teknik hazırlık, mesleki eğitim, öğretim ve operasyonlar için nispeten daha ucuz, daha kapsamlı, kompakt ve erişilebilir olan yeni nesil simülatörler ve simülasyon tabanlı deneyimler kategorisinin yolunu açmıştır (Mallam vd. 2019). Bunların yanı sıra öğrenmeyi desteklemek ve geliştirmek için öğrenme ortamları, sanal dünyalar ve artırılmış gerçeklik gibi sürükleyici teknolojilerin kullanımına entegre etmiştir (Di Serio vd. 2013). Böylelikle "sürükleyici öğrenme" deneyimlerinin açığa çıkabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu doğrultuda günümüzde sürükleyici teknolojiler, kültürel miras alanlarında da ziyaretçilerin, içerikle dijital olarak etkileşime girmelerine ve hatırlanmaya değer

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

eylemler aracılığıyla öğrenme deneyimi elde etmelerine katkı sağlar hale gelmiştir. Ziyaretçiler bilinmeyi, interaktif, eğlenceli ve eğitici bir şekilde öğrenir hale gelmektedir. Aktif katılıma ve etkileşime dayanan bu deneyimler, sürükleyici teknolojilerin türüne bağlı olarak ziyaretçiye yeni öğrenme olanakları yaratmakta ve fizikselden sanala deneyim alanının genişletilip zenginleştirilmesine olanak tanımaktadır. Ziyaretçiler sanal gerçeklik teknolojisiyle, bir video ekranı tarafından dünyadan yalıtılarak tamamen sentetik bir çevreye dahil edilirken, artırılmış gerçeklik teknolojisi ile kullanıcının içinde olduğu fiziksel dünyanın gerçekliği, optik bir görüntüleme katmanı aracılığıyla güçlendirilmektedir.

Genel olarak teknoloji McLuhan'ın da ifadesiyle, insan duyularından herhangi bir tanesini öne çıkarmaya zorlarken, aynı anda öteki duyuları ya zayıflatmakta ya da geçici olarak tümüyle ortadan kaldırmaktadır (McLuhan, 2001). Günümüzde ise bu duyu dokunmaya karşılık gelmektedir. Sennet'in deyişiyle dokunma duyusu yoluyla yabancı bir şeyi ya da birini hissetme riskine girilmekte, teknoloji ise bu riskten uzak durulmasını sağlamaktadır (Sennet, 2018). Teknolojiler dünyayla olan etkileşime aracılık etme, erteleme hatta ikame etme işlevlerini üstlenmektedir. Dünyayla ve dünyanın gerçekliğiyle doğrudan teması girmekten kaçınmak için teknolojiler kullanılmaktadır. Temas girmek, dünyanın yabancılığını hissetme riskini de beraberinde getirmekte; dokunma duyusu, dünyanın kaotik veya katastrofik yapısına maruz kalma riskini taşımaktadır. Teknoloji dünyayı belirli bir mesafede tutmaya yardımcı olmaktadır. Teknoloji bize dünyayla doğrudan temasın vereceği rahatsızlıktan tecrit edecek araçlar sağlamaktadır (Robins, 2013).

Bu verilere karşın artırılmış gerçeklik teknolojileri, sahip olduğu özellikler ve sağlanabilirlikleriyle bu eleştirilerin hedefi olmaktan uzaklaşmaktadır. Ele alınan çalışma, artırılmış gerçeklik teknolojilerinin Kültürel miras turizmi kapsamında, ziyaretçinin fiziksel dünyayla olan temastan kopmadan sanal verilerle etkileşime girerek, öğrenme deneyimi elde etmesine ilişkin özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kültürel miras turizminde artırılmış gerçeklik teknolojisi, ziyaretçiyi fiziksel bağlamdan koparılmadan içerikle buluşturabilen az rastlanır araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Herkes için yeni öğrenme yolları yaratan, öğrenme deneyimini eğlenceli-ilgi çekici hale getiren ve aktif katılımı teşvik eden yapısıyla, artırılmış gerçeklik teknolojisinin kültürel miras alanlarında nasıl kullanıldığına yönelik veriler aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede uluslararası ölçekte konuya ilişkin yapılan araştırmaların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanarak analiz edilmesini içeren ve nitel bir veri analiz yöntemi olan doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Ele alınan çalışmada genelden özele, kültürel miras turizmi, ziyaretçi ve teknoloji ilişkisine yer verilmiş, sürükleyici teknolojiler kapsamında artırılmış gerçeklik teknolojisinin özellikleri ortaya konulmuş, kültürel mirasın aktarılmasında artırılmış gerçeklik teknolojisinin kullanım biçimine örnekler üzerinden yer verilmiştir.

2. Kültürel Miras Turizmi-Ziyaretçi Deneyimi-Teknoloji İlişkisi

Kültürel miras turizmi, somut (*anıtlar, yapı ve yapı grupları, kültürel ve doğal sit alanları, kültürel peyzajlar, artefaktlar, objeler vb.*) ve somut olmayan (*gelenekler, değerler, inançlar, anılar, anlatılar, semboller, yazılı belgeler, ritüeller, festivaller, dokular, renkler, kokular vb.*) kültürel mirasa odaklanan yapısıyla, turizmin önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Çekül Vakfı, Tarihi Kentler Birliği ile yaptığı çalışmada genel olarak kültürel (miras) turizmini; doğal alanları, anıtsal ya da sivil mimari yapıları, sanat ürünlerini, koleksiyonları, kültürel kimlikleri, gelenekleri ve dilleri kapsayan, somut ve somut olmayan kültür mirasının tüm ürünlerini paylaşmayı ve tanımayı amaçlayan bir gezi türü olarak nitelendirmiştir (Çekül, 2012). Benzer bir kapsamda ABD Ulusal Tarihi Koruma Vakfı “*National Trust for Historic Preservation*” (2018) da, kültürel miras turizmini “kültürel, tarihi ve doğal kaynaklar da dahil olmak üzere geçmişin ve şimdiki zamanın hikayelerini ve insanların otantik bir şekilde temsil eden yerleri, artefaktları ve etkinlikleri deneyimlemek için seyahat etmek” olarak tanımlamıştır.

Temelde turizmin en eski ve en yaygın biçimlerinden biri olan kültürel miras turizmi, 1980’li yıllardan günümüze önemli ölçüde evrim geçirerek akademik çalışmaların kapsamında yer alır hale gelmiştir. 1990’ların sonlarından bu yana, yapılan araştırmalar daha analitik hale gelirken, teorik ve kavramsal gelişime odaklanılmıştır. “*Kültürel deneyim, insanların kültürel mirasla kurduğu ilişkiler, ziyaretler ve grup içi dayanışma yoluyla kimliğin güçlendirilmesi*” gibi önemli kavramlara giderek daha fazla vurgu yapılır hale gelmiştir. Yapılan araştırmalar, gerçekleştirilen tüm seyahatlerin %80’inden fazlasının kültürel mirasın unsurlarına yönelik olduğunu göstermektedir (Timothy, 2018). Bu veriler kültürel miras turizminin geliştirilmesine yönelik yapılacak çalışmalara duyulan ihtiyacı ortaya koyar niteliktedir.

Kültürel miras turizmi, kişilerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni bilgiler ve deneyimler elde etmek amacıyla, ikamet ettikleri yerlerden uzaktaki kültürel çekim noktalarına hareket etmesi iken (Richards, 2001:37), yaşayan ve inşa edilmiş kültürel unsurlara dayanmakta, somut ve somut olmayan geçmişin bir turizm kaynağı olarak kullanılmasına da gönderme yapmaktadır (Timothy & Nyaupane, 2009:4). Chhabra vd’nin ifadesiyle ise, kültürel miras turizmi, birçok çağdaş ziyaretçinin geçmiş ve şimdiki kültürel manzaraları, performansları, yemek kültürünü, el sanatlarını ve katılımcı faaliyetleri doğrudan deneyimleme ve tüketme talebini temsil etmektedir. Arz açısından ise, kültürel miras turizmi, toplumsal-ekonomik kalkınmaya yönelik bir araç olarak değerlendirilmekte, yerel yönetimler ve özel işletmeler tarafından da desteklenmektedir. Bu noktada ziyaretçi ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik yapılan araştırmalardan elde edilecek veriler önem kazanır hale gelmektedir. Buna rağmen, planlamacıların, ziyaretçilerin kültürel miras turizminden beklentilerini ve bunların altında yatan davranışsal yapıyı/yapıları belirlemelerine yardımcı olacak sınırlı sayıda bilgiye ulaşılmaktadır (Chhabra vd. 2003).

Bu çerçevede Kanada, Ontario Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmüş olan bir araştırmanın sonucu, kültürel miras turizmini tercih eden ziyaretçilerin bir diğer ifadeyle de kültür gezginlerinin özelliklerini ortaya koyar niteliktedir. Buna göre kültür gezginleri (Ontario Ministry of Tourism 2009):

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Kültürel seyahatin öğrenme, kendini geliştirme, statü sahibi olma olanaklarından faydalanmak istemektedir.
- Anlamlı bir kişisel deneyim yaşama peşindedir.
- Temel eğilimi keşfetme olup, çeşitlenen, farklılaşan deneyimler bulmaya çalışmaktadır.
- Kültürel, şehir ve kasaba peyzajlarını içeren eksiksiz bir deneyim elde etme beklentisindedir. Kültürel mirası, sahip olduğu değerlerle birlikte anlamlandırmaya çalışır. Görüntü değil anlam arayışındadır.
- Zamana özel kültürel etkinliklere katılma isteği yüksek olup 'hayatta bir kez' yaşanacak bir deneyime dahil olma arzusu ve bunu karşılayacak ekonomik gücü bulunmaktadır.
- Çevresel, ekonomik ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini önemsemektedir. Turistlerin varlığının ve aşırı kullanımının doğal ve kültürel çevre üzerinde yaptığı olumsuz etkilerin farkında olup yerel fiziksel ve kültürel ekosistemin korunmasına yönelik duyarlıdır.
- Dünyaya ilişkin farkındalıkları yüksektir. Küresel bilgi ağları aracılığıyla gidecekleri yer hakkında bilgi sahibi olup, bilinmeyene doğru yola çıkmamaktadır.
- Nereye ve nasıl gideceğini öğrenmek için interneti kullanmakta, yola çıkmadan önce internetten yer ve program seçmekte ve rezervasyon yaptırmaktadır.
- Her yaşta olup; diğer turistlerden daha yüksek bir eğitim düzeyine sahiptir. Çekül Vakfının ifadesiyle de 21. yüzyılın yeni kültür gezginlerinde, farklı insan topluluklarını ve kültürlerini deneyimleme isteği öne çıkmaktadır. Yeni gezginler, kendilerine kişisel bir gelişim ve dönüşüm yaşatacak “yaratıcı bir kültür turizmi deneyimi” aramaktadır. Araştırmalar, tarihi yapıların fiziksel varlıklarından çok, o tarihi mekânda yaşanan deneyimlerin etkili olduğunu, geçmişte kalmış bir tarihi taklit eden kopya ürünler yerine özgün örneklerin ilgi çektiğini, çevreye saygılı düzenlemelere dikkat edildiğini göstermektedir (Çekül, 2012). Bu verilerle, kültürel miras turizminin giderek, ziyaret edilen alanın özelliklerinden daha çok ziyaretçilerin motivasyonuna ve algılama biçimlerine dayanan bir fenomen olarak değerlendirilmesi (Poria vd., 2001), ziyaretçi deneyimini öne çıkarırken; “kaliteli deneyim”in de, ziyaretçi memnuniyetini etkileyen ve sürdürülebilir turizmi olanaklı hale getiren önemli bir bileşen olarak kavranmasına neden olmaktadır (Chan, 2009). Günümüzde kültürel miras çalışmaları ürün odaklı bir yapıdan kişisel tercih ve deneyimin kalitesine vurgu getiren ziyaretçi odaklı bir yaklaşıma geçiş göstermektedir (Apostolakis & Jaffry, 2005). Ziyaretçilerin algıladıkları kalite ise, miras tarafından sağlanan hizmetlerden çok, ziyaret sürecinde yaşanan deneyimlerle ilişkilendirilmektedir (Chen & Chen, 2010). Bu çerçevede müzeler ve sanat galerileri dahil olmak üzere kültürel miras turizmine hizmet eden organizasyonlar da ziyaretçilerin öğrenme deneyimlerini geliştirmenin yollarını giderek daha fazla arar hale gelmiştir (Hooper-Greenhill vd., 2003). Dieck vd.’nin ifadesiyle son zamanlarda yapılan araştırmalar, sosyal ve mobil teknolojilerin yanı sıra artırılmış gerçeklik teknolojilerinin turizmde öğrenme deneyimini geliştirmek için etkili bir biçimde kullanılabildiğini göstermiştir (Dieck vd., 2018).

Bu çerçevede farklı disiplinlerde (turizm yönetiminden coğrafyaya, müzeolojiden eğitim bilimlerine vb.) ziyaretçilerin kültürel miras turizmine ilişkin öğrenme deneyimlerini geliştirmek ve çeşitlendirmek üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerinden (ICT) yararlanma fırsatlarının giderek daha fazla araştırıldığı dikkat çekmektedir.

Temel olarak bilgi ve iletişim teknolojileri, bilginin işlenmesini sağlayan ve insanlar arasında, insanlar ile elektronik sistemler arasında ve elektronik sistemlerin kendi arasında farklı iletişim biçimlerini kolaylaştıran tüm teknolojileri kapsamaktadır. Bunlar veri toplama, veri depolama, veri işleme, veri iletilme, veri gösterme teknolojilerini içermekte olup tümünün ortak noktasını dijitalleşme oluşturmaktadır (Hamelink, 1997). Bu teknolojiler, öğretim uygulamalarını etkileşim yoluyla zenginleştirmekte, iletişimi ve geri bildirim teşvik etmektedir. Çoklu ortam, sanallık, iletişim, küresellik, uluslararasılaşma, dağıtım, çeşitlendirme, hareketlilik ve işbirliği tipik özellikleridir (Kysela & Štorková, 2015). Bu teknolojiler, geri bildirim döngüleri, coğrafi yerelleştirme, gelişmiş müşteri hizmetleri ve gerçek zamanlı çok katmanlı bilgiler aracılığıyla ziyaretçilerin ihtiyaçlarını öngören son derece kişiselleştirilmiş, turistlere özel ve çok işlevli ürünler sunmaktadır (Di Pietro, Guglielmetti Mugion, & Renzi, 2018, akt. Graziano & Privitera, 2020).

Bu teknolojiler kuruluşlara da yenilikçi projeler üstlenmek, diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak, yeni fikirleri test etmek, konseptleri ve bilgileri paylaşmak ve hatta alana yenilikler getirmek için fırsatlar yaratır hale gelmiştir (Awazu, 2009). Bu kuruluşlardan biri olan müzelerde de bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler, kültürel bilgilerin hem niceliğinin artırılması hem de kişiselleştirilmesine ilişkin çalışmaların geliştirilmesine yönelik fırsatlar sağlamıştır. Eylemi, etkileşimi, sürükleyici mekanları ve katılımı destekleyen yeni sosyal yapılandırıcılık ve deneyimsel eğitim teorilerinin uygulaması denenebilir hale gelmiştir. Multimedya belgeleri, artırılmış gerçeklik ve Web aracılığıyla bilgiler, mevcuttaki veri türlerini genişletmiştir. Bununla birlikte, mobil cihazların ulaşılabilirliği, artırılmış ve kişiselleştirilmiş ziyaretlere doğru bir adım daha atılmasına yardımcı olmuştur. Bu tür cihazlar, mobil rehberlerdeki içeriğin her bireyin bilişsel ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına göre uyarlanmasına ve kullanıcıların içerikle etkileşim kurması için araçlar sunulmasına olanak tanımaktadır (Cucchiara & Del Bimbo, 2014). Yapılan güncel araştırmalar, müzelerde de öğrenme deneyimlerini geliştirmek için ağırlıklı olarak sosyal ve mobil teknolojilerin, sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) uygulamalarının kullanıldığını ortaya koymaktadır (Dieck vd., 2018). Ele alınan çalışma ise bu araçlardan “kültürel miras alanlarında ziyaretçi deneyiminin teknoloji tabanlı çözümlerle geliştirilmesini sağlayan ve sürükleyici teknolojiler başlığı altında incelenen artırılmış gerçeklik teknolojileri üzerine odaklanmaktadır.

2.1. Kültürel Miras Turizminde Sürükleyici Teknolojiler (IT)

Genel olarak sürüklenme (*immersion*) kavramı birinin, sürekli bir uyarıcı ve deneyim akışı sağlayan bir çevre tarafından kuşatıldığını, dahil edildiğini ve bu çevreyle etkileşime girdiğini algılamasıyla karakterize edilen, psikolojik bir duruma karşılık gelmektedir (Witmer & Singer, 1998).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Sürükleyici teknoloji (*immersive technologies*) ise, fiziksel dünya ile dijital veya simüle edilmiş dünya arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran ve böylece bir sürüklenme hissi yaratan teknolojiyi ifade etmektedir (Lee vd., 2013). Gerçek ve sanal arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran bu teknolojiler, kullanıcıyı gerçek dünyada var olmayan ortamlara taşımaktadır.

Sürükleyici teknolojiler, sürüklenme, etkileşim ve var olma hissi yoluyla değiştirilmiş ve etkileşimli hale getirilmiş deneyimler yaratmaktadır. Soyut gerçekleri gerçek zamanlı bir bağlam ve fiziksel etkileşimle ilişkilendirmektedir. Sanal dünyalar yapay olarak inşa edildiğinden ve yalnızca kullanıcının zihninde var olduğundan, ortaya konulan her şey, kullanıcının duyuşal sistemi aracılığıyla zihninde canlandırılmaktadır (Nussipova vd. 2020). Dolayısıyla kullanıcılar bir başka yerde fiziksel olarak konumlandırılmış olsa bile, bir yerde veya ortamda bulunmanın öznel deneyimi bir diğer ifadeyle de “öznel var olma duygusu”nu yaşamaktadır (Witmer & Singer,1998).Artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçekliği (VR) içeren bu teknolojiler, gündelik yaşamda giderek yaygın hale gelmiştir. Eğitim, pazarlama, eğlence gibi çeşitli alanlarda yapılan araştırmalar, sürükleyici teknolojilerin kullanımının öğrenme deneyimlerini geliştirdiğini, işbirlikçi faaliyetlere katılımı teşvik ettiğini, yaratıcılığı ve katılımı artırdığını göstermektedir (Suh & Prophet 2018). Fakat sürükleyici teknolojiler, sadece artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik teknolojileriyle sınırlı değildir.

Milgram vd (1995), temelde birbirleriyle ilişkili olan artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik kavramlarını gerçeklik-sanallık sürekliliğinin uzantıları olarak nitelendirmekte ve bu kavramların birlikte karma gerçeklik kavramını oluşturduğunu Şekil 1 de ortaya koymaktadır. Buna göre, sürekliliğin solu, yalnızca gerçek nesnelere oluşan herhangi bir ortamı tanımlamakta ve gerçek dünyadaki bir sahneyi doğrudan veya bir tür pencere veya bir tür video gösterimi aracılığıyla gözlemlenebilecek her şeyi içermektedir. Sürekliliğin sağı ise, yalnızca sanal nesnelere oluşan ortamları tanımlamakta ve örnekleri, monitör tabanlı veya sürükleyici geleneksel bilgisayar grafik simülasyonlarını içermektedir. Bu çerçevede, Karma Gerçeklik (MR) ise, gerçek dünya ve sanal dünya nesnelere tek bir ekranda, yani sürekliliğin uç noktaları arasında herhangi bir yerde birlikte sunulduğu bir ortama karşılık gelmektedir.

Şekil 1. Gerçeklik – Sanallık (RV) Sürekliliği (Milgram vd., 1995)

Sözü edilen potansiyellerine rağmen, bu gerçeklikler arasındaki farklar (sanal, artırılmış, karma) literatürde net bir şekilde tanımlanmamış olup uygulayıcıların yeni cihazlar geliştirirken ve piyasaya sürerken bile bu terimleri kullanmaları konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır (PCWorld, 2017, akt. Flavián vd., 2019). Ele alınan çalışma ise sürükleyici teknolojiler kapsamında sanal gerçeklik ortamını, diğer ortamlardan ayıran özellikleriyle ele almayı amaçlamaktadır.

2.2. Artırılmış Gerçeklik (AR) ve Kültürel Miras Turizmi Uygulamaları

Artırılmış gerçeklik, insan-bilgisayar etkileşimine yönelik teknolojilerdeki en son gelişmelerden biri olarak, günümüzde öne çıkmaktadır. İlk etkileşimli bilgisayarların üretilmesinden bu yana, sezgisel ara yüzler yaratma dürtüsü sürekli olarak varlık göstermiştir. 1960'lardan başlayarak, bilgisayar üretiminde yapılan pek çok yenilik, bilgisayar ara yüzünü görünmez kılmaya ve bilgisayarla etkileşimi gerçek dünyadaki nesnelere etkileşim kurmak kadar doğal hale getirmeye yönelik olmuştur. Burada temel amaç, fiziksel ile dijital olan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktır. Artırılmış gerçeklik ise bunu mümkün kılan ilk teknolojilerden biridir (Billinghurst vd., 2015). Tarihi süreçte artırılmış gerçeklik teknolojileri, farklı alanlarda kullanıcının gerçek dünya ile etkileşimini yeni bir arayüzle artırmak üzere geliştirilmiştir. Bu gelişimin en belirgin sonuçları ise kültürel miras turizmine yönelik yapılan çalışmalarda görülmektedir.

Graziano & Privitera (2020)'nin de ifadesiyle, açığa çıkan birinci nesil artırılmış gerçeklik çözümleri, bilgisayarları masaüstü ortamından üç boyutlu uygulamalarla uğraşan kullanıcıların dünyasına getirmeyi amaçlarken daha sonraki etaplardaki örnekler ticari yönü olan geliştirilebilir teknolojiler olarak açığa çıkmıştır. Bu teknolojiler ise, dijital nesnelere fiziksel mekanların üzerine bindirilebilmesini ve hatta tümüyle dijital mekanların oluşturulabilmesini mümkün kılan, yeni tür yazılımların oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Son yıllarda ise artırılmış gerçeklik çözümleri, arkeolojide özellikle tarihi alanların sanal olarak yeniden inşasında, kültürel miras ve turizme yönelik çalışmalarda kullanılabilir hale gelmiştir. Artırılmış gerçeklik teknolojileri özellikle günümüzde, artık belirli bir kitleye yönelik olduğu düşünülmemen; tüm olası ziyaretçiler, yerel topluluklar ve kurumlar arasında etkileşim kurma fırsatı olarak görülen "kültürel miras turizmi" kavramına da giderek entegre edilir hale gelmiştir.

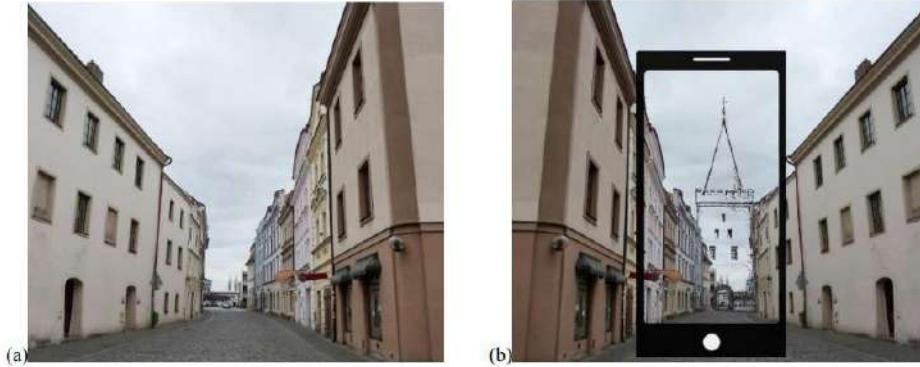
Bu alanlar dışında da artırılmış gerçeklik teknolojileri Mekni & Lemieux (2014)'in de ortaya koyduğu gibi, farklı uygulama alanları içerisinde de giderek yaygınlaşır hale gelmiştir. Tıp, askeriye, imalat, görselleştirme, eğlence ve oyunlar, robotik, pazarlama, navigasyon ve yol planlama, jeo-uzam, kent planlama ve sivil mühendislik ve de eğitim bu alanlarda özellikle öne çıkanlardır. Mesaros vd., (2016) söylemiyle de artırılmış gerçeklik teknolojileri bu alanlar dışında sanat ve müzik alanında da yaygınlık gösterir hale gelmiştir.

Masmuzidin ve Aziz (2018), son yıllarda artırılmış gerçeklik teknolojisinin, öğretme ve öğrenmeyi geliştirmeye yönelik özellikleri ve avantajları nedeniyle genel olarak eğitim alanında ilgi gördüğünü, bunun en temel nedenlerini ise artırılmış gerçeklik teknolojisinin: içeriğin 3 boyutlu perspektifler içinde öğrenilmesini; her zaman ve her yerde, işbirlikçi ve durumlu öğrenmeyi; var olma, dolaysızlık ve sürüklenme duyularının geliştirilmesini; görünmez olanın görselleştirilmesini ve formal-informal öğrenme arasında köprü kurulmasını sağlamasından kaynaklandığını dile getirmiştir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Dieck vd (2018)'nin de ifadesiyle tarih eğitimi özelinde yapılan araştırmalar ise, artırılmış gerçekliğin, tarihi olayların yeniden yapılandırılması ve bilgilerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi yoluyla, öğrenme deneyimini kolaylaştırdığını göstermektedir.

Artırılmış gerçeklik, gerçek dünyaya gerçek zamanlı olarak, dijital bilgi katmanları eklemeye yönelik olup, fiziksel gerçeklik ile bilgisayar tarafından oluşturulan sanal dünyanın; ses, video, grafikler veya dokunma gibi duyuşal girdilerle üst üste bindirilmesiyle elde edilmektedir. Bu teknolojiler, dokunmaya ilişkin geniş kapsamlı duyu sistemlerini içerirken koku almaya da yönelik hale gelmiştir (Galés & Gallon, 2020). Bu özellikleriyle artırılmış gerçeklik, sanal ortamların (VE) veya daha yaygın olarak adlandırıldığı şekliyle sanal gerçekliğin (VR) bir varyasyonu olmasına rağmen, sanal gerçeklikten farklılıklar göstermektedir. Sanal ortam teknolojileri, kullanıcıyı tamamen sentetik bir ortamın içine sürüklemektedir. Kullanıcı bu ortama sürüklendiğinde etrafındaki gerçek dünyayı görememektedir. Buna karşın artırılmış gerçeklik teknolojileri, kullanıcının gerçek dünyayı bu dünya üzerine bindirilmiş veya birleştirilmiş sanal nesnelere birlikte görmesine izin vermektedir. Bu nedenle de artırılmış gerçeklik, gerçekliğin tümüyle yerine geçmek yerine onu tamamlamaktadır. Dolayısıyla artırılmış gerçekliğin en temel özellikleri, gerçek ile sanal olanı birleştirmesi, gerçek zamanla etkileşim içinde olması ve gerçek ile sanalı 3 boyutlu olarak doğru bir biçimde ilişkilendiriyor olmasıdır (Azuma,1997). (Şekil 2).

Şekil 2. (a) gerçek mekan-zaman, (b) artırılmış gerçeklikle gerçek mekan-zaman
(Kyselaa & Štorková, 2015)

Özellikle gerçek ile sanalın doğru bir biçimde ilişkilendirilmesi, diğer gelişmiş teknolojilerden yararlanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu teknolojiler: kullanıcının gözlerinin önündeki gerçek görüntünün yakalanmasına (ön web kameraları), cihazın konum bilgisinin elde edilmesine (GPS), cihaz hareketinin yönelimi ve hızının belirlenmesine (jiroskop ve ivmeölçer), uygulamanın erişilebilir olması için ise mobil veri teknolojilerinin kullanılmasına yöneliktir. Bu teknolojik yapılanma içerisinde Kyselaa & Štorková (2015)'nin ifadesiyle artırılmış gerçeklik, dijital içeriği gerçek dünya imajı içerisinde göstermenin bir yolu olup, çevre ile kullanıcı arasındaki etkileşimi olanaklı hale getirmektedir. Sanal gerçekliğin aksine, artırılmış gerçeklik kullanıcının gözlerini gerçek dünyadan yalıtma çabası içinde değildir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Dünyanın tüm algısını korurken bu algıyı, gelişmiş bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla elde edilen ayırt edilebilir bir dijital katmanla zenginleştirmektedir. Artırılmış gerçeklik laboratuvar gibi kapalı bir ortamda bulunmayı gerektirmek yerine, hem iç hem de dış mekanlarda kısıtlama olmaksızın kullanılabilen bir teknolojiye karşılık gelmektedir.

Bu teknolojiler, kullanıcıların soyut gerçekleri, gerçek zamanlı bir bağlam ve fiziksel bir etkileşimle ilişkilendirmesini sağlamaktadır (Hilken vd. 2017). Özellikle işaretleme veya konum tabanlı artırılmış gerçeklik uygulamaları, bilinmeyen bir ortam hakkında anlık bilgi edinebilmeyi sağlamakta, özellikle de kültürel miras alanları için, özgün mimari veya peyzajdan ödün vermeden dijital içeriğin edinilmesine olanak tanımaktadır (Jung, vd. 2016). Mobil haritalar ve gezi rehberleri, görülecek yerlerin tespiti, bu yerlerle ilgili bilginin edinilmesi ve daha pek çok şey için yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Navigasyon ve seyahat için kullanılan mobil uygulamalar, metaforik olarak, kullanıcıyı fiziksel dünya ile etkileşim kurmanın dışında, dijital içerik veya bilgi edinmeye ve talep etmeye yönlendiren seyahat deneyimleri sağlamaktadır. Fakat bu uygulamalar kullanıcıyı, fiziksel çevreye daha az dikkat ettiği daha simüle edilmiş bir ortama sokmaktadır (Ramos vd. 2018). Buna karşın Cucchiara & Del Bimbo'nun deyimiyile temelde artırılmış gerçeklik, "gözlerin ulaşamadığı şeyleri görebilme", "gözlerin göremeyeceği şeyleri görebilme", "Görüleni anlatma" ve "daha fazla gözle görebilme" yi mümkün hale getirmektedir (Cucchiara & Del Bimbo, 2014). Bu yönüyle artırılmış gerçeklik teknolojilerinin kültürel mirasın somut-somut olmayan bileşenleriyle bütünleşik olarak kullanıcı deneyimine sunulması mümkün olabilmektedir.

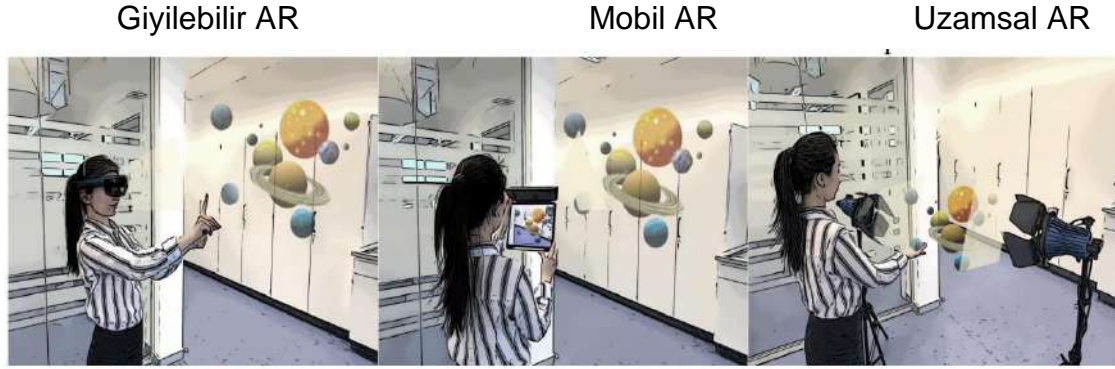
Artırılmış gerçeklik; tarihi yerler, mekanlar, objeler, kişiler, olaylar hakkında işitsel-görsel veriler aracılığıyla bilgi edinilebilmesini, kısmen ya da tümüyle kaybedilmiş somut ve somut olmayan kültürel değerlere ilişkin bilgilere erişim sağlanmasını olanaklı hale getirmektedir. Fritz (2005)'in ifadesiyle de gerçek kaynakların ve sanal olarak tamamlanmış görüntülerin genel olarak artırılmış gerçeklik teknolojileriyle eşzamanlı olarak görselleştirilmesi: tarih, zamanın malzemeler üzerindeki etkileri ve fiziksel olarak yeniden yapılandırılması gerekebilecek kaynakların korunmasına ilişkin farkındalığın yaratılmasında büyük etkiler yaratabilmektedir. (Şekil 3)

Şekil 3. Cephe rekonstrüksiyonuna ilişkin artırılmış gerçeklik uygulaması
(Brusaporci vd., 2017)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tüm bu olasılıklar farklı teknolojilerle mümkün hale gelirken, her bir olasılık yeni öğrenme deneyimlerinin açığa çıkmasına da olanak tanımaktadır. Artırılmış içerikler, gerçek dünyanın ortamına sunulurken temelde üç farklı görüntüleme türüyle kullanıcı deneyimini şekillendirmektedir. Bunlar ise Carmigniani vd. (2010:346-348)'den aktarımla başa takılan görüntüleme cihazları (*Head Mounted Display*) (HMD), elde taşınabilen görüntüleme cihazları (*Hand-Held Display*) ve uzamsal görüntüleme cihazları (*Spatial Display*) olarak gruplandırmaktadır. (Şekil 4). Makhataeva & Varol'un ifadesiyle ise artırılmış ortamlar; mobil gösterimler (tabletler ve akıllı telefon ekranları), bilgisayar monitörleri, başa monte edilen ekranlar (HMD) dahil olmak üzere farklı teknolojik araçlar aracılığıyla deneyimlenebilmekte ve daha sonra projeksiyon sistemleri uzamsal artırılmış gerçekliğin (SAR) geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Makhataeva & Varol, 2020), (Tablo 1).

Şekil 4. Artırılmış gerçeklik teknolojisinin üç türü
(Makhataeva & Varol 2020)

Baş Takılabilen Görüntüleme Cihazları (Head Mounted Display)	
Elde Taşınabilen Görüntüleme Cihazları (Hand-held Display)	
Uzamsal Görüntüleme Cihazları (Spatial Display)	

Tablo 1: Artırılmış Gerçeklik (AR) Sistemleri

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Mobil bilgi işlem, kablosuz ve bilgisayar grafik teknolojilerindeki gelişmeler, akıllı telefonlarda artırılmış gerçeklik uygulamalarının hızlı bir şekilde büyümesine olanak tanırken, artırılmış gerçeklik uygulamalarını herkes tarafından da daha kolay erişilebilir olmasını sağlar hale getirmiştir (Azuma vd. 2001:40). Mobil artırılmış gerçekliğin sahip olduğu özellikler, daha çok sayıda kişiye ulaşabilmenin ve turizm rotalarına ait imgeleri ziyaretçi için daha çekici hale getirmenin önünü açmıştır. Erişilebilir turizm deneyimlerinin yanı sıra katılım ve eğlencenin artırılması da sağlanır hale gelmiştir (Graziano & Privitera, 2020:3). Artırılmış gerçeklik teknolojisine sahip mobil cihazlar, gerçek mekan ve zamanda çok daha fazla ilgi çekici bilgi sunmakta ve zenginleştirilmiş multimedya içeriği ile çalışabilmeyi mümkün hale getirmektedir. Mobil araçlara yüklenmiş olan artırılmış gerçeklik uygulamaları, çeşitli metin temelli bilgileri (binaların adları, tarihsel bağlamı, diğer web siteleriyle köprü kurulmasını vb), sesleri (eski kayıtlar, sesli rehberler, yorumlar), video ve fotoğrafları (arşiv verilerini) veya gerçek mekan ve zamanda 3 boyutlu animasyonlar içeren multimedya içeriklerini fiziksel olarak varolan görüntüye yerleştirmektedir (Kysela & Štorková, 2015:929). Bu durumda, artırılmış gerçeklik teknolojileri, bir duyunun yerine farklı bir duyuyu kullanarak kullanıcıya duysal geribildirim sağlayabilen bir “duyu-ikame” aracı olarak da kullanılabilir hale gelmektedir.

Giyilebilir bilgi işlem ise, genel olarak, aşırı derecede engelleyici olmayan ve bazen giysilere gömülü bir şekilde vücuda takılabilen, kısmen de cihaz üzerinde hesaplama veya veri toplama gerçekleştiren teknolojik bir ekipman olarak tanımlanmaktadır (Jhajharia vd, 2014). Giyilebilir teknolojilerin kullanımı, mobil olanlara kıyasla kullanıcının fiziksel mekanın içerisinde ve çevresinde daha özgürce dolaşabilmesini mümkün hale getirmektedir. Burada kullanıcılar, mekanın boyutunu, şeklini ve hissini birinci şahıs bakış açısıyla deneyimleyebilmekte ve süreci daha etkileşimli yaşar hale gelebilmektedir (Thomas & C. Sandor, 2009). Bir diğer ifadeyle giyilebilir teknolojiler, etkileşimi, katılımı ve kullanıcı deneyimini özelleştiren özellikler barındırır niteliktedir.

Uzamsal artırılmış gerçeklik (SAR) teknolojileri ise genel olarak diğer iki tür teknolojiye farklı olarak, kullanıcı için ekranı takma veya taşıma gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Buna karşın grafik temelli dijital bilgileri doğrudan fiziksel nesnelere üzerinde görüntülemek üzere video projektörler, optik elemanlar, hologramlar, radyo frekansı etiketleri ve diğer izleme teknolojilerinden yararlanmaktadır. Uzamsal ekranlar, teknolojinin büyük bir kısmını kullanıcının bedeninden ayırmakta ve çevreye entegre etmektedir (Carmigniani vd. 2010).

Her durumda artırılmış gerçeklik teknolojisinde kullanıcı, eklenen sanal nesnelere birlikte gerçek ortamı görmekte, böylelikle elde edilen deneyim daha etkili ve gerçekçi hale gelmektedir. Bu durum, sanal gerçeklik için karakteristik olan bir tür sentetik çevrede değil, gerçek dünyada var olma hissini üretmektedir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları, belirli bir yere ve lokasyona ilişkin hikayenin ve tarihin anlatılması ve görselleştirilmesine yönelik olasılıklar önermektedir. (Şekil 5) Kullanıcının kendisini çevreleyen mekanın farkında olması sağlanmakta ve kullanıcı için “o yerde” fiziksel olarak bulunma ihtiyacı doğurulmaktadır. Bu durum, artırılmış gerçekliği turizm ve kültürel miras için eşsiz bir araç haline getirmektedir (Mesaros vd., 2016).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Temelde de deneyim, sosyal, psikolojik, kültürel, tarihsel bağlamı içerisinde bir mekânı kendine özgü bir karakter taşıyan bir yere dönüştürmektedir. Bir diğer ifadeyle mekân, deneyim yoluyla bir yer haline gelmektedir. Bu noktada artırılmış gerçeklik teknolojileri de bu dönüşümü destekler niteliktedir.

Şekil 5. İçeriğin aktarılmasında mobil artırılmış gerçeklik uygulamaları
(Norsyafawati vd., 2016)

Ele alınan çalışmada, kullanıcın kültürel miras alanlarında çevreyle dolaysız bir şekilde etkileşime girmesini ve çevresel verilere, bireysel deneyimler yoluyla erişebilmesini mümkün hale getiren bazı uygulamalara yer verilmiştir. Bu uygulamalar, kullanıcı deneyimini şekillendiren artırılmış gerçeklik görüntüleme cihazlarının (başta takılan görüntüleme cihazları, elde taşınabilen görüntüleme cihazları uzamsal görüntüleme cihazları) kullanılma biçimlerine örnek teşkil etmektedir.

2.3. Kültürel Miras Alanlarında Artırılmış Gerçeklik Uygulama Örnekleri

1. Giyilebilir Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi

URL1

URL2

Kullanım yeri

Manchester Art Gallery, İngiltere, 2014

Araç

Başa monte görüntüleme cihazı (HMD) (OST), Google glass

Kullanılış biçimi

Giyilebilir akıllı gözlük (*Google glass*) AR Projesi, ilk 2014 yılında, Manchester Metropolitan Üniversitesi, Manchester Sanat Galerisi ve 33 Lab (*ABD, California, Google Glass uygulama geliştiricileri*) iş birliğinde gerçekleştirilmiştir. Avrupa'da giyilebilir AR uygulamasını, Sanat Galerisi ortamında test eden ilk akademik projelerden biri olan uygulama, ziyaretçilerin müze ortamında Google glass'ı kullanarak, optik görüntüleme yoluyla sanat eserleri ile ilgili bilgi edinmesini ve deneyimlerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Uygulama George Stubbs'ın "İki Kızılderi ile Çita ve Geyik" adlı tablosu üzerinde denenmiştir. Ziyaretçiler, cihazın kamerasıyla sanat eserinin fotoğrafını çekmiş ve uygulama yoluyla eser hakkında görüntülü ve sesli bilgilere ulaşmıştır. Fotoğrafı çekilen tablo, tanıma yazılımı aracılığıyla sanat eserinin ve sanatçının ayrıntılarını eşleştirmiş ve ziyaretçiye, tabloyla ilgili bilgileri slaytlarla görüntülenebilen veya ses kayıtları olarak dinlenebilen iki formatta sunmuştur. Mevcut uygulama, galerileri ve müzeleri daha etkileşimli hale getirmenin yanı sıra, sesli rehberlere alternatif sunarak, işitme engelli ziyaretçiler için de bilgiyi daha erişilebilir hale getirmiştir.

2. Mobil Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi

Kaynak: Reinhuber,

2015:12

Kullanım yeri

Elke E. Reinhuber, Hollanda, 2014

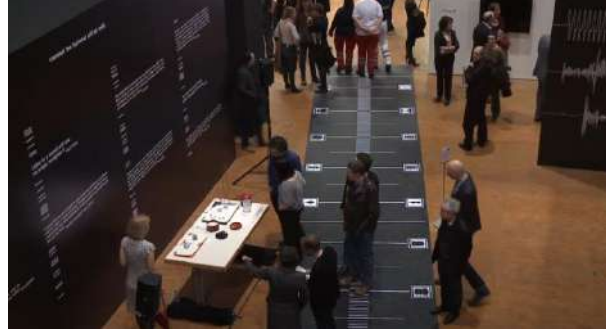
Araç

Mobil Cihazlar (HHD) (Cep telefonu, tablet)

Kullanılış biçimi

Amsterdam, Stedelijk Museum'da 2014 yılında düzenlenen sergide "*Yüzün Değeri*" isimli artırılmış gerçeklik (AR) çalışmasına yer verilmiştir. Serginin sahibi olan sanatçı Elke E. Reinhuber, ziyaretçilerin deneyimleyebileceği sürükleyici enstalasyonlar yaratmayı amaçlamıştır. Sanatçı oluşturmuş olduğu görseller ile merceksel görüntüleme tekniklerini bir arada kullanmış ve görüntülenen içeriğe alternatif bir katman önermek için artırılmış gerçeklikten (AR) yararlanmıştır. Sergi, çeşitli ülkelere banknotların üzerindeki önemli kişilerin (*yaşamını yitirmiş başkanlar, diktatörler, şairler ve hala aktif olan hükümdarlar*) gözlerinin büyütülmüş hallerini sergilemektedir. Sergide yer alan baskılar, 2002 yılında Euro ile değiştirilen eski Avrupa banknotlarına odaklanmaktadır. Mobil bir cihaz tarafından okunabilen küçük QR kodları (*hızlı yanıt kodları*), baskıların yanına yerleştirilmiştir. Bu uygulamayla ziyaretçiler QR kodunu okutarak banknot ile ilgili bilgilerin yer aldığı çevrimiçi bilgilere yönlendirilmektedir. Finans uzmanlarına ait alıntılar ve paranın ait olduğu ülkedeki koşullara ilişkin grafikler ziyaretçiye sunulmuştur.

3. Mobil Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi

URL3

URL4

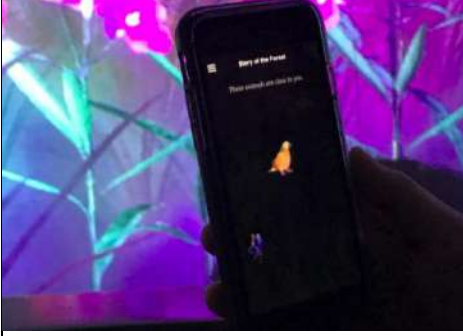
Kullanım yeri	ZKM, Center for Art and Media, Almanya, 2012
Araç	Mobil Cihazlar (HHD) (Cep telefonu, tablet)

Kullanılış biçimi

AR uygulaması, ZKM Sanat ve Medya Merkezinde yer alan “*Ses Sanatı*” isimli serginin bir parçası olarak geliştirilmiş ve bir tür dinleme istasyonu olarak kurgulanmıştır. Oluşturulan enstelasyon için artırılmış gerçeklik ile görselleştirilmiş eserler kullanılmıştır. Her eserin işitilebilir fiziksel varlığına, mobil cihaz üzerinde görüntüleme sağlayacak sanal veriler eklenmiştir. Artırılmış gerçeklik noktaları, zemin düzlemine yaklaşık birer metre mesafede, 30 metre uzunluğunda ve iki metre genişliğinde siyah bir hat üzerinde yerleştirilmiştir. Yukarıdan bakıldığında, uzun siyah bir yol gibi görülen 30 metrelik alan, eski moda bir radyo alıcısının ekranına göndermede bulunmaktadır. Orta aksa yerleştirilen frekans ölçeğinin sağında ve solunda toplam 60 artırılmış gerçeklik noktası yer almaktadır. Bunlar, ses sanatı için temel olan yedi tematik alana veya kategoriye ayrılmıştır. Sergi alanında iPad'ler kullanılarak ziyaretçinin seçilen parçaları kulaklıklarla dinlemeleri, iPad'in ekranındaki ek bir katmanla da, eser ve yaratıcısı hakkındaki bilgileri görmeleri sağlanmıştır. Uygulama, kamera kodu ile yakalanan sanal 3 boyutlu ses biçimlendiricisi ile ziyaretçilere işitsel ve görsel deneyim yaşatmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

4. Uzamsal Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi (SAR)

URL5

URL6

Kullanım yeri	Singapur Ulusal Müzesi, Singapur, 2016
Araç	SAR cihazları (video projektörler, hologramlar)

Kullanılış biçimi

Japon ortak girişimi olan, teamLab tarafından yaratılan “Ormanın Öyküsü”, Singapur Ulusal Müzesi’nin suluboya koleksiyonuna dayanmakta ve Güneydoğu Asya’nın tropikal yağmur ormanlarına göndermede bulunmaktadır. Tasarım, Singapur’un ilk komutanlarından biri olan William Farquhar’ın 19. Yüzyıl doğa tarihi çizimleri koleksiyonundan elde edilen 69 çizimin, üç boyutlu animasyonlara dönüştürülmesine yöneliktir. Sergi, topluluk fikrinin doğa ile birleştirilmesine yönelik olup, sürükleyici enstelasyon uygulaması olarak tasarlanmıştır. Uzamsal artırılmış gerçeklik (SAR) teknolojisiyle tasarlanan enstelasyon alanı, 15m yüksekliğinde ve 170m uzunluğundadır. Enstelasyon içinde ziyaretçiler, üç katlı yapının üst katından başlayarak, 144 metrelik sarmal bir yoldan aşağı yürümektedir. Yere düşen yaprakların yansıtıldığı karanlık bir odadan giriş yapan ziyaretçiler, üzerlerine yaprakların yağdırıldığı ve yaklaştıkça yeni ağaçların filizlendiği etkileşimli bir ormana giriş yapmaktadır. Ziyaretçiler, hologramlarla duvarlara yansıtılan farklı bitki ve hayvanları, akıllı telefonlara yüklenebilen bir uygulama yardımıyla yakalayabilmekte; flora ve fauna ile ilgili bilgi edinmek için daha etkileşimli bir süreci yaşayabilmektedir.

5. Giyilebilir Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi

Kaynak: Vlahakis,

2001:7

Kullanım yeri

Hera Tapınağı, Yunanistan, 2001

Araç

Başta monte görüntüleme cihazı (HMD)

Kullanılış biçimi

Uygulama, rekreasyon, eğitim ve bilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere geliştirilen Archeoguide isimli bir artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisidir. Bu teknoloji, mobil sistemlerden yararlanarak, arkeolojik sit alanları için kişiselleştirilmiş ziyaretlerin mümkün hale getirilmesini amaçlamaktadır. Dünyanın her yerindeki kültürel mekanlarda yaygın olarak kullanılan geleneksel sesli rehberlik sistemlerinin aksine, Archeoguide ziyaretçiye daha canlı ve gerçekçi bir deneyim sunmaktadır. Anıtların ve eserlerin 3 boyutlu rekonstrüksiyonları, ziyaretçiye mevcut fiziksel çevre ile görsel temas halindeyken ve sesli yorumları dinlerken özel olarak geliştirilmiş bir artırılmış gerçeklik arayüzü aracılığıyla sunulmaktadır. Tasarlanan bu uygulama, ziyaretçi deneyimlerinin geliştirilmesi ve kültürel miras alanında arkeolojik verilerin edinilmesi, kullanılması ve güncellenmesini sağlamaktadır. Sistem, kültürel miras alanlarında ziyaretçilere çevrimiçi tur deneyimleri yaratmak üzere; mobil bilgi işlem, artırılmış gerçeklik, 3 boyutlu görselleştirme, ağ oluşturma ve arşivlemedeki gelişmelerden yararlanmaktadır.

6. Uzamsal Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi (SAR)

Kaynak: Ridel vd.

2014:

Kullanım yeri	Allard Pierson Muzesi, Amsterdam, 2014
Araç	SAR cihazları (video projektörler, hologramlar)

Kullanılış biçimi

Açıklayıcı el feneri (revealing flashlight) isimli proje, hologram teknolojisine dayalı olup, artırılmış gerçeklik aracı oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Uygulamada, Leap Motion cihazı kullanılmış ve kızılötesi algılama yoluyla kullanıcının parmak takibinin yapılabilmesi sağlanmıştır. Kullanıcılar parmak hareketleri doğrultusunda, aşınmış taş ve yazıtların üstünde yer alan bilgilere ve gerçek renklere, video projektörünün eser üzerine yansıttığı görüntü aracılığıyla ulaşabilmektedir. Uygulama, müze ziyaretçilerinin, kültürel eserlerin geometrik ayrıntılarını ve meta bilgilerini etkileşimli olarak keşfetmelerine yardımcı olmakta, erozyon vb. nedenlerle algılanamayan eser ayrıntılarının anlamlı görselleştirmeler yoluyla keşfedilip analiz edilmesini sağlamaktadır. Cihazın çalışma prensibi, eserin 3 boyutlu modelinin geometrik olarak analiz edilmesine daha sonra da, bir video projektör aracılığıyla eserle ilgili detayları içeren bir görselin, doğrudan gerçek eser üzerine uzamsal artırılmış gerçeklik teknolojisi kullanılarak bindirilmesine dayanmaktadır.

3. Sonuç

Ele alınan çalışma, kültürel miras turizminin desteklenmesi ve geliştirilmesi kapsamında kullanılan teknolojik araçların, ziyaretçinin somut mirasla kurdukları ilişkilerde oynayabilecekleri rolleri ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda çalışmada öğrenme, yaşam boyu devam eden bir deneyim olarak ele alınmış, bireylerin öğrenim görmesi için ihtiyaç duyduğu özgül fırsatların karşılanmasında kültürel miras turizminin yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kültürel miras turizminin ziyaretçilerin beklentilerine ve öğrenme deneyimlerine etki edecek ne türde teknolojik araç ve uygulamalara ihtiyaç duyduğu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Kültürel miras turizminde, yeni deneyimler geliştirmek üzere kullanılan teknolojik araçlar, bilgi ve iletişim teknolojilerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bunlar arasında yer alan sürükleyici teknolojiler, kullanıcıların fiziksel olarak varolan gerçekliklerle etkileşime girmesine olanak tanıyan sanal ortamlar yaratılabilmesini mümkün kılmaktadır. Sürükleyici teknolojiler, kültürel miras alanlarında ziyaretçilerin, içerikle dijital olarak etkileşime girmelerine ve hatırlanmaya değer eylemler aracılığıyla öğrenme deneyimi elde etmelerine katkı sağlamaktadır.

Aktif katılıma ve etkileşime dayanan bu deneyimler, sürükleyici teknolojilerin türüne bağlı olarak öğrenme olanakları yaratmakta ve fizikselden sanala deneyim alanının genişletilip zenginleştirilmesine olanak tanımaktadır. Ele alınan çalışma sürükleyici teknolojiler kapsamına giren artırılmış gerçeklik teknolojilerini, sahip olduğu özellikler ve sağlıklarıyla incelemeyi amaçlamıştır. Kültürel miras turizminde artırılmış gerçeklik teknolojisi, kültürel mirasa ilişkin içeriğe erişim için “o yerde” bulunmayı gerektiren ve ziyaretçiyi fiziksel bağlamdan kopmadan-koparılmadan içerikle buluşturabilen az rastlanır teknolojik araçlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Temelde de bir yerin önemi, yeri deneyimlememize değil yerdeki deneyime dayanmaktadır. Yerdeki deneyimlerin ise bir yeri vareden soyut (gelenekler, değerler, anılar, anlatılar, semboller, ritüeller, festivaller, dokular, renkler, kokular vb.) ve somut (doğal-yapılı çevreye ilişkin fiziksel veriler) değerlerden oluşan bütünle girilen etkileşim sonucunda açığa çıktığı bilinmektedir. Bu etkileşim ise, ziyaretçi için bir araya gelmeyi, kültürel miras turizmi için ise bir araya getirmeyi gerektirmektedir. Bu çerçevede çalışmada genelden özele, kültürel miras turizminin kapsamına, ziyaretçi ve teknolojiyle olan ilişkisine yer verilmiş, sürükleyici teknolojiler kapsamında artırılmış gerçeklik teknolojisinin özellikleri ortaya konulmuş, kültürel mirasın aktarılmasında artırılmış gerçeklik teknolojisinin kullanım biçimine örnekler üzerinden yer verilmiştir.

4. Kaynakça

- Apostolakis, A. (2005). A Choice modeling application for Greek heritage attractions. *Journal of Travel Research*, 43, pp. 309-318.
- Awazu, Y., Baloh, P., Desouza, K. C., Wecht, C., H., Kim, J. & Jha, S. (2009). Information–Communication technologies open up innovation, research-technology management, 52:1, pp. 51-58.
- Azuma, R. T., Bailiot, Y., Behringer, R., Feiner, S., Julier, S., & MacIntyre, B. (2001). Recent advances in augmented reality. *Computer Graphics and Applications*, 21(6), pp. 34-47.
- Billinghurst, M., Clark, A. & Lee, G. (2015). A survey of augmented reality. *Foundations and trends in human-computer interaction*, 8, pp. 73–272.
- Brusaporci S, Ruggieri G, Sicuranza F, Maiezza P. (2017). Augmented Reality for Historical Storytelling. The INCIPICT Project for the Reconstruction of Tangible and Intangible Image of L'Aquila Historical Centre. *Proceedings*. 2017; 1(9):1083.
- Carmigniani, J., Furht, B., Anisetti, M., Ceravolo, P., Damiani, E., & Ivkovic, M. (2010). Augmented reality technologies, systems and applications. *Multimedia tools and applications*. 51, pp. 341-377.
- Chan, J. K. L. (2009) The consumption of museum service experiences: Benefits and value of museum experiences, *Journal of hospitality marketing & management*, 18:2-3, pp. 173-196.
- Chhabra, D., Healy, R. & Sills, E. (2003). Staged authenticity and heritage tourism. *Annals of tourism research*. 30. pp. 702-719.
- Chen, C. F. & Chen, F. S. (2010) Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tourism management*, 31, pp. 29-35.
- Cucchiara, R. & Del Bimbo, A. (2014). Visions for augmented cultural heritage experience. *IEEE Multimedia*. 21.
- Çekül (2012). Sürdürülebilir Kültürturizmi İçin Kamu Yerel Sivil Özel İşbirliği. ÇEKÜL Vakfı-tarihi kentler birliği yayınları.
- Dieck, M. C., Jung T.H. & tom Dieck, D. (2018) Enhancing art gallery visitors' learning experience using wearable augmented reality: generic learning outcomes perspective, *Current issues in tourism*, 21(17), pp. 2014-2034.
- Di Serio, A., Ibáñez, M. & Delgado, K. C. (2013). Impact of an augmented reality system on students' motivation for a visual art course. *Computers & education*. 68. pp. 586–596.
- Falk, J., Ballantyne, R., Packer, J. & Benckendorff, P. (2012). Travel and learning: A neglected tourism research area. *Annals of tourism research*. 39. 908-927.
- Flavián, C., Sánchez, I. S., Orús, C. (2019). The impact of virtual, augmented and mixed reality technologies on the customer experience. *Journal of business research*, pp. 547-560.
- Fritz, F., Susperregui, A. & Linaza, M. T. (2005). Enhancing cultural tourism experiences with augmented reality technologies, *The 6th International symposium on virtual reality, Archaeology and cultural heritage*.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Giannopoulos, G. (2004). The application of information and communication technologies in transport. *European journal of operational research*. 152. pp. 302-320.
- Graziano, T. & Privitera, D. (2020). Cultural heritage, tourist attractiveness and augmented reality: insights from Italy. *Journal of Heritage Tourism*. 15. pp. 1-14.
- Hamelink, C. J. (1997). New information and communication technologies, social.
- Hilken, T., de Ruyter, K., Chylinski, M., vd. (2017) Augmenting the eye of the beholder: exploring the strategic potential of augmented reality to enhance online service experiences. *J. of the Acad. Mark. Sci.* 45, pp. 884–905.
- Holl, S., Pallasmaa, J., & Perez, G. A. (1994). *Questions of perception: Phenomenology of architecture*. San Francisco, CA: William Stout Publishers.
- Hooper-Greenhill, E., Dodd, J., Moussouri, T., Jones, C., Pickford, C., Herman, C., Morrison, M., Vincent, J. & Toon, R. (2003). Measuring the outcomes and impact of learning in museums, archives and libraries: the Learning Impact Research Project end of project paper.
- Jhajharia, S., Pal, S.K., & Verma, S. (2014). Wearable computing and its application. *International journal of computer science and Information technologies*, 5(4), pp. 5700-5704.
- Jung, T., tom Dieck, M. C., Lee, H., Chung, N. (2016). Effects of virtual reality and augmented reality on visitor experiences in museum, *Information and communication technologies in tourism*, pp. 621-635.
- Kysela, J. & Štorková, P. (2015). Using augmented reality as a medium for teaching history and tourism. *Procedia - Social and behavioral sciences*, 174, pp. 926-931.
- Lee, N. & Shan, L. & Chen, C. (2013). System development of immersive technology theatre in museum, *8022*, pp. 400-408.
- Lorenzo Galés, N. & Gallon, R. (2020). Transcendent learning spaces.
- Makhataeva, Z. & Varol, H. A. (2020). Augmented reality for robotics: A Review. *robotics*, 9, 21.
- Mallam, S. C., Nazir, S., & Renganayagalu, S. K. (2019). Rethinking maritime education, training, and operations in the digital Era: Applications for emerging immersive technologies. *Journal of marine science and engineering*, 7(12), pp. 428.
- Malpas, J. E. (1999). *Place and Experience. A Philosophical Topography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Masmuzidin, M. Z. & Nor Azah, A. A. (2018). The current trends of augmented reality in early childhood education. *The International journal of multimedia & its applications*, 10, pp. 47-58.
- McLuhan, M. & Powers, B. R. (2001). *Global Köy. 1. Yüzyılda yeryüzü yaşamında ve medyada meydana gelecek dönüşümler*. Scala Yayıncılık.
- Mekni, M. & Lemieux, A. (2014). *Augmented Reality : Applications, challenges and future trends*.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Mesaros, P., Mandicak, T., Mesarosova, A., Hernandez, F., M., Krsak, B., Sidor, C., Strba, L., Molokac, M., Hvizdak, L., Blistan, P. & Delina, R. (2016). Use of augmented reality and gamification techniques in tourism. *e-Review of tourism research*, 13,1/2, pp. 367-381.
- Milgram, P., Takemura, H., Utsumi, A., and Kishino, F. (1994). Augmented reality: a class of displays on the reality-virtuality continuum. *Proc. SPIE 2351*, pp. 282–292.
- National trust for historic preservation (2018). National heritage tourism summit discussion paper.
- Norsyafawati, F., Sabri, M., Zulkarnaen., N., Khidzir, Ismail, A. R. & Mat, K., A. (2016). An exploratory study on mobile augmented reality (AR) Application for heritage content journal of advanced management science.
- Nussipova, G., Nordin, F. and Sörhammar, D. (2020), Value formation with immersive technologies: an activity perspective, *Journal of business & industrial marketing*, Vol. 35 No. 3, pp. 483-494.
- Ontario ministry of tourism (2009). Ontario cultural and heritage tourism product research paper.
- Pine, J. Gilmore, J. H. (2012). Deneyim ekonomisi. Çeviren: Levent Cinemre. Optimist yayınları.
- Poria, Y., Butler, R., & Airey, D. (2001). Clarifying heritage tourism. *Annals of tourism research*, 28, pp. 1047-1049.
- Ramos, F., Trilles Oliver, S., Torres-Sospedra, J. & Perales, F. (2018). New trends in using augmented reality apps for smart city contexts. *ISPRS International journal of geo-information*. 7. pp. 478.
- Reinhuber, E. (2015). Face Value-Augmented reality enhanced photography. The Electronic Visualisation and the Arts Conference London.
- Richards, G. (2001). The development of cultural tourism in Europe. In G. Richards (Ed.), *Cultural Attractions and European Tourism*. pp. 3-30. Oxford: CAB International.
- Walker, J. R. & Walker, J. T. (2011). *Tourism: Concepts and practices*. Upper saddle river: Prentice hall.
- Ridel, B. vd. (2014). The revealing flashlight: Interactive spatial augmented reality for detail exploration of cultural heritage artifacts. *ACM Journal on Computing and Cultural Heritage*. 7(2). pp 1–18
- Robins, K. (2013) İmaj. görmenin kültür ve politikası, İngilizceden çeviren: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı yayınları, 2. Basım.
- Sennet, R. (2018), *Ten ve Taş. Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. Metis Yayınları İstanbul.
- Sermet, Y. & Demir, I. (2020). Virtual and augmented reality applications for environmental science education and training. In book: *New Perspectives on Virtual and Augmented Reality: Finding New Ways to Teach in a Transformed Learning Environment* Publisher: Taylor & Francis Group
- Suh, A., & Prophet, J. (2018). The state of immersive technology research: A literature analysis. *Computers in Human Behavior*, 86, pp. 77-90.
- Thomas, B. H. & Sandor, C. (2009). What wearable augmented reality can do for you, *IEEE Pervasive Computing*, 8, pp. 8-11.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Timothy, D. J. (2018). Making sense of heritage tourism: Research trends in a maturing field of study. *Tourism management perspectives*, 25, pp. 177-180.
- Timothy, D. J. & G. P. Nyaupane (2009). *Cultural Heritage and Tourism in the Developing World. A Regional Perspective*. London-New York.
- Titmus, C. & Paz B., Diana, I., Lengrad, P., (1997). Yetişkin eğitimi terimleri sözlüğü. Çeviren: Ferhan Oğuzkan. Unesco Uluslararası eğitim bürosu.
- Vlahakis, V., Vd. (2001). Archeoguide: first results of an augmented reality, mobile computing system in cultural heritage sites. *VAST '01*.
- Witmer, B. G., & Singer, M. J. (1998). Measuring presence in virtual environments: A Presence questionnaire. *Presence: Teleoperators and virtual environments*, 7(3), pp. 225–240.

İnternet Kaynakları:

- Url-1: <https://www.manchestereveningnews.co.uk/news/greater-manchester-news/manchester-art-gallery-google-glass-7192568> (erişim tarihi 20.07.2022)
- Url-2: <https://mmuresearchblog.wordpress.com/2016/03/10/tech-tours-show-by-creative-ar-hub-hollings-faculty-mmu-msis-wearable-technology-festival/> (erişim tarihi 20.07.2022)
- Url-3: <https://zkm.de/en/exhibition/2012/03/sound-art> (erişim tarihi 20.07.2022)
- Url-4: <https://zkm.de/en/exhibition/2012/03/sound-art> (erişim tarihi 22.07.2022)
- Url-5: <https://www.teamlab.art/w/story-of-the-forest/> (erişim tarihi 21.07.2022)
- Url-6: <https://www.teamlab.art/w/story-of-the-forest/> (erişim tarihi 22.07.2022)

Kendini keşfetme aracı olarak kültürel turizm ve bölgesel müzeler: Baksı Müzesi örnekleme

Doç. Özge KANDEMİR*, Araş. Gör. Sema TAŞTAN**

Özet

Kökeni Latince "tornare" kelimesinden gelen "turizm" bir gezginin bir yer hakkında bir şeyler keşfetme arzusu ve eylemini ima eden, İbranice "tora" kelimesinden türemiştir. Buradaki gezgin, bir yerde yaşayan sakinleri ve de o yeri geçici süreyle deneyimleyen bireyleri kapsar niteliktedir. Modern dünyada birer gezgin olarak var olan insanın kendisini anlamlandırabilmesi için tarihsel ve coğrafi olarak kendi toplumunu ve bu toplumun dünyadaki yerini keşfetmesi gerekmektedir. Bu gereklilik çağdaş turizm yaklaşımını da desteklemektedir. Bu çerçevede çalışma; "turizm-çağdaş turizm" ve "kültürel turizm-bölgesel müze" kavramlarını ilişki olarak incelemeyi hedeflemektedir. Turizm; insana, topluma ve mekanlara ilişkin bilgiyi temas yoluyla keşfetmeye ve öğrenmeye yönelik olanaklar sunan bir yapı sergilemektedir. Bu olanakların sürdürülebilirliği aynı zamanda özgün çevresel, kültürel ve tarihi varlıkların korunmasını ve toplumsal yaşama katılımının sağlanmasını gerektirmektedir. Bu noktada turizm için "müzeler" önemli birer araç haline gelmektedir. Müze türlerinden biri olan Bölgesel müzeler, müzelerin temel işlevlerini gerçekleştirirken, eylemlerini belirli bir bölgeye ve o bölgenin somut ve somut olmayan değerlerine yönelik gerçekleştirmektedir. Yerel kimliğin sembolleri olarak değerlendirilen bu müzeler, bir yerin özünü aktarmanın en iyi yollarından biridir. Çalışma bu yönüyle "Baksı Müzesi"ni incelemeyi hedeflemektedir. Müze, sanatsal üretim yoluyla bölgeyi yeniden canlandırma çabasında kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarını önemlidir. Yerel halk ve turistler için deneyimlenen ve bir "buluşma yeri" olan müze, bireyler ve toplumlar arası kültürel diyalogların kurulmasını sağlamaktadır. Böylelikle "bireysel" ve "toplumsal" ölçekte kendini keşfetmeye yönelik bir ortam yaratılmaktadır. Bu doğrultuda müze, bölgede kültürel belleğin sürdürülebilirliğine, toplumsal yaşamın canlandırılmasına ve kültürel turizm bağlamında bölgesel kalkınmaya yönelik yaklaşımları ile değerlendirilecektir. Çalışmada ulusal ve uluslararası literatür verileri doküman analizi yöntemi ile incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kültürel Turizm, Kültürel Miras, Bölgesel Müzeler, Baksı Müzesi.

*Eskişehir Teknik Üni. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye
E-mail: ozgekandemir@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7999-5845

**Eskişehir Teknik Üni. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye.
E-mail: sematastankaratas@anadolu.edu.tr., ORCID: 0000-0002-0756-076X

Başvuru – Submission: 05/09/2022

Kabul – Acceptance: 06/03/2023

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202371622>

Cultural tourism and regional museums as a means for self-discovery: The Case of Baksı Museum

Abstract

"Tourism" originating from the Latin "tornare" is derived from the Hebrew word "torah", implying a traveler's discover to something about a place. The traveler includes residents living in a place and individuals experiencing that place. Travelers in the modern world, need to discover and assess their own society and its place. This requirement, supports the contemporary tourism approach. This study; aims to examine the concepts of "tourism-contemporary tourism" and "cultural tourism-regional museum" in a contextual aspect. Tourism, provide a structure that offers opportunities to discover and information about people, communities and places. The sustainability of these opportunities necessitates preserving the unique environmental, cultural and historical assets and the participation. Hence, "museums" become significant elements of tourism. Regional museums, one of the museum types realizing these basic purposes of museums and its actions towards a specific region and the cultural values of that region. They are symbols of local identity and are one of the best ways to convey the essence of a place. The study aims to examine "Baksı Museum". The museum significant to artistic production and to protect cultural heritage. The museum, which is an experienced "meeting place" for local people and tourists, ensures the establishment of cultural dialogues between individuals and societies. Thus, an environment for self-discovery is created on an "individual" and "social" scale. In essence, it will be evaluated with its approaches towards the sustainability of cultural memory in the region, the revitalization of social life and regional development in the context of cultural tourism. In the study, national and international literature data be examined by document analysis method.

Key Words: Tourism, Cultural Tourism, Cultural Heritage, Regional Museums, Baksı Museum.

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca öğrenmenin ve toplumsal ilerlemenin en temel eylemini oluşturan keşfetme güdüsü, turizm eyleminin gerçekleştirilmesinde de aktif roller üstlenmektedir. Bristow & Jenkins'nin ifadesiyle özde mekânsal ve zamansal hareket olarak tanımlanan turizm (Bristow & Jenkins, 2020), alışılmadık bir ortamda konumlanmış bir tür deneyim olarak (Wang, 2020), insana yaşadığı yerin ötesindeki "olağandışı çevreyi" keşfetme ve rutinleri dışındaki deneyimleri gerçekleştirme olanakları (Mordue, 2017) ve benzersiz öğrenme ortamları sunmaktadır (Winkle, Lagay, 2012). Günümüz modern dünyasında birer gezgin olarak var olan insan da hem tarihsel hem de coğrafi olarak kendi toplumunu ve bu toplumun dünyadaki yerini keşfetmeye ve değerlendirmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu gereksinimlerin karşılanması ise çağdaş turizm yaklaşımlarının farkına varılıp değerlendirilmeye alınmasını gerekli kılmaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Günümüzde turizm, kitlesel bir tüketim aracı olmaktan ziyade bir keşif aracı olarak değerlendirilmeli, toplumun ve toplumdaki bireylerin gelişimine katkı sağlamalıdır (Urry, 2015). Günümüzde insanlar farklı kültürleri ve o kültürün dünyasını keşfetmeye yönelik alternatif görme biçimleriyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla ziyaret edilen yerlerin kimliğini ve kültürünü korumak ve gelişimini sağlamak üzere yaratıcı yaklaşımlara olanak tanıyan kültürel turizmden yararlanmak giderek daha önemli hale gelmiştir (Richards, 2008). Kültürel turizmin desteklenmesinde ise “somut” ve “somut olmayan” insanlık mirasını koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kurumlar olan müzeler” öne çıkmaktadır. Ayrılmaz bir biçimde parçası olduğu toplumun hizmetinde olan müzeler, doğası gereği hizmet ettiği toplulukların bilincini şekillendirmeye yardımcı olacak ve bu toplulukları canlandırabilecek unsurları içermektedir (Babić, 2015).

Kültürel değerlerin korunması her zaman müzelerin amacı olmuştur, ancak günümüz çağdaş müzelerinin genişleyen amaçları ve işlevleri bulunmaktadır. Zmuc’un ifadesiyle günümüz modern müzeleri, bir kavram olarak müzeyi bir sivil toplum platformu, bir değişim platformu olarak tanımlamakta ve kültür-sanat tarihi depoları olmaktan çok daha fazlası haline getirmektedir (Zmuc, 2012). Müzeler çağdaş yaklaşımlarla birer iletişim ortamı haline gelmektedir. Bu kapsamda müze türlerinden biri olan bölgesel müzeler, toplumun gelişmesine ve kalkınmasına katkı ve ortam sağlayan yapısıyla, kültürel turizm için önemli bir araştırma ve inceleme konusu haline gelmektedir. Ele alınan çalışma, genel olarak “Bölgesel Müzeleri” geçmişten günümüze taşınan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasında ortaya koyduğu çağdaş yaklaşımlarla değerlendirmeyi hedeflemektedir. Franco’nun ifadesiyle bir bölge için bölgesel müze, bir yerin özünü aktarmanın en iyi yollarından biri olabilmektedir. Bir yerin değerlerini korumayı amaç edinen mevcut bölgesel müzeler de kendilerini toplulukların kendilerini yeniden keşfetmesi ve inşa etmesi için önemli bir varlık olarak görmektedir (Franco, 2012). Yerel halk ve ziyaretçiler için bir “buluşma yeri” haline gelen bölgesel müzeler, yerel değerlerin tanıtılması ve geliştirilerek yeniden üretilmesine yönelik çabalarıyla, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır.

Bu çerçevede çalışma kapsamında genel olarak Bölgesel müzelere ilişkin verilerin teoriden uygulamaya incelenmesi amacıyla, çalışmanın örneklemini Vannini’nin deyimiyle, sanatsal üretim yoluyla bölgeyi yeniden canlandırma çabası ile, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilmesine yönelik çalışmalarıyla “Avrupa Konseyi Müze Ödülü (CoE Prize)” nı alan (Vannini, 2015) Baksı Müzesi oluşturmaktadır. 2005 yılında ziyarete açılan “Baksı Müzesi” dünyada pek çok karşılığı olmasına rağmen, Türkiye’de kurulmuş ve ulusal ölçekte yaptığı çalışmalarla uluslararası tanınırlık kazanmış bölgesel müze örneği olarak önemli görülmektedir.

Kurulduğu bölgenin sürekli göç vermesi nedeniyle, geleneksel köy kültürünün yok olmasını engellemek ve kültürel değerlerin kaybına direnmek ideali ile kurulmuş olan müze aynı zamanda kültürel turizme katkı sağlayan çalışmalarla incelenmeye değer görülmüştür.

Bu çalışmaların arasında ise: yitirilmiş olan kültürel değerleri yeniden üretmek, yöre insanların yaşamını sürdürebilecekleri maddi kaynaklara kendilerine ait yörede erişebilmelerini sağlamak, geleneksel sanatları ve çağdaş sanatları bir araya getirmek, geleneksel kültür ve yaşamı çağdaş yaklaşımlarla yorumlayacak yeni açılımlar oluşturmak ve sanatın kent ölçeğinden bölge ölçeğine ulaşmasını sağlamak, kültürel belleğin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak yer almaktadır. Bu farkındalıkla ele alınan çalışmada öncelikle turizm kavramı ve çağdaş turizm yaklaşımına yer verilecek, kültürel turizmin müzelerle olan ilişkisi ortaya konulacak, bölgesel müzelerin özellik ve amaçlarına yer verilecek ve Baksı Müzesi örneklem olarak incelenecektir.

2. Turizm Kavramı ve Çağdaş Turizm Yaklaşımı

Hareket edilen yere dönmek koşuluyla yapılan kısa veya uzun süreli seyahatleri ifade etmek üzere İngilizcede "tour", Latince'de dönme hareketini ifade eden "tornus" sözcüğünden türetilmiş olan turizm kavramı (Roney, 2011), özde bir gezginin bir yer hakkında bir şeyler keşfetme arzusunu ve eylemini ima eden, İbranice "tora" kelimesinden gelmektedir (Ramabraham, 2016). Robinson, vd.'nin deyimiyle de tarihi süreçte insanlar bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılarken yer değiştirmiş, göç etmiş, araştırmalar yapmış ve keşiflerde bulunmuştur. Bilinen büyük gezginler, genellikle kâşifler olarak kabul edilmiştir. Pek çok seyahat literatürü 20. yüzyılın başlarından itibaren, seyahati bir keşif ve keşif hikayesi olarak ele almıştır. Günümüzde de turizm, kişinin kendini ve çevresini keşfetmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla günümüzde turizmin asıl amacı ve odak noktası değişmiştir. Turizm artık somut nesnelere toplamak ve sergilemek ile ilgili olmayıp, deneyimler edinmek ve keşiflerde bulunmaya yönelik hale gelmiştir (Robinson, vd. 2011).

Bu çerçevede çağdaş turizm, gündelik yaşamda her zaman karşılaşılanlardan farklı, haz verici deneyimler yaşanmasını sağlamaya yönelmektedir (Uryy, 2009:13). Seyahat sürecinde her insanın birincil motivasyonu; otantik, anlam dolu bir deneyim elde etmektir (Pattakos,2008). Bu deneyimler aynı zamanda öğrenmeyi olanaklı kılarken, Winkle & Lagay'ın deyimiyle çeşitli bağlamlarda gerçekleşen öğrenme deneyimi için turizm, benzersiz ortamlar sunan bir yapı sergiler hale gelmektedir (Winkle, Lagay, 2012). Bu ortamlar insana, insanın ait olduğu topluma ve toplumsal yapının ürünü olan mekanlara ilişkin bilginin temas yoluyla öğrenilmesi ve keşfedilmesine yönelik olanaklar sunmaktadır. Bu olanaklara ise ziyaretçiler Markwell'in de deyimiyle 'bakma' yoluyla değil, dünyayla aktif etkileşim kurma yoluyla erişim sağlamaktadır. Ziyaretçiler kavrama yoluyla yerleri deneyimlemekte, anlamakta ve anlamlandırmaktadır (Markwell, 2001). Bu süreçte ziyaretçiler işitmekte, dokunmakta, bilginin izini sürmekte ve böylece keşfetme süreci başlar hale gelmektedir (Soica, 2016).

Yerelden küresele turizm Robinson vd.'nin ifadesiyle, dünyanın her yerini ve dünyadaki her insanı etkilemektedir (Robinson vd. 2011). Bu noktada turizmin sürdürülebilirliği de önemli bir konu haline gelmektedir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'ne göre turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak için bazı temel koşulların sağlanması önemli hale gelmektedir (Weaver, 2013). Bu koşulları ise:

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Çevresel kaynakların en iyi şekilde kullanımını sağlamak,
- Ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermek, yerel kültürel mirası ve geleneksel değerleri koruyarak, kültürlerarası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunmak,
- Ziyaretçilere anlamlı deneyimler sunmak oluşturmaktadır.

Turizm temelde de ev sahibi ve misafir arasında doğrudan temas sağlayarak kültürler arası empatiyi desteklerken (D'Amore, 1988), bir bölgenin veya yörenin oraya özgü çevresel, kültürel ve tarihi varlıklarının korunmasında da teşvik edici olabilmektedir (Weaver, 2013). Turizm tarihi süreçte, bu ve benzeri birbirinden farklı motivasyon kaynağına bağlı olarak gelişim göstermiştir. İnsanların istek, beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan birbirinden farklı birçok turizm çeşidi deneyimlenmektedir. Bu çerçevede Mehtiyeva & Sterne'den aktarımla açığa çıkan en yaygın turizm türleri arasında: kültürel turizm, dinlenme turizmi, sağlık turizmi, eğitim turizmi, iş turizmi, spor turizmi ve din turizmi yer almaktadır (Mehtiyeva & Sterne, 2017). Ele alınan çalışma ise kültürel turizmi, ona destek veren organizasyonlardan biri olan bölgesel müzelerle kurdukları ilişkiler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

3. Kültürel Turizm ve Bölgesel Müzeler

Kültürel turizm, ziyaretçilerin bir turizm rotasındaki somut ve somut olmayan kültürel değerleri en temelde öğrenmek, keşfetmek ve deneyimlemek üzere eylemde bulunduğu bir turizm türüne karşılık gelmektedir (Richards, 2018). Kültürel turizm kişilerin farklı bölgelere, yeni bilgiler, deneyimler kazanmak; tarihi yerleri, sanatsal ve kültürel gösterileri, sanat ve drama etkinliklerini görmek ya da bölgenin gelenek ve göreneklerine, tarihine ve kültürüne yönelik bilgileri edinmek amacıyla yaptıkları ziyaretleri kapsamaktadır (Beeho & Prentice 1997). Bu noktada Roney'in deyimiyle turizm, bu ve benzeri amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen, birbirleriyle karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde olan öğeler topluluğu olarak değerlendirilmektedir (Roney, 2011). Bu toplulukların temel bileşenlerinden birini, Tien (2008)'in ifadesiyle de kültür turizmi endüstrisinin gelişimine yönelik katalizörü ise "müzeler" oluşturmaktadır.

Müze terimi bugün; kâr gayesi gütmeyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık, "somut" ve "somut olmayan" insanlık mirasını ve çevresini eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kurum olarak nitelendirilmektedir (ICOM, 2007 madde 3.1, akt. Kandemir & Uçar, 2015). Bugünü açıklamaya ve geleceği hayal etmeye yardımcı olan yerel tarih, topluluk inşası için önemli bir araç niteliği göstermektedir (Franco, 2012). Bu noktada müzeler de geçmişi öğrenmek, bugünü anlamak ve daha iyi bir gelecek planlamak için somut ve somut olmayan kültürel değerleri korumakta ve sergilemektedir. Fakat günümüzde müzelerinin işlevleri ve sorumlulukları giderek genişlemekte ve çeşitlenmektedir.

Garlandini'nin ifadesiyle kurumsal olarak müzeler kültür, bilgi ve yaratıcılık kaynağı olmakla birlikte, kamu hizmetleri ve sosyal faaliyetler üretir hale gelmelidir. Yeni toplulukları çekmeli, yeni dilleri ve güncel medyayı kullanmalıdır. Müzeler, yalnızca duvarları içinde korunan koleksiyonları değil, aynı zamanda kendi bölgelerine yayılmış soyut mirası da tanıtır hale gelmelidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Müzeler, yerel topluluklar için bölgesel olanaklar ve kaynaklar yaratmalıdır. Müzeler bilgiyi, eğitimi, yaratıcılığı ve toplumsal kapsayıcılığı var etmenin yanı sıra, gelir ve istihdam da sağlayabilir olmalıdır. Müzeler bir yandan yerel ve evrensel miras arasında bir köprü, yerel ve küresel kültürler arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Küresel ortamda bölgesel varlıkları güçlendirmelidir (Garlandini, 2011). Bu gereklilikleri yerine getiren müze türlerinin başında ise “bölgesel müzeler”in yer aldığı görülmektedir. Bölgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak gelişmesine ve kalkınmasına önemli katkılar sağlayan bu müzeler, dünyada giderek yaygınlaşır hale gelmiştir.

Bölgesel müzeler temelde de ana işlevi ve sosyal sorumluluğu olan, tarihi gelecek nesiller için koruyup işletme eylemiyle, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman arasında köprüler kurmaktadır (Cheng, 2012). Yerel veya bölgesel tarih genellikle uzak bir geçmişe odaklanırken, geçmişle yorumlanmış şimdi ve gelecek daha da önemli hale gelmiştir (Hooper Greenhill vd. 2007). Yaşayan varlıklar dünden yarına sürekli hareket halindedir ve müze onların bugününü geçmişin aynasında ve geçmişi de bugünün aynasında görmelerine yardımcı olmalıdır. Böylece müze, geleceği doğuran, geçmiş ve şimdinin samimi uyumunun deneyimi haline gelebilmektedir (Davis, 2011). Bu çerçevede bölgesel müzeler, geçmişten bugüne gelebilen geleneksel değerlerin yorumlanarak çağdaş yaklaşımlarla geleceğe taşınmasında da aktif roller üstlenebilmektedir. Bu noktada Horjan (2012)’in da ifadesiyle günümüzde yerel halk adına yararlı bir şeyler yapma ve eşsiz becerilerini koruma kapasitesine, bölgesel müzeler aracılığı ile erişilebilmek mümkün olabilmektedir.

Bölgesel müzeler yerel, bölgesel ve ulusal kimliğin sembolleri olarak dünyada giderek önem kazanır hale gelmiştir. Bu müzeler temsil ettikleri insanlar için çok derin ve kalıcı anlamları olan ulusal veya bölgesel idealleri somutlaştırmaktadır. Bir bölge için bölgesel müze, bir yerin özünü aktarmanın en iyi yolunu oluşturmaktadır (Franko, 2012). Bölgesel müzeler belirli bir bölgede tanımlanmış doğal, kültürel sınırlar içinde yaşayan insanlara dair önemli değerleri desteklemekte, temsil etmekte ve aktarmaktadır (Babić, 2015). Bölgesel müzelerin amacı Kaindl (2014)’nin deyimiyle tarihi ve kültürel mirası korumaktır. Tüm bölgesel müzelerin odak noktası, bulunduğu bölgenin kültürüdür. Dini objeler, müzikler, farklı toplum ve toplulukların yaşam tarzları, tipik giysileri, jeolojik ve doğal eserler ve gündelik hayat daha görünür kılınmaktadır. Bölgesel bir müzenin başlıca görevi, bir bölgenin görünen ve görünmeyen, somut ve somut olmayan mirası hakkındaki bilgileri toplamak, belgelemek ve iletmektir.

Bölgesel müzelerin, değişen kültürel değerleri toplarken, korurken, belgeleyen ve yorumlarken çözmesi gereken temel problem ise, toplumsal katılımın sağlanması ve artırılmasıdır (Hanna, 2012). İnsanlar ve topluluklar da onları özgün kılan, kimliklerini destekleyen, gurur duydukları ve orada yaşamak, çalışmak ve ziyaret etmek için buldukları yerlerin korunmasına katkı sağlayan oluşumlara ihtiyaç duymaktadır. Lewis’in de ifadesiyle “yerel birer gurur kaynağı olma” potansiyeliyle (Lewis, 2004) bölgesel müzeler, insanları bir araya getirerek, hikâyelerin paylaşılmasını sağlayarak, topluluklar için ortak amaçlar bularak ve temelde de toplumsal yapıya değer katarak hem müzenin hem de bölgenin yararına ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kültürlerarası diyaloga odaklanan bölgesel müzelerin, farklı bakış açılarına sahip insanların bir araya gelerek birbirleri hakkında daha fazla şey öğrenebilmelerine ve yaşamlarındaki benzerlikleri, farklılıkları görebilmelerine yönelik teşvik edici potansiyelleri bulunmaktadır. Bu noktada müze koleksiyonlarının niteliğinin yanısıra, öncelikle çevredeki topluluklarla kurulan aktif diyalog, müzelerin ve kültürlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır (Franco, 2012). Genel olarak müzelerin, saygı ve demokrasi çerçevesinde değerleri ve fikirleri paylaşmaları ana sermayelerini oluştururken (ICOM, 2015), bölge açısından Thoemt'in deyişiyle yerel halk ve turistler için aktif bir "buluşma yeri" haline gelen bölgesel müzeler, yerel değerlerin tanıtımına ve yeniden üretimine yönelik çabalarıyla bölgenin ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Böylelikle yerel topluluklar kendilerini keşfedebilmekte ve kendi kültürel değerlerini yeniden üretme olanağına erişebilir hale gelebilmektedir (Thoemt, 2012).

Kentsel veya bölgesel bağlamda, bir yerin değerlerini koruyan bölgesel müze, topluluğun kendini yeniden keşfetmesi ve inşa etmesi için önemli bir varlık haline gelmektedir (Franco, 2012). Bu durum bölgesel müzeleri yerel topluluklar ve yerel kültürlerin geleceğe aktarımında önemini ortaya koyar niteliktedir. Bu durumda Cheng (2012)'in ifadesiyle bölgesel müzelerin nesnelere ziyade insanlara daha fazla odaklanması gerekmektedir. Bu yeni müze türünde, sıradan yerel insanların yaşamlarına ve hatıralarına daha fazla özen gösteren "insan odaklı" yaklaşımlar, içerisinde bulunduğumuz yeni yüzyıl için de yerel kalkınmaya yönelik önemli bir etken oluşturmaktadır. Bu çerçevede bölgesel müzelerin, organizasyonlarına toplumu dahil etmesi (Horjan ,2012) ve yerel topluluklar ile ortaklıklar kurması önemli hale gelirken, kurulan bu ortaklıklar bölgesel müzelerin toplumsal hayata daha fazla entegre olmaları için de temel gereklilik haline gelmiştir (Hooper Greenhill vd. 2007).

Müzeler temelde öğrenme, toplama, koruma, araştırma, keyif alma, toplulukları bir araya getirme ve eğitme amacıyla olup, bir okul gibi işlev görmektedir (Chun Hsu, 2012). Müzeler bir öğrenme kaynağı olarak, öğrenme ihtiyaçlarına cevap verme potansiyeline sahiptir. En derin ve en önemli öğrenmelerin bir kısmı, genellikle öngörülemeyen sonuçlara sahip olan açık uçlu öğrenme deneyimleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu deneyimleri etkinleştirmede ise müzeler en uzmanlaşmış kurumlara karşılık gelmektedir (Hooper Greenhill vd. 2007). Müzelerin eğitim ve öğrenme misyonu bölgesel müzeler için de temel olup, bu kurumlar ilişkide oldukları paydaşları ile karşılıklı öğrenme eylemini daimî olarak sürdürmektedir (Hooper Greenhill vd. 2007). Bu doğrultuda Horjan'nın deyişiyle (2012), bölgesel müzeler sergilerden atölyelere, konferanslardan, film gösterimlerine, kitap tanıtımlarından olası diğer etkinliklere kadar binlerce etkinlik düzenlemekte ve böylece yerel toplumlarla, sanatçılarla ve zanaatkârlarla sıkı bağlar kurar hale gelmektedir. Bu eylemler ise bölgesel müzelerin temel amaçlarına da hizmet etmektedir. Bu amaçlar ise:

- Bölgeye ilişkin geleneksel el sanatları ve becerilere yönelik bir veri tabanı oluşturmak,
- Bölge sınırları içerisinde yerel kültürü ortaya koyan bir cazibe merkezi yaratmak,

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Bölgede iletişim kurma olasılığı en düşük olan toplulukların (örneğin geleneksel zanaatkarlar ve öğrenciler) birbiriyle temas kurmasını sağlamak,
- Bölgedeki geleneksel beceri ve bilgileri geliştirmek, kültürel değerlerin korunmasına katkı sağlayacak yeni fikirler ve programlar oluşturmak, geleneği bir başlangıç noktası olarak değerlendirmektir (Horjan, 2012).

Bu temel amaçların gerçekleştirilmesi aynı zamanda kültürel turizmin desteklenmesine de katkı sağlayacak potansiyeller içermektedir. Bu doğrultuda Bölgesel Müzelerin gerçekleştirdiği çalışma ve projelerin ne denli önemli olduğu dikkat çekmektedir. Hrvatsko Zagorje Müzesi direktörü Goranka Horjan'ın, "Post-Endüstriyel Toplumda Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Miras" başlıklı çalışmasında sunduğu, soyut mirasın korunması amacıyla Hırvatistan ve Slovenya ortaklığında ve Avrupa fonlarıyla gerçekleştirilen "CRAFTATTRACT" mottolu proje bunlardan biridir. "Geleneksel El Sanatları- Kültürel Turizm için Yeni Cazibe Merkezleri" başlıklı proje, "geleneksel" mirası, kalkınmanın temel bir bileşeni olarak görmektedir. Proje ortaya çıkan mikro lokasyonların gelişimini teşvik etmek üzere "turistik" ve "kültürel" faktörler arasındaki dengeli ilişkinin önemine değinmektedir. Proje, Horjan'nın deyimiyile her iki sektörün de kalkınmasına yönelik ortak yatırımların ve kültürel değerleri sürdürülebilir kılan olası projelerin önünü açmaktadır. Bu projelerde özellikle, ellerle çalışmanın, geleneksel araçların kullanılmasının, geleneksel yöntemlere aşina olmanın öneminin vurgulanması temel ihtiyaçtır. Bu projeler, aynı zamanda; disiplinler arası, geniş bir sosyal bağlam ile ilişkili, kapsayıcı, dinamik ve açıkça tanımlanmış hedeflere yönelik olmalıdır (Horjan, 2012).

Bu bağlamda çalışma kapsamında kuruluş hikayesinden fiziksel özelliklerine, içeriğinden işleyişine ve en temelde uygulamaya geçmiş projelerine ilişkin verileriyle Baksı Müzesi'nin incelenmesi önemli bulunmaktadır. Bu çerçevede bölgesel müzeler kapsamında ortaya konulan teorik verilerin somutlaştırılıp görünür hale getirilmesi ve kendini keşfetme aracı olarak kültürel turizmin müzelerle olan ilişkisinin ne derece aktif hale getirilebileceğinin ortaya konulabilmesi mümkün görülmüştür. Sandahl'dan aktarımla, kendisini hem bir "kültürel etkileşim noktası" hem de kırsalın kentle buluştuğu, geleneksel zanaat, sanat ve kültürün çağdaş sanat ve yaşam tarzlarıyla buluştuğu, aynı süreçte kentsel olanın bağımlılıklarını kırdığı bir "kültürel direniş noktası" olarak gören Baksı Müze'si (Sandahl, 2015), kültürel turizme yaptığı katkılarla çalışmanın örneğini oluşturmaktadır.

4. Baksı Müzesi

Baksı Müzesi bir bölgesel müze örneği olarak, yoğun göç veren Bayburt'tun Bayraktar köyünde, geleneksel köy kültürünün yok olmasını engellemek, kültürel değerlerin kaybına direnmek ve unutulmuş değerlerin neden olduğu sorunlara ve sonuçlara çözüm arayışında bulunmak üzere kurulmuştur. Razi'nin ifadesiyle, Baksı Müzesi'nin ortaya çıkmasının temelleri 1980'lere kadar dayansa da müzenin kuruluşu 2000 ila 2005 yılları arasında müzenin kurucusu Koçan da dâhil olmak üzere 100'ü aşkın sanatçının ortak çalışması ve bağışlar yardımıyla gerçekleşmiştir (Razi, 2017).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Koçan'ın söylemiyle en temelde müze, “günümüz sanatı ile geleneksel sanatı ortak bir zeminde buluşturarak sanatı ve kültürü yaygınlaştırmak, çağdaş ve geleneksel sanat eserlerini toplamak, belgelemek, nitelendirmek, korumak, tanıtmak, bu birikimden hareketle üretim gerçekleştirmek, yerel ve ulusal kültür değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak” amacındadır (Baksı Müzesi, URL1). Müzenin ismi olan Baksı sözcüğü, müzenin bulunduğu Bayraktar Köyü'nün eski adı olan, Kırgız Türkçesi'nde de “şaman”, “şifacı, yardımcı, koruyucu” anlamına gelen ve müzenin misyonuna karşılık gelen bir anlam içermektedir (Baksı Müzesi, URL2). Bu temelle Baksı Müzesi, gelenek, gelecek ve süreklilik bağlantılarını kuran, bu bağları istihdam-beklenti ve moral unsurları ile güçlendiren bir anlayışa sahiptir. Geleneksel kültürü koruyarak, gelecek kuşaklara aktarmak için araştırmalar yapan, bu zeminden hareketle özellikle kadın istihdamı projelerini uygulamaya koyan bir müzedir. Bulduğu bölgede özel yetenekli çocukları tespit edip, burslarla eğitimlerine katkıda bulunarak, özellikle tasarım, sanat ve kültür alanlarında gelişmeleri için projeler uygulamaktadır (URL3).

Sanatsal üretim yoluyla bölgeyi yeniden canlandırma çabası ile, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilmesine yönelik çalışmalarıyla “Avrupa Konseyi Müze Ödülü (CoE Prize)” nü kazanmış (Vannini, 2015), ilk ulusal örnek olan müze, ICOM (2019)'dan aktarımla, yitirilmiş olan kültürel değerleri yeniden üretmek, yöre insanlarının yaşamını sürdürebilecekleri maddi kaynaklara kendilerine ait yörede erişebilmelerini sağlamak, geleneksel sanatları ve çağdaş sanatları bir araya getirmek, geleneksel kültür ve yaşamı çağdaş yaklaşımlarla yorumlayacak yeni açılımlar oluşturmak ve sanatın kent ölçeğinden yerel ölçeğe ulaşmasını sağlamak amacı ile kültürel belleğin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktır.

Sandahl'ın ifadesiyle de Baksı Müzesi, toplumsal ve düşünsel sınırları ortadan kaldıran, gelenek ve modern kavramlarını yeniden yorumlayan ve ilişkilendiren bir kurum olarak algılanmaktadır. Baksı Müzesi müzecilik alanında çığır açmıştır. Bir buluşma noktası olarak konumlandırılan müze, sosyal gelişmeyi sağlayarak bölgeyi daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir yer haline getirmede önemli bir araç niteliği taşımaktadır. Müzenin yerel toplumla ve ziyaretçisi ile kurduğu duygusal diyalog, mekâna ve sergilenen sanat nesnelere yansımakta ve büyüleyici bir umut duygusu oluşturarak insanı müzeye dahil olmaya ve bu vizyonun bir parçası olmaya sevk etmektedir. Baksı Müzesi, geçmiş ile bugünü, toplumsal olan ile eğitsel olanı, somut olan ile somut olmayan kültürel değerleri yaratıcı bir biçimde birleştirmektedir. Müze, çağdaş sanatı daha kimsenin deneyimlemediği bir bölgede erişilebilir kılmaktadır. Kültürel haklardan mahrum kalmış insanların geleneksel sanat ve zanaatlardan faydalanarak, çağdaş sanat ürünleri yaratmalarına ve üretmelerine imkân tanımaktadır. Bir kurum olarak müze hem sanat ve zanaat üretimi hem de kırsalda yaşanabilir geçim kaynakları oluşturma açısından merkezi bir konumda bulunmaktadır (Sandahl, 2015).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

4.1. Baksı Müzesi'nin Mekânsal ve İşleyişe İlişkin Özellikleri

Baksı Müzesi, Bayburt'a 45 km uzaklıkta Bayraktar Köyü'ne yakın bir konumda, bölgeye hâkim yüksek bir arazide inşa edilmiştir. (Şekil 1). Sandahl, müzeye doğru yapılan yolculuk sırasında, müzenin beklenmedik bir şekilde ufukta beliren bir serap anlamına gelen 'Fata Morgana' algısıyla yamaçta yükseldiğini dile getirmiştir. Ancak müze bir serap olmayıp, topografik aidiyeti ve bölgeye duyulan sevgiyi son derece kişisel bir anlatım diliyle aktarmaktadır (Sandahl, 2015). Bu dilin ise müzeyi bir mimari mekândan yaşanan mekâna bir diğer ifadeyle de bir "yer"e dönüştürecek özellikler barındırdığı görülmektedir. Bir bölgesel müze olan Baksı Müzesi, var olma nedeni olan bölgeyi diğerleriyle aynı olmaktan çıkartan yere özgü değerleri somutlaştırıp görünür kılan özellikler barındırır niteliktedir.

Şekil 1. Baksı Müzesi, Bayraktar Köyü (URL1)

Norberg-Schultz'un ifadesiyle temelde de bir mekân (space), bir yeri (place) meydana getiren bileşenlerin üç boyutlu organizasyonu iken; yer kavramı, yaşamın gerçekleştiği mekân olup, ayırt edici nitelikleri olan mekâna karşılık gelmektedir. Bir diğer ifadeyle "yer" kavramı, maddi varlığı, şekli, dokusu ve rengi olan somut nesnelere oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Tüm bu oluşumlar birleşerek yerin özünü oluşturan "çevresel nitelikleri" belirlemektedir. Genel olarak yer, nitelik ya da "atmosfer" olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden bir yer, niteliksel "bütün" bir olgu olup, somut doğası gözden kaçırılmadan, mekânsal ilişkiler gibi bileşenlere indirgenememektedir. Yerel koşullar çerçevesinde bir "yer", özel bir kişiliğe, kimliğe, karaktere ve "ruh"a sahip olup "niteliksel" terimler ile tanımlanabilir hale gelmektedir (Norberg-Schultz, 1984). Bu bağlamda böyle bir bölgede "yer" duygusu yaratma aracı olan Baksı Müzesi, bölgedeki kadın, erkek ve çocuklar için malzeme ve fikir alışverişinde bulunulan, tartışılan, eğlenilen yeni bir köy meydanına, yeni bir kamusal alana karşılık gelmektedir (Aksoy, 2015).

Sinan Genim'in tasarladığı müze yapısı, Çoruh nehri etrafındaki vadiyi çevreleyen birbirlerinin üzerine yığılmış tepelerden ilham alarak kurgulanmıştır. Yapı, vadiye doğru uzanan, birbirine yaslanmış, bölgenin iklimsel koşullarına uyum sağlamak üzere tasarlanmış dört adet eğrisel kütleden oluşan bir ana yapı (Şekil 2) ve ona destek veren birimlerden oluşmaktadır (Şekil 3).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 2. Baksı Müzesi, Bayraktar (Köyü URL2)

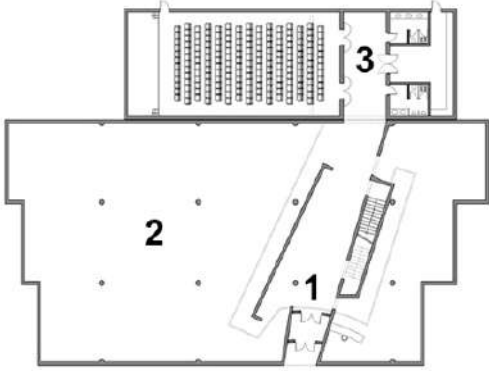

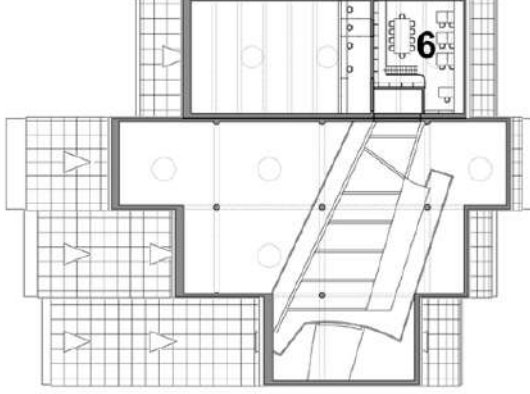

Şekil 3. Baksı Müzesi, Yapı Kompleksi

Sandalh'ın ifadesiyle Baksı Müzesi, yaklaşık 4000 m² bir yapı kompleksinde, sergi salonları, depo müze, atölyeler, konferans salonları, kütüphane, mağaza, kafe ve konukevinin bulunduğu bir bünyede uluslararası standartlara uygun olarak hizmet vermektedir (Sandalh, 2015). Bu çerçevede üç kottan oluşan ana yapı bloğunda 1500 m²'lik geçici sergi alanı, 150 kişilik konferans salonu, seyir balkonu ve kütüphane yer alırken (Tablo 1) diğer fonksiyonlar ise ana yapıya destek veren farklı birimlerde konumlandırılmıştır. (Tablo 2) Bu birimlerden 1.000 m²'lik bir kapalı alana sahip olan Depo Müze, müze koleksiyonlarının depolanarak, korunup, sergilendiği bölümü oluşturmaktadır. Bu alanda, güncel sanat örnekleri ile; halk resimleri koleksiyonu, cam altı ve işleme koleksiyonu, yazı resimler, şifa taşları, alemler, taş baskılar, çömlek ve seramikler, ehlamlar yer almaktadır.

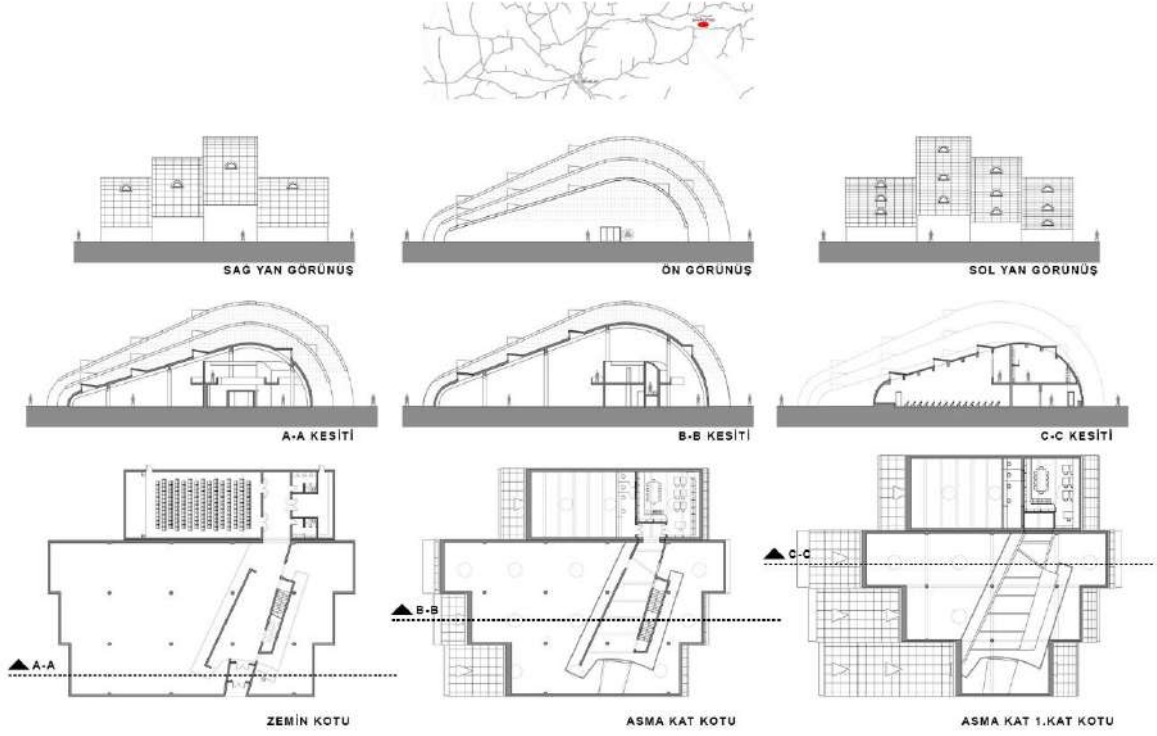
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 1. Baksı Müzesi Ana Yapı Plan ve Fonksiyonları

1. Zemin Kotu	
	<ol style="list-style-type: none">1. Giriş- karşılama- danışma mekânı,2. Sergi salonu,3. Konferans salonu, Teknik hacimler
2. Asma Kat Kotu	
	<ol style="list-style-type: none">4. Seyir platformu,5. Kütüphane,
3. 1. Kat Kotu	
	<ol style="list-style-type: none">6. Kütüphane, çalışma alanı

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

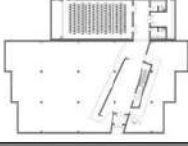

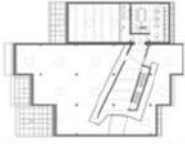

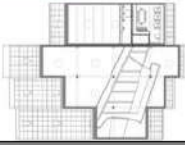

Müzenin ana yapısını oluşturan eğrisel formların iç mekânda bütünleşik olarak hissedilebilmesi ve açık plan anlayışıyla kullanışsız alanların ortadan kaldırılması amacıyla kütleler tek bir hacim olarak kurgulanmıştır. İklimsel koşullara yönelik olarak yöresel yapım tekniklerinin temel özelliklerinin tekrar ele alındığı yapıda, doğal ışık, üst örtüde oluşturulan açıklıklar yoluyla içeriye alınmış, böylece genel olarak tüm hacmin ve duvar yüzeylerinin bütünleşik kullanım olasılıkları artırılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Baksi Müzesi Konumu, Kesitleri ve Görünüşleri Arkiv, (URL3)

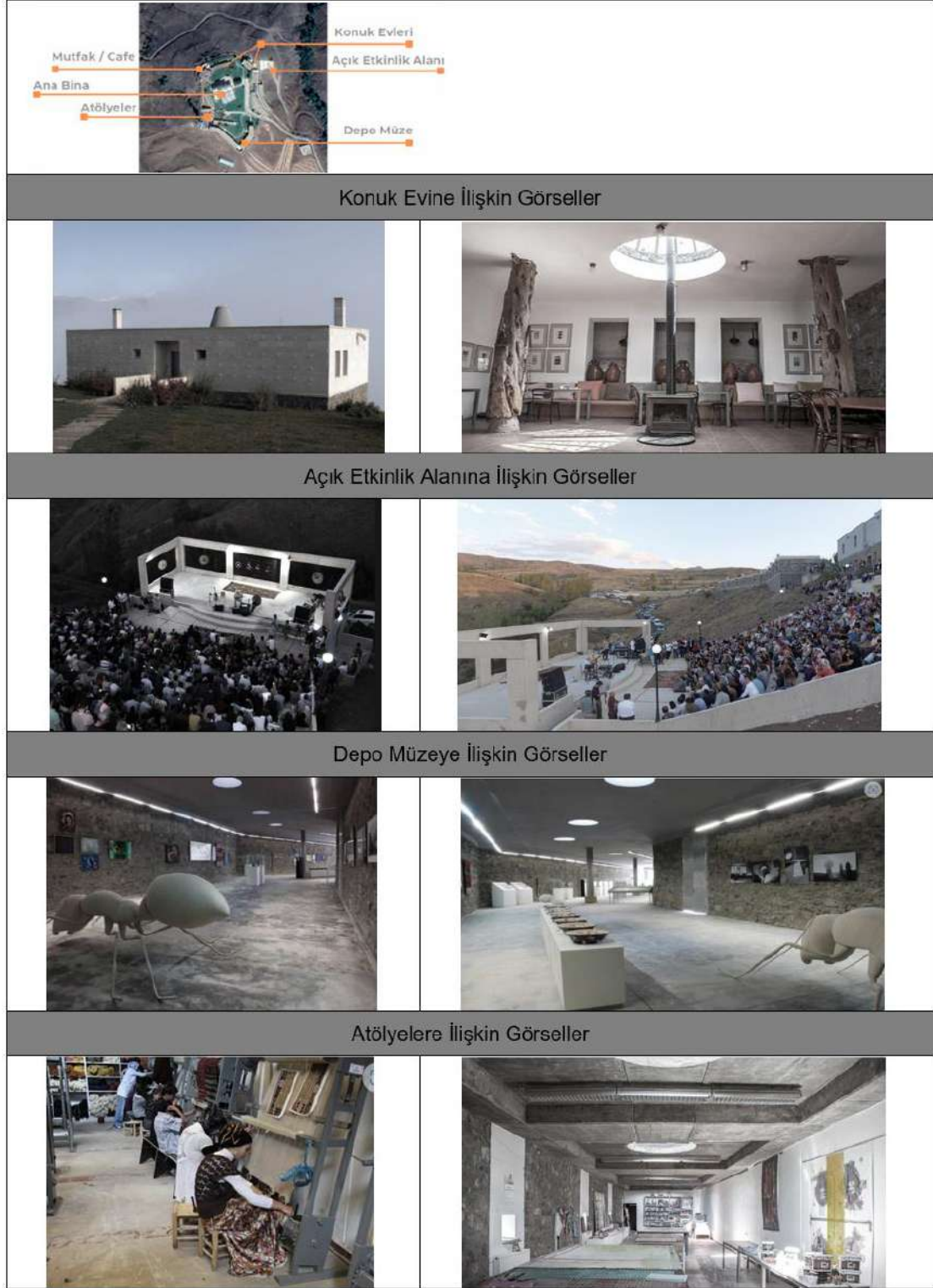
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 2. Baksı Müzesi Farklı Kotlara İlişkin Görseller

	
Zemin Kotuna İlişkin Görseller	
	
	
Asma Kat Kotuna İlişkin Görseller	
	
	
Birinci Kat Kotuna İlişkin Görseller	
	

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 3. Baksı Müzesi Diğer Birimlere İlişkin Görseller

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Baksı Müzesi tüm bu mekânsal özellikleri ile temelde Çelik (2012)'in de ifade ettiği gibi, bölgede yaşayanların, maddi imkânsızlıklardan dolayı sürekli göç etmesini ve bunun sonucunda da geçmişten gelen köy kültürünün yok olmasını engellemeye, kaybolan kültürel değerlerin yeniden üretilmesine, bir kültürel odak noktası olarak “yöresel seramik” ve “dokuma” geleneğinin yeniden hayata geçirilmesine, insanların yaşamını sürdüreceği maddi kaynaklara kendi topraklarında ulaşabilmesine imkan sağlayacak yolları araştırmaya, geleneksel sanatlarla çağdaş sanatları buluşturmaya, geleneksel kültürle çağdaş yaşamı buluşturacak yeni alanlar yaratmaya ve aynı zamanda sanatın büyük kent merkezlerinden kenar ve kırsal alanlara doğru ulaşmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

McLean'nin de dile getirdiği gibi, özde insanlık tarihi de içinde gelenek tarafından sunulan değerlerin algılandığı bir bağlam teşkil etmekte ve kişilerin geleceğe yönelik projelerini harekete geçirmektedir. Gelenek sadece yaşanmış olgular olarak, kendi başına bir nesne olarak ele alınmamalı aksine zengin bir kaynak olarak görülmelidir. Dolayısıyla gelenek, farklı açıları ortaya çıkarmak için, uygun biçimde ve farklı seslerle tasvir edilmelidir. Gelenek kabul edilmeli, kucaklanmalı, doğrulanmalı ve geliştirilmelidir (McLean, 2004). Temelde de gelenek, şimdiki geçmiştir. Fakat bir gelenek ancak geleceğe taşındığında yaşamaya devam etmektedir. Tabii ki, bu da bir temsiliyet isteğiyle mümkün olabilmektedir; bir diğer ifadeyle gelenek, istekli bir insan ya da insan grubunun bir sonraki kuşağa iletilmesi, o kuşağın ise bunu alarak yeniden inşa etmesi ve devam ettirmesiyle yaşayabilmektedir. Bir gelenek, temsiliyetini üstlenen kişiler olmazsa, kendi başına yok olup gidecektir (Shils, 2002). Bu çerçevede de geleneksel olarak adlandırılan tüm pratikler aslında modern olarak düşünülen uygulamalarla iç içedir. Gelenek belli bir yerde ortaya çıkan, değişmeyen bir olgu ve durum değildir. Gelenekler sürekli olarak yeniden yaratılmaktadır (Hobsbawm, 2006).

Bu doğrultuda Baksı Müzesi de modern sanat yapıtları ile yerel zanaat üretimini bir arada ele alarak değişen dünyada bölge ve bölge insanının evrensel açılan ürünler açığa çıkarmasına yönelik destekleyici uygulamalar yapmaktadır. Burada amaç, sadece yerel kültüre ait zanaat eserlerinin modern sanat eserleriyle birlikte sergilenmesi değil, geleneksel zanaat üretim yöntemlerinin geleceğe aktarılması için gerekli araştırma, inceleme, uygulama ortamının yaratılmasıdır. Böylece müze, bölge insanının kendini keşfetme ve geliştirmeye yönelik motivasyonu artırarak ekonomik açıdan farklı yollarla kalkınmasına katkı sağlamaktadır.

Bu noktada Sandalh'ın ifadesiyle müze yapısının yalın, minimalist formu, müzede birbiri içine geçen birçok farklı sanatsal ve sosyal anlatıya ev sahipliği yapmaktadır. Müzede koleksiyonlar, dikkatli bir çağdaş sanat seçkisinin yanı sıra tarihi eserler ve kaligrafiler, yerel etnolojik nesnelere, kırsal aletler ve el sanatları ürünlerini kapsamaktadır. Bu eklektik karışım ve çeşitli koleksiyonların bir arada bulunması, müzenin özelliklerini tanımlamakta ve aktif bir koleksiyon süreciyle desteklemektedir. Üretim ise, Baksı Müzesi için, koleksiyonculuk ve sergileme boyutu kadar önemli olan bir konuyu oluşturmaktadır (Sandalh, 2015).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 5. Baksı Müzesi Yerelden Evrensel Ehlam Uygulamaları (URL4-URL5)

Bu çerçevede bölgenin kültürel değerlerinden olan ehlam ve kilim, müzenin üzerinde özenle durduğu ürünler arasında yer almaktadır. Yerel kadınlar müzede yer alan eğirme ve dokuma atölyelerinde, kilim ve ehlam dokuma becerilerini yeniden kazanmakta, öğrenmekte ve çağdaş yaklaşımlarla yorumlayarak yeniden üretmektedir (Şekil 5-6).

Şekil 6. Baksı Müzesi Yerelden Evrensel Kilim Uygulamaları (URL6-URL7)

Böylelikle bölgeye özgü bir geçim kaynağı oluşturmakta ve ekonomik kalkınma desteklenmektedir. Sandahl'ın ifadesiyle, müze atölyelerindeki meşgul, gülümseyerek işine konsantre olmuş tezgâhların sesi, insanda derin etkiler bırakmaktadır. Müzede kurgulanan bu sistem, sisteme dahil olan yörenin yetenekli az sayıdaki kadınları için aynı zamanda eğitim sistemine dahil olmanın hikayelerini de barındırmaktadır (Sandahl, 2015). Benzer bir biçimde bölgeye ait değerlerden biri olan yöresel seramikler çağdaş sanat üretimi ile ilişkilendirilerek müzenin imalat atölyelerinde yeniden canlandırılmaktadır (Şekil 7).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 7. Baksı Müzesi Yerelden Evrensele Seramik Uygulamaları (URL8)

Koçan'ın ifadesiyle de yerel kültürün sürdürülebilirliği, toplumsal üretimin bu bağlamda desteklenmesi için Baksı Müzesi'nde, ehram, halı ve seramik eğitimi ve üretimi için atölyeler yaratılmıştır. Müzedeki bu atölyeler, yöredeki kadınları birinci planda tutan kültürel ve ekonomik bir değer haline gelmektedir. Müzelerdeki atölyelerde ehram, halı, seramik dışında doğal boya ve ksilografi (ahşap baskı tekniği) eğitimleri verilmekte ve kültürel üretim için nitelikli eleman yetiştirilmektedir (Koçan, 2015). Aynı zamanda müzede, bölgede yaşayan genç yeteneklerin desteklenmeleri için sanat stajyer programı aracılığıyla çağdaş sanat eğitimi verilmekte ve üretimin devamlılığı sağlanmaktadır.

Sonuç olarak Baksı müzesi, ilk kurulumundan günümüze gerçekleştirdiği tüm etkinlik ve uygulamalarla bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak kalkınmasını sağlarken, öncelikle bölge insanının ardından da giderek genişleyen bir ölçekte toplulukların ve toplumun kendisini keşfetmesine yönelik fırsatlar da yaratır hale gelmiştir. Bu yenilikçi müze modeli, küresel ölçekte yaygınlaşırken, ülke sınırları içerisinde de denenme ve yerli halk ve turistler tarafından da deneyimlenme fırsatına erişilmiştir. Müzenin kurulumundan işleyişine ilişkin elde edilen deneyimlerin müzeolojik çalışmalar yanında kültürel turizm çalışmaları için de ilham kaynağı oluşturacağı ön görülmektedir.

5. Sonuç

Özde insanın keşfetme arzusunu ve eylemini ifade eden “tora” kavramı, turizmin temelini oluşturmaktadır. Bu temel, Çağdaş turizmi kendini ve kendi dışında var olanı keşfetmenin aracı haline getirmektedir. Kendini keşfetme ise iki yönlü ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, kişinin parçası olduğu toplumsal yapıyı ve kültürel ifade biçimlerini deneyim yoluyla anlamlandırması; ikincisi ise, tüm çeşitliliğiyle diğer kültürel oluşumlarla etkileşime geçerek kendi varoluşunun biricik yönlerini yeni-yeniden keşfetmesidir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu amaca hizmet eden farklı turizm türleri bulunmaktadır. Fakat özellikle “kültürel turizm”, bir toplumu özgün kılan somut ve somut olmayan kültürel değerlerin farkına varılmasına, bu değerlerin çağdaş yaşama entegre edilerek korunmasına yönelik çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Bu çalışmalara katkı ve ortam sağlayan kurumların başında ise müzeler gelmektedir. Yaşam boyu öğrenmenin aracı olan müzeler geçmiş öğrenmek, bugünü anlamak ve daha iyi bir gelecek kurgulamak üzere, somut ve somut olmayan kültürel değerleri korumakta, araştırmakta ve farklı yollarla (betimleyici ve/veya yorumlayıcı biçimlerde) sergilemektedir.

Gameiro'nun ifadesiyle, tarih boyunca müzeler “yapı, koleksiyonlar ve ziyaretçiler” üçlemesine odaklanan bir yaklaşımla planlanmış, yapılandırılmıştır. Ancak çağdaş dünyada farklı bağlamlarda farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde bu paradigma giderek, “bölge, kültürel miras ve toplum” eksenine kayar hale gelmiş ve “müzelerin altın üçgeni” olarak ele alınabilen başka bir tipolojiye dönüşmüştür (Gameiro, 2015). Bu kapsamda ele alınan çalışmanın odağını, çalışmalarını geçmişten gelen değerlere yenilerini ekleyerek sürdüren “bölgesel müzeler” oluşturmaktadır. Bu müzeler dünyada, bulunduğu bölgede var olan kültürel değerlerin korunması, araştırılması, tanıtılması ve geliştirilmesi, bu yönde de yerel topluluklar için bölgesel olanaklar, kaynaklar yaratılmasına yönelik çalışmalarını öne çıkarmaktadır.

Bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak gelişmesine ve kalkınmasına önemli katkılar sağlayan bu müzeler; geçmişten bugüne aktarılan kültürel değerlerin yorumlanarak çağdaş yaklaşımlarla geleceğe iletilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Burada insanları bir araya getirmek, topluluklar için ortak amaçlar geliştirmek ve en önemlisi bölgenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Temelde yatan ise, “bireysel” ve “toplumsal” ölçekte kendini keşfetmeye dayanan kültürel diyalogların kurulmasına olanak sağlamaktır. Bölgesel müzeler, yerel halk ve turistler için aktif olarak deneyimlenen bir “buluşma yeri” haline gelirken, bireylerin ve toplulukların kendini yeniden keşfetmesi ve sahip olduğu değerlerle kendini yeniden inşa etmesi için fırsatlar yaratmaktadır.

Bu kapsamda ele alınan çalışmada, elde edilen literatür verilerinin somutlaştırılıp görünür hale getirilebilmesi için seçilen örneklem ise “Baksı Müzesi”dir. Kendisini “kültürel etkileşim noktası” olarak kırsalın kentle temas ettiği, geleneksel zanaat, sanat ve kültürün çağdaş sanat ve yaşam tarzlarıyla buluştuğu bir “kültürel direniş noktası” olarak tanımlayan müze, kültürel turizme yaptığı katkılarla ortaya konulmuştur. Bu müze, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilmesine yönelik çalışmalarını “Avrupa Konseyi Müze Ödülü (CoE Prize)” nı kazanarak, uluslararası ölçekte nelerin başarılabilirliğini ortaya koyan ulusal ilk örnek olması nedeniyle incelenmiştir. Baksı müzesi, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak kalkınmasını, temelde de bireylerin ve yerel toplumun kendini keşfetmesini sağlayan uygulamalar gerçekleştirmektedir. Ele alınan çalışma genel olarak bölgesel müzelerin özelde ise Baksı Müzesi'nin sağladıklarını ve bireyler, yerel topluluklar ve en genel çerçevede ise toplum üzerinde yarattığı etkileri, kültürel değerlerin korunması ve kendini keşfetme aracı olarak nitelendirilen kültürel turizmin geliştirilmesi yönünde değerlendirmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, S. (2015). Cultural Landscapes: ICOM Themes Signalling New Perspectives For Museums. E. Sezgin (Editör), *Icom Workshop “Regional Museums As Generators Of Development”* içinde (s. 25-27). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Babić, D. (2015). Museums, Heritage And Regional Development. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop “Regional Museums As Generators Of Development”* içinde (s. 83-87). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Beeho A. J., Prentice R. (1997). Conceptualizing The Experiences Of Heritage Tourists: A Case Study Of New Lanark World Heritage Village. *Tourism Management*, 18 (2), 71-79.
- Bristow, R. S. & Jenkins, I. S. (2020). Spatial And Temporal Tourism Considerations In Liminal Landscapes. *Tourism Geographies*, 22, 219-228.
- Çelik, Ş. (2012). *Türkiye’de Özel Müzecilik ve Baksı Müzesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cheng, W. C. (2012). Performing The Function Of Museums – Concernover Conservation Of Regional Industrial Sites, *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 89-107.
- Chun Hsu, C. (2012). Hat Is The Future Of Regional Museums In China? *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 111-119.
- D’Amore, L. (1988). Tourism – A Vital Force For Peace. *Tourism Management*, 9 (2), 151-154.
- Davis, P. (2011). *Ecomuseums: A Sense Of Place* (2nd Revised Edition), London And New York: Continuum International Publishing Group.
- Franco, B. (2012). Regional Museums And Economic Sustainability, *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 19-26.
- Gameiro, J. (2015). The Golden Triangle Of The Museums: Territory, Heritage And Society. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop “Regional Museums As Generators Of Development”* içinde (s. 35-41). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Garlandini, A. (2011). New Professionals And Volunteers For New Museums. Icom Italy’s Proposals. J. Legget (editör). *Staff And Training Regional Museum* içinde s. 25-32. ISBN: 978-961-6579-10-0. Paris: ICOM
- Hanna, S. E. (2012). Editor’s Introduction, *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 9-10.
- Hooper Greenhill, E. Dodd, J. Creaser, C. Sandell, R. Jones, C. Woodham, A. (2007). *Inspiration, Identity, Learning: The Value Of Museums, An Evaluation Of The DCMS/DCSF National/Regional Museum Partnership*

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Programme In 2006-2007*, ISBN: 189-848-9416. Leicester: Department Of Museum Studies University Of Leicester.
- Horjan, G. (2012). Heritage As A Carrier Of Regional Development In Post-Industrial Society, *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 13-15.
- Hobsbawm, E. (2006). *Geleneğin İcadı*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- ICOM, (2019). *Culture And Local Development: Maximising The Impact Guide For Local Governments, Communities And Museums*. ICOM.
- ICOM, (2015). Final Conclusions. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop "Regional Museums As Generators Of Development"* içinde (s. 119-122). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Anadolu Üniversitesi, 9, s. 17-47.
- Koçan, H. (2015). Good Practice Example From The Baksı Museum. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop "Regional Museums As Generators Of Development"* içinde (s. 75-80). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Lewis, G. (2004). The Role Of Museums And The Professional Code Of Ethics. P.J. Boylan (Editör). *Running A Museum: A Practical Handbook* içinde s. 1-16. ISBN: 92-9012-157-2. Paris: ICOM
- Markwell, K. (2001). An Intimate Rendezvous With Nature? Mediating The Tourist-Nature Experience At Three Sites In Borneo. *Tourist Studies*, 1, 39–57.
- McLean, G. F. (2004). *Yaşayan Düşünce Olarak Gelenek*. Çev: Dr. Hafsa Fidan. *Bilimname VI*, 3, 23-40.
- Mehtiyeva, A. N. & Sterne, L. (2017). International Tourism: Types Of Alternative Tourism, *The International New Issues In Social Sciences*, 4 (4), 7-14.
- Mordue, T. (2017). New Urban Tourism And New Urban Citizenship: Researching The Creation And Management Of Postmodern Urban Public Space. *International Journal Of Tourism Cities*, 3(4), 399–405.
- Norberg-Schultz. C. (1984). *Genius Loci, Towards A Phenomenology Of Architecture*. New York: Rizzoli International Publications, INC.
- Pattakos, A. (2008). Discovering The Deeper Meaning Of Tourism. R. Wurzbürger (Editör), *Creavite Tourism A Global Conversation* içinde s. 53-62. New Mexico: Sunstone Press.
- Ramabrahmam, V. (2016). Tourism Potentiality And Prosperity In Andhra Pradesh With Special Reference To Rayalaseema Region, *KIMI Hospitality Research Journal*; Khandala Vol. 1 (1), 22-27.
- Razi, A. (2018). *Bayburt İli Bayraktar Köyündeki Baksı Müzesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Richards, G. (2008). Creavite Tourism And Local Development. Rebecca Wurzbürger (Editör), *Creavite Tourism A Global Conversation* içinde s. 78-90. New Mexico: Sunstone Press,
- Richards, G. (2018). Cultural Tourism: A Review Of Recent Research And Trends, *Journal Of Hospitality And Tourism Management*, 36, 12-21

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Robinson, P. Heitmann, S. & Dieke, P. (2011). *Research Themes For Tourism*. ISBN: 978-1845936846. Oxfordshire: CAB International.
- Roney, S. A. (2011). *Turizm, Bir Sistemin Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sandahl, J. (2015). BAKSI: A Museological Model Of Hope. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop "Regional Museums As Generators Of Development"* içinde (s. 71-73). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Shils, E. (2002). *Gelenek. İnsan Bilimlerine Prologomena*. H. Arslan (drl. ve çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Soica, S. (2016). Tourism As Practice Of Making Meaning, *Annals Of Tourism Research*, 61, 96–110.
- Thoemt, T. (2012). Do Regional Museums Have A Future? Do We Need Regional Museums? *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 120-123.
- Tien, C. C. (2008). *The Role Of Museum Clusters In The Cultural Tourism Industry*, INTERCOM Konferansı.
- Vannini, C. (2015). Cultural Districts And Cultural Policies For Advancement For Well Being. E. Sezgin (Editör). *Icom Workshop "Regional Museums As Generators Of Development"* içinde (s. 63-67). Bayburt: Baksı Art and Culture Foundation.
- Wang, J. Guo, Z. Cai, J. Liu, H. & Luo, Q (2022). Post-Tourism In The Usual Environment: From The Perspective Of Unusual Mood. *Tourism Management*, 89, 1-11.
- Weaver, D. (2013). *Sustainable Tourism: Theory And Practice*, ISBN 0 7506 6438 X. Oxford: Elsevier.
- Winkle, C. M. & Lagay K. (2012). Learning During Tourism: The Experience Of Learning From The Tourist's Perspective, *Studies In Continuing Education*, 34 (3), 1-17.
- Zmuc, I. (2012). A Society Without Museums Is A Society Without A Future, *Regional Museums And The Post-Industrial Age*, 2008 ICOM International Committee for Regional Museums Konferansı, ISBN: 978-961-6579-18-6. Pittsburgh & Johnstown, Pennsylvania, USA, s. 124-129.

İnternet Kaynakları:

- URL1:<http://baksi.org/assets/images/content/slider/baksi-slider-06.jpg> (Erişim Tarihi: 08.04.2020).
- URL2:<https://www.gezginfoto.com.tr/makale/383-coruh-baksi-muzesi.html> (Erişim tarihi: 20.05.2022).
- URL3:<https://www.arkiv.com.tr/proje/baksi-muzesi-halk-sanatlari-arastirma-uygulama-merkezi/2647?lang=en> (Erişim tarihi: 20.05.2022).
- URL4:<http://baksi.org/tr/anasayfa> (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- URL5:<https://www.aysha.com.tr/hatice-gokce-baksi-muzesi-icin-ehrami-yeniden-yorumladi/> (Erişim tarihi: 04.07.2022).
- URL6: <https://www.instagram.com/baksimuzesi/> (Erişim tarihi: 20.05.2022).
- URL7: <https://www.instagram.com/baksimuzesi/> (Erişim tarihi: 25.05.2022).
- URL8: <http://baksi.org/tr/sergiler> (Erişim tarihi: 20.05.2022).